

**AZƏRBAYCANCILIQ,
ELMI-DİNİ MAARİFÇİLİK,
MƏNƏVİ ÖZÜNÜDƏRK
NÜMUNƏSİ**

903(2A)
B 13

Hacı Xanəli Babayev

232343

AZƏRBAYCANÇILIQ,
ELMİ-DİNİ MAARİFÇİLİK,
MƏNƏVİ ÖZÜNÜDƏRK
NÜMUNƏSİ

BAKI-2004

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Elmi məsləhətçi:

Vasim Məmmədəliyev,
Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü,
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin
Elmi-Dini Şurasının sədri.

Məsləhətçi:

Hacı Akif Ağayev,
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi
sədrinin müavini.

Redaktor:

Natiq Abdullayev

Naşiri:

Müşfiq Borçalı.

*Kitab Rusiya Fededasiyasının
Novosibirsk vilayətində yaşayan soydaşımız,
müəllifin qardaşı Hacı Əliğa Babayevin
maddi köməyi ilə çap olunub.*

Hacı Xanəli Babayev. AZƏRBAYCANÇILIQ, ELMİ-DİNİ
MAARİFÇİLİK, MƏNƏVİ ÖZÜNÜDƏRK NÜMUNƏSİ. Bakı,
"Borçalı" NPM, 2004, 144 səh.+ 16 səh.rəngli foto-şəkil.

*"Mənim siyasətim həmişə azərbaycançılığı,
milliliyimizi möhkəmlətməkdən ibarət olubdur. Biz
azərbaycanlıyıq, millətlik, islam dininə mənsubuq".*

* * *

*"İslam dini əsrlər boyu bizim mənəviyyatımızın əsasını
təşkil etmiş, müsəlmanların dünyada layiqli yer tutmasını
təmin etmişdir. Qurani-Kərimin bütün kəlamları bu gün
Azərbaycanda Allahın yolu ilə getməyimiz üçün
məşəldir. Biz bu yolla gedirik və bundan sonra da
gedəcəyik".*

Heydər ƏLİYEV

AZƏRBAYCANÇILIQ,
ELMİ-DİNİ MAARİFÇİLİK,
MƏNƏVİ ÖZÜNÜDƏRK
NÜMUNƏSİ

"İslam dininin dəyərləri ən yüksək mahiyyətə malik olan mənəvi dəyərlərdir. Bu dəyərləri yaşatmaq, insanları bu uca, ülvi, yüksək mənəvi dəyərlər səviyyəsində tərbiyə etmək Allahın buyruğudur, Məhəmməd Peyğəmbərin (s) qoyduğu yoldur".

Heydər ƏLİYEV

Ön söz

Bismillahir-rəhmanir-rəhim!

Bu bir həqiqətdir ki, dahilərin həyatı özlərindən daha çox tarixə və bəşəriyyətə məxsusdur. Zəmanəmizin müdrik və görkəmli şəxsiyyəti, Azərbaycanın ləyaqətli övladı Heydər Əlirza oğlu Əliyevin adı isə bütöv bir tarix yaradan qızıl səhifədir. Azərbaycan xalqı xoşbəxtədir ki, tarixinin ən çətin və mürəkkəb anlarında Allahın Rəhmi, böyük Lütfü sayəsində taleyi məhz Heydər Əliyev kimi dühaya, dünya miqyaslı nəhəng şəxsiyyətə həvalə olunmuşdu. "Harada olmağımdan asılı olmayaraq, bütün fəaliyyətimdə və həyatımın son dəqiqəsində Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyini qoruyacağam" bəyan edən Heydər Əliyev həzrətlərinin simasında Azərbaycan xalqı siyasi-iqtisadi inkişafının, haqq-ədalətin, əmin-amanlığın, yüksək mənəviyyətin, xalqımızın milli və dini dəyərlərinin təminatçısını qazandı.

O da danılmaz həqiqətdir ki, Azərbaycanın çoxəsrlik tarixi boyunca Heydər Əliyev qədər dövlətimizin inkişafı, habelə mənəvi intibahının önündə dayanan, xalqımızın arzu və amalları uğrunda dəyanətlə mübarizə aparan, milli

ənənələrə, ana dilimizə, tariximizə qayğı ilə yanaşan, müqəddəs dini dəyərlərin təəssübünü çəkən dövlət başçımız olmamışdı. O, özünə xas müdriklik, iradə, əzm və uzaqgörənliklə addımbaaddım ölkəmizi gərginliklərdən çıxarmış, məkrli düşmənlərimizin niyyətlərini puç etmiş və millətimizi böyük tərəqqi yoluna istiqamətləndirmişdir.

Müstəqil dövlətimizdə demokratiyanın təməl prinsiplərinə arxalanan etiqad azadlığı və müqəddəs islami dəyərlərin layiqli təşəkkülü, dirçəlişi məhz möhtərəm Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycanda dini sahədə təkamülün və intibahın başlıca səbəbkarı olan Heydər Əliyev həzrətləri mənəvi və milli özünəməxsusluğumuzun bərpası üçün olduqca önəmli işlər görmüşdür. Hələ 1993-cü ilin sentyabrında, Həzrəti Peyğəmbərimiz Mühəmməd salavatullahın Mövludu günü münasibətilə Təzəpir məscidini ziyarət etdiyi zaman söylədiyi nitqində "dinimizin mütərəqqi, tərəqqipərvər və dünyəvi əhəmiyyətli, ...məxluğun ən yüksək mənəviyyət mənbəyi" olduğuna diqqəti çəkən Ulu Öndərimiz "...İslam dininin inkişafı üçün dövlət tərəfindən lazımi tədbirlərin hamısının görülcəyini" bəyan etmişdi. Qədim tariximiz, milli-mənəvi dəyərlərimiz, doğma ana dilimizlə bərabər, İslam dininə, İslam mədəniyyətinə mənsub olmağımızla da fəxr etməyi tövsiyə edən Heydər Əliyev həzrətləri nə qədər çətinliklər olsa da, mədəniyyət və mənəviyyətimizə daim xüsusi diqqət yetirilməsini vacib sayırdı.

Mərhum prezidentimizin səy və iradəsi sayəsində müqəddəs dəyərlərin dirçəldilməsi, dini məbədlərin bərpası, yüzlərlə məscid, ibadətqah, mədrəsələrin inşası, dövlət rəhbərinin dini mərasimlərdə yaxından iştirakı - bütün bunlar hamıya bəlli etdi ki, uzun illər hökm sürmüş ateist təbliğatı bu böyük şəxsiyyətin qəlbinin dərinliklərində kök salmış Allah sevgisinə zərrə qədər də xələl gətirməmişdir və bu sevgi onun övladlarına da sirayət etmiş, onlar da öz müqəddəs dinlərinə ehtiram ruhunda tərbiyə olunmuşlar.

Mənim həyatım boyu yaddaşımdan silinməyəcək xatirətim Zati-alilərinin 1994-cü il Məkkə ziyarəti ilə bağlıdır. Dünyada hər bir müsəlman üçün ən müqəddəs olan məkanda, yalnız seçmə adamların ayaq basdığı Kəbə evinin daxilində Azərbaycan Prezidenti Böyük Ata kimi Allahdan millətimizi hifz etməsini, xalqının bələlərdən qurtulmasını, dövlətimizin müstəqilliyinin əbədi, yaşayışımızın firavan, xeyir-bərəkətli, gələcəyimizin xoşbəxt olmasını diləyirdi. Peyğəmbərimizin (S) mübarək hədisi-şərifində buyurulduğu kimi: "Vətəni sevmək imandandır".

Tanrı onu Azərbaycanın qurtuluşu, xilasını üçün qorudu. Tarixin sınaqlarından ləyaqətlə çıxmış şəxsiyyət olan Heydər Əliyevin üzərindən Allahın nəzəri heç vaxt əsgilməmiş və ilahi qüdrətin hökmüylə o, ən yüksək mərtəbələrə yetişmişdir. Necə ki, böyük şəxsiyyət özü etiraf edirdi: "Hər birimizi yaşadan, o cümlədən mənə də

həyatımda böyük fəlakətlərdən xilas edən Böyük Allahdır!".

Müqəddəs Məkkə və Mədinəni ziyarət etməyi uzun illər arzuladığını, buna nail olduğu üçün özünü çox xoşbəxt hiss etdiyini, İslamın nə qədər ümumbəşər, fəlsəfi, elmi əsaslara malik olduğunu, Böyük Allahın qüdrətini dərk etmək nəсібindən şərəf duyduğunu gizlətməyən Heydər Əliyev həzrətləri vətənə qayıtdıqdan sonra ilk olaraq Allah evinə - məscidə gələrək, öz dərin təəssüratları ilə bölüşdü.

Məlumdur ki, demokratiya yüksək mənəviyyat deməkdir. "Yüksək tolerantlıq, ilk növbədə, yüksək mədəniyyətin təzahürüdür" deyən Heydər Əliyev tarixən beynəlmiləl dövlət olmuş Azərbaycanda milli və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar üçün öz mənəvi dəyərlərinin inkişafından ötrü münbit zəmin və geniş imkanlar təmin olunmasını vacib sayır və bunu İslamın fəlsəfəsi ilə bağlayırdı: "İslam dini başqa dinlərə həmişə hüsn-rəğbətlə yanaşmış, heç vaxt başqa dinlərin ehkamlarına qarşı olmayıb...Biz hər bir millətə mənsub olan insana, hər dinə hörmətlə yanaşmışıq və yanaşacağıq. Bu, Allahın əmridir, bu bizim Ulu Peyğəmbərimiz Məhəmməd əleyhissəlamın bizə tövsiyəsidir".

Heydər Əliyev bütün başqa sahələrdə olduğu kimi, dini etiqad sahəsində də proseslərin gedişatını bütün

incəlikləri ilə duyur, böyük uzaqgörənlik və müdrikliklə bu sahədə dövlət səviyyəsində əməli tədbirlər həyata keçirirdi. Bibiheybət ziyarətgahı ilə yanaşı, "Жен мирносите" kilsəsinin, habelə yəhudi sinaqoqunun bərpa olunub dindarların ixtiyarına verilməsi bir daha bariz şəkildə təsdiq edirdi ki, 10 il bundan əvvəl "Təzəpir" məscidində etdiyi çıxışı zamanı dediyi fikirlər adi söz olmayıb, onun fəaliyyətinin məramını təşkil edirdi. Azərbaycanda mövcud olan ənənəvi dinlərin nümayəndələri Heydər Əliyev həzrətlərinin etiqad azadlığının təmin edilməsi sahəsində fəaliyyətini və göstərdiyi səyləri daima yüksək qiymətləndirir, bunu böyük örnək kimi dəyərləndirirlər.

Təsadüfi deyil ki, Azərbaycanda dinə münasibət sahəsində yürüdülmən müdrik siyasətin nəticəsində dünya ictimaiyyəti, o cümlədən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar və dünyanın görkəmli din xadimləri ölkəmizin sülhpərvərliyini, tolerantlığını, özgə əqidələrlə dialoqa və terrorizmə qarşı mübarizəyə hazırlıq ruhunu etiraf edirlər. Bütün bunların fəvqündə çağdaş zəmanəmizin düha şəxsiyyəti - Heydər Əliyev fenomeni dururdu.

İslamın saflığının qorunmasını, yad ünsürlərdən təmizlənməsi, onun gələcək nəsillərə aşılmasını hamının borcu hesab edən ulu öndərimiz gənc nəslin əsrlər boyu sınaqlardan keçmiş mənəvi, əxlaqi dəyərlər ruhunda tərbiyələndirilməsinin vacibliyini önə çəkirdi.

Dini, mənəvi dəyərlərin qoruyucusu kimi səciyyələndirən Heydər Əliyev "Azərbaycanın bütün vətəndaşlarında İslamın buyurduğu yolla gedərək Vətənimizi qorumaq əzmi, qəhrəmanlıq əzmi, vətənpərvərlik əzmi tərbiyə etməyi" təşviq edir və "İslam dininin, nə qədər böyük qüdrətə malik olduğunu bütün dünyaya sübut edəcəyinə" əminliyini ifadə edirdi.

Heydər Əliyev həzrətləri müdrik, məsuliyyətli dövlət başçısı olaraq Konstitusiyamızda təsbit olunmuş din, etiqad azadlığının təmin olunması işində dövlətin qarant olduğunu gözəl bilir və bunların gerçəkləşməsi üçün əlindən gələni əsirgəməirdi. Yeri gəlmişkən, din sahəsinə böyük qayğı ilə yanaşan ulu öndərimizin diqqəti sayəsində "Dini etiqad azadlığı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa bir sıra vacib dəyişikliklər və əlavələr edildi ki, bunlar dini sahədə bir çox problemlərin aradan qaldırılmasına xidmət etdi.

Möhtərəm Heydər Əliyev həzrətləri Azərbaycanın sivil dünyanın bir kəsimi olduğundan inteqrasiya, qloballaşmanın qaçılmaz olduğu çağdaş zəmanəmizdə ölkəmizin bu proseslərdən kənar qalmayacağını bildirərkən, milli özünəməxsusluğumuzun qorunub saxlanması, azərbaycançılıq məfkurəsinin inkişaf etdirilməsində də İslam amilinin əhəmiyyətini önə çəkirdi. Bakıda keçirilmiş "İslam sivilizasiyası Qafqazda" mövzusunda beynəlxalq simpoziumda (9-11 dekabr 1998)

Heydər Əliyev demişdi: "Azərbaycanda İslam dini milli-mənəvi dəyərlərimizin əsasını təşkil edir... Başqa dinlərə dözümlülük, başqa dinlərlə yanaşı yaşamaq, qarşılıqlı əməkdaşlıq İslam dəyərlərinin xüsusiyyətidir". Bununla möhtərəm dövlət başçımız İslam dininin özünün ümumbəşəri dəyərlər ilə inteqrasiya və ünsiyyətin təminatçısı kimi çıxış etdiyi fikrini vurğulamışdır.

Fikirlərimi, təkcə Azərbaycanın deyil, bütün Qafqazın həm iqtisadi inkişafının, həm də mənəvi intibahının başında duran görkəmli siyasi xadim, ali dövlət vəzifəsinə doğma xalqına xidmət etmək vasitəsi kimi baxan müdrik insan Heydər Əliyev həzrətləri ilə söhbətlərimizdən biri zamanı mənə dedi ki sözlərlə tamamlamaq istərdim: "Allah hər şeyi görür, eşidir, bizim bütün düşüdüklərimizi bilir. Əgər adamlar, xüsusilə də bütöv xalqların taleyi həvalə olunmuş siyasətçilər bunu unutmasaydılar, dünyada bu qədər faciə və fəlakətlər olmazdı".

Əlbəttə, ölkəmizdə dini etiqad azadlığı sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlər böyük sərvətdir və onu göz bəbəyi kimi qorumaq, inkişaf etdirmək zamanın tələbidir. Bu mənada, həmin dəyərli təcrübənin öyrənilməsinə, elmi cəhətdən tədqiqi və təbliğinə böyük ehtiyac vardır. Vətəndaş həmrəyliyi, sabitliyin bərqərar olunması, dini dözümlülük prinsipinin beynəlxalq münasibətlər

sistemində əhəmiyyətinin aşkarlanması baxımından Heydər Əliyev irsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Əminəm ki, elmi və dini vəhdətdə gözəl bilən Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin Şirvan bölgəsi üzrə qazısı, filologiya elmləri namizədi Hacı Xanəli Babayevin diqqətinizə təqdim olunan kitabında toxunulan məsələlər təkcə respublikamızda deyil, həm də ölkəmizdən kənar da diqqət və marağa səbəb olacaq, Heydər Əliyev irsinin öyrənilməsi işinə böyük töhfə olacaqdır.

Allah köməyiniz olsun!

*Şeyxülislam
Hacı Allahşükür PAŞAZADƏ,
Qafqaz Müsəlmanları
İdarəsinin sədri.*

Müasir Azərbaycançılıq
və Heydər Əliyev:
tarixi şəxsiyyət amili

"Azərbaycançılıq" - əslində bu məfhum tək-cə siyasi, tarixi, coğrafi mənanı, milləti və ya xalqı ifadə etmir. Təbii ki, burada müasir dünya dəyərlərindən bəhrələnməkdən savayı qloballaşan beynəlxalq siyasət ümmanında bəşəriyyətin vahidliyinə layiqli töhfələr verən bir xalqın kiməsə buxov olmayıb, müstəqil özünüyaşatma ideologiyası başa düşülməlidir. Şübhəsiz ki, bu məsələ ideoloji, yaxud da maarifçilik anlamı ilə yanaşı elmi, həm də dini-mənəvi məzmunu da özündə ehtiva edir.

Dünyada gedən proseslər hamının gözü qarşısındadır. Bütün dövlətlər öz mövcudluğunu, hərbi, iqtisadi, siyasi, mənəvi qüdrətini göstərmək üçün "nə iləsə məşğuldur". Bir çox ölkələr nüfuz dairəsi uğrunda mübarizə aparır, bəziləri dünyanın "şiltaq" dövlətlərinə və ya dövlət başçılarına dərs vermək üçün təzyiqlərdən, hətta hərbi məşinindən də istifadə etməkdən çəkinmir. Bir başqası, az qala ildə bir dəfə hakimiyyət dəyişməklə millətinin təfəkkürünü məşğul edir. Öz yaşayışını təmin etmək üçün daim kimdənsə ianə umanlar da tapılır. (Əlbəttə, bu sonuncu hal mentaliteti, milli xüsusiyyəti göstərən məsələdir. Şükürlər olsun ki, bu hal öz qüruru ilə seçilən Azərbaycan xalqı üçün xarakterik deyil). Ancaq bütün bunların mahiyyətində konkret millətin və ya xalqın, bəzən hətta ola bilsin ki, konkret qrupun mənafeyi durur.

Bir sözlə, artıq ikinci onillikdir ki, dünyanın gərdişi daha mürəkkəb hadisələrlə, proseslərlə müşayət olunur. Belə bir şəraitdə millətini qorumaq, inkişaf etdirmək əsl

qəhrəmanlıqdır. Mövcud dünya düzənində bir çoxları öz siyasətini həyata keçirmək üçün qorxu, hədə, aclıq kimi təzyiqlər vasitələrindən, müxtəlif ideoloji bəhanələrdən, "din düşməni" kimi amillərdən istifadə etməyə çalışır. Şübhəsiz ki, ayrı-ayrılıqda bu məfhumların maraqlı tərəflər üçün müəyyən mənada "səfərbərlik" gücü olsa da, onların heç biri obyektiv reallığı əks etdirmir və siyasi perspektivi təmin etmir. Bu, gələcək və uzunmüddətli inkişaf üçün ideoloji əsas, strateji xətt ola bilməz. Reallıq budur ki, belə bir şəraitdə milləti, xalqı vahid obyektiv kerçəkliyə əsaslanan ideologiya, ümummillə lider və mənəvi baza birləşdirir və qabağa aparır. Bu isə kimin tale payına düşsə, o gərək bu sərvətdən qədərincə istifadə etsin, daxili və xarici siyasəti ilə bağlı məsələləri səhmana salsın. Təəssüf ki, belə xoşbəxtlik heç də həmişə və hamıya nəsib olmur.

"Göylərin və yerin hökmü Allahın əlindədir. O, istədiyini yüksəldər, istədiyinə də əzab verir. Allah bağışlayan və rəhm edəndir!" ("Fəth" surəsi, 14).

Biz, azərbaycanlılar Yaradanımıza həmd-səna etməliyik ki, məhz bizim taleyimizə sələflərimizin arzuladıqları, uzun illər həsrətində olduqları günləri görmək səadəti nəsib olub. Müqəddəs dinimizdən siyasi hakimiyyətin, keçmiş sovet rejiminin ateist ideologiyasının amirlik, qadağa siyasəti ilə ayrı salınan, Qafqazda yaşayan müsəlman camaatımızın, xalqımızın nisgili, həsrəti həddindən çox olmuşdur. Bunun əsas səbəbi və mənbəyi, bir müddət ömür payımıza dinsiz, imansız bir quruluşda yaşamaq qismətinin düşməsidir.

Həmin dövrdə dinin necə acınacaqlı illər, proseslər yaşadığı, dindarların, ruhanilərin necə amansızcasına təqib olunduğu hamımıza, xüsusilə yaşlı nəsllə çox yaxşı bəllidir.

O dövrdə mövcud olan totalitar rejimin ideologiyasının əsas məqsədi o idi ki, şüurlara "yeganə düzgün təlim" saydığı kommunist ideologiyasını yeritsin. Həmin illərdə müsəlmanların, o cümlədən Azərbaycan xalqının ictimai fikrinin, fəlsəfəsinin, tarixinin, mədəniyyətinin öyrənilməsi sahəsində aparılan tədqiqatlarda İslam çox vaxt nahaqdan, əsası olmadan tənəzzül meyli ilə əlaqələndirilir, onun ümummədəni və əxlaqi dəyərləri heçə endirilirdi. Yaradıcı fikir dühalarının əzəməti, nəhəngliyi, görkəmliliyi, əksər hallarda, İslama qarşı çıxıb-çıxmamaları, dinə münasibətləri ilə ölçülürdü. İnsanlara, cəmiyyətə açıq-aşkar ateizm ruhu təlqin edilirdi. Bu yolda gücdən, qadağadan, müxtəlif təzyiqlərdən belə istifadə olunurdu. Uzun əsrlər boyu xalqın ictimai fikri, adət-ənənələri, yaradıcılığının cilalanması, istiqamətlənməsində, nizamlanmasında dinin böyük rolu inkar olunur, elmin, maarifin, təhsilin ziyasının dini ocaqlardan işıq saçması kimi reallıq nəzərə alınmırdı.

Mədəni-mənəvi irsdən dinin təcrid olunması təəssüf doğuracaq, faciələrlə nəticələnəcək bir hal idi. Belə ki, bu etinasızlıq xalqı öz tarixi yaddaşını, milli mənliliyini, özünəməxsusluğunu itirməyə doğru sürükləyirdi.

Xalqın tarixi varlığının ayrılmaz bir hissəsi kimi dinin mahiyyətinə gəldikdə isə, qeyd edilməlidir ki, İslam nəinki dindarların şüurunda əhatəli dünyagörüşü, onların

həyat tərzini və davranış qaydalarını müəyyən edən əsas amildir, həm də bu gün dinə münasibətindən asılı olmayaraq, bütün həmvətənlərimiz üçün əzəmətli bir mənəvi ənənə, misilsiz həyat təcrübəsidir ki, onsuz xalqın mədəniyyətini, tarixini, səviyyəsini tam dolğunluğu ilə dərk etmək mümkün deyildir.

İslam, böyük birləşdirici qüvvə olaraq, böyük mürəkkəbliyi, təzadlılığı ilə diqqəti çəkən Qafqazda birliyin olmasını, burada yaşayan xalqların həmrəyliyi və azadlıqsevər təmayüllərin yaranmasını istəməyənlər üçün daim qorxu mənbəyi olmuş və olmaqdadır.

Tarixçilərimiz və dilçi alimlərimiz qeyd edir ki, Azərbaycan xalqının təşəkkülü minilliklərlə ölçülən dövrü əhatə edən mürəkkəb bir proses olmuşdur. Tarixdə Azərbaycan xalqı, Azərbaycan dili olubsa və yaşayırsa, deməli, Azərbaycan dövləti də olub və şükürlər olsun ki, bu gün daha inamla deyə bilərik ki, gələcəkdə də olacaq.

Keçmiş Azərbaycan dövləti tarixi şəxsiyyətlərin, cəsarətli sərkərdə və dövlət başçılarından, xalqa mənəvi ruh verən din xadimlərimizin, dilimizi, mənəviyyəti-mızı yaşadan mütəfəkkir insanlarımızın - Nizaminin, Füzulinin, Nəsiminin və s. adı, Həsən bəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə kimi maarifpərvər ziyalıların, Əlimərdan bəy Topçubaşovun, Fətəli xan Xoyskinin, Məmmədəmin Rəsulzadənin, Nəsim bəy Usubbəyovun, Nəriman Nərimanovun, Hacı Zeynalabdin Tağıyevin, din xadimlərindən - Yəhya Bakuvü, Axund Fazil İrəvani, Məhəmməd Həsən Mövlazadə və daha kimlərin həyatı və fəaliyyəti ilə tanınıb, tarixdə qalıb. Tariximizin müəyyən

bir dövrünü araşdırarkən, lap elə bu barədə sadəcə söhbət edəndə deyirik, Cavanşirin, Nizaminin dövründə, Füzulinin, Xətəinin zamanında, Sabirin, Zərdabinin vaxtında və s.

Mətləbdən uzaq düşməyə. Onilliklər, lap elə yüzilliklər keçəcək, heç şübhəsiz ki, yaşadığımız bu dövrü də tariximizin "Heydər Əliyev dövrü" adlandıracaqlar. Necə ki, artıq indiki vaxtda adlandırılırlar. Doğrudan da, əgər müqayisə aparsaq, etiraf etməli olarıq ki, müasir Azərbaycanın dövlət rəhbərləri içərisində, hələ sağlığında ikən ümummilli lider səviyyəsinə yüksələn, Heydər Əliyev qədər böyük idarəçilik təcrübəsinə və istedadına malik ikinci şəxsi tapmaq çətindir. Çünki XX əsrin sonundan başlayaraq Azərbaycanın dili də, dini də, iqtisadiyyatı da, özünüdərkə də məhz Heydər Əliyevin yolu ilə, himayəsi ilə bağlı olub. İnamlı deyə bilərik ki, müasir Azərbaycanın milli-mənəvi ideologiyası da məhz bu dahi şəxsiyyətin adı ilə bağlıdır. Çünki, Heydər Əliyevin öz yolu, öz dəsti-xətti olub.

Müqəddəs Qurani-Kərimdə bu mənada buyrulur: *"Allah doğru yolda olanların doğruluğunu artırır. Əbədi qalan yaxşı işlər isə Rəbbinin yanında savab etibarilə daha xeyirli, nəticə etibarilə daha yaxşıdır"*. ("Məryəm" sürəsi, 76)

Keçmiş Sovet məkanında istər Qafqazda, istərsə də digər regionlarda ən çox məhrumiyyətlərə düşər olmuş xalqlardan biri Azərbaycan xalqı olmuşdur. Xalqımız uzun illər əzilmiş, təhqir edilmiş, alçaldılmış, dili, dini, mənəviyyəti təcavüzlərə, repressiyalara məruz qalmışdır. Belə bir şəraitdə *Heydər Əliyev dühasının yaranması*,

tarix səhnəsinə çıxması Azərbaycan xalqının daxili enerjisinin müdrik təzahürü idi. Çünki xalqımız həmişə saf və müdrik olub, mərdiməzarlıqdan, bədxahlıqdan uzaq olub. Tanrı heç vaxt öz günahsız, əməli-saleh bəndələrini naümid buraxmır, onlara həmişə bir qapı açır. Məhz buna görə də, Azərbaycan xalqının istəyi də, bu istəyi reallaşdırmaq missiyasını, xilaskarlıq vəzifəsini üzərinə qoyduğu oğlu da müdrik olmalı idi. Belə bir şəraitdə tarixi şəxsiyyətlər, ölkənin, xalqın, hətta bütöv bir regionun inkişafına, gələcəyinə təsir göstərə bilən dühaların meydana çıxması tale qismətidir.

İstənilən xalqın tarixində elə maraqlı və mürəkkəb dövrlərə rast gəlinir ki, toplumun o taleyüklü anında güclü şəxsiyyətə, milli liderə, dövlət xadiminə böyük ehtiyac duyulur. XX əsrdə millətimizin taleyinə, son üç-dörd onilliyin gedişatına nəzər salanda, ilk əvvəl çağdaş Azərbaycanın inkişafında böyük xidmətləri olan, xalqımızın yaddaşında silinməz iz qoyan, milli dövlətçilik hərəkatının başında duran böyük ictimai xadim, dünya azərbaycanlı-larının ümummilli lideri Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyəti gözümüzün önünə gəlir.

Heydər Əliyev bütün dövrlərin ən böyük azərbaycanlısıdır. O, məhdud zaman kəsiyinə sığmır, onun gördüyü işlər, titanik fəaliyyəti heç bir statistik göstəricilərlə təsəvvür edilmir.

O, gözümüzün qarşısında böyük bir tarix yazdı və bu tarixin bütün səhifələri başdan-başa qəhrəmanlıq mücadiləsi, qətiyyət və iradə örnəkləri ilə doludur. Onu pozmaq, təftiş etmək, silmək qeyri-mümkündür. Öz şəxsi

həyatında özünə və xalqına münasibətdə kifayət qədər məkr və şərlə üzləşmiş böyük öndər insanları qərəzli təftişçilikdən uzaq durmağa çağırır, onlara real faktların, baş vermiş hadisələrin, əsl tarixin nə olduğunu başa salmağa çalışırdı. Böyük öndər deyirdi: *"Yaxşı da olsa, pis də olsa, yaşadığın illəri kiminsə, nəyinsə xatirinə silib atmaq olmaz. Çünki o, tarixdir. Tarixi silmək isə heç kəsə müəssər olmayan bir işdir"*. Təbii ki, böyük öndərimiz böyük tarixin və böyük vəzifələrin nə olduğunu bilən bir şəxs kimi yalnız böyük işlər üçün doğulmuşdu.

İllər keçdikcə Heydər Əliyevin millətimizin tarixində necə böyük bir rol oynadığı daha qabarıq üzə çıxacaqdır. Xalqımızın və müstəqil dövlətimizin dünya iqtisadi-siyasi sistemində, beynəlxalq birlikdə özünəlayiq yer tutmasındakı rolunu olduğu kimi işıqlandırmaq, bütün cəhətləri ilə insanlarımızı tam çatdırmaq qeyri-mümkün olduğu kimi, tariximizdə bu böyük insanın rolunun misilsiz ölçüsünü görməmək də qeyri-mümkündür. Dünya proseslərinin, xarici ölkələrin, müxtəlif dövlətlər qrupunun və ya təşkilatların Azərbaycana mənfi təsirinin minimuma endirilməsindən tutmuş, qlobal beynəlxalq proseslərin müsbət təsirlərinin daha da gücləndirilməsində bir-birilə sıx əlaqədə olan sistemli ictimai-mədəni, iqtisadi-siyasi gedişlərdə böyük siyasətçi, nəhəng dövlət xadimi kimi Heydər Əliyevin rolu danılmazdır.

Azərbaycan tarixində son yarım əsrdə mühüm hadisələrin əsas iştirakçısı kimi böyük bir tarixi şəxsiyyət - Prezident Heydər Əliyevin həyat və yaradıcılığı,

şəxsiyyət kimi tarixi xidmətləri hələ neçə-neçə yüz il tədqiqatçı alimlərin, tarixçilərin, siyasətşünasların, kulturoloqların və başqalarının araşdırma predmeti, tədqiqat obyektinə olacaq.

Azərbaycanın ən yeni tarixini yaradan Heydər Əliyev doğma xalqı ilə sıx vəhdət təşkil edən, azərbaycanlı olmasından daim qürur duyan nadir şəxsiyyətlərdən biridir. O, Azərbaycan xalqının yetirdiyi elə bir düha idi ki, öz əqli potensialı ilə dünyanı idarə etməyə qadir idi. Fəaliyyətinin birinci mərhələsində Heydər Əliyev vahid sovet ideologiyasının möhtəşəmliyini sındıra, geridə qalmış əyalət respublikasında milli özünüdərk hissi, azərbaycanlı şüuru formalaşdırma bildi. Azərbaycanın dahi insanların, dövrünün haqsızlıqları ilə üzləşmiş görkəmli mədəniyyət xadimlərinin əvəzsiz irsinin xalqa çatdırılması, keçmiş SSRİ məkanında təbliğ edilməsi məhz Heydər Əliyevin xidməti idi. Azərbaycanın zəngin mədəni sərvətinin sovet məkanına çıxarılması ilə bu böyük şəxsiyyət imperiyanın vahid dil, vahid millət siyasəti yeritmək istəyinə qarşı çıxır, onları ölkəmizin çoxəsrlik ənənələrini tanımağa məcbur edirdi. Heydər Əliyev bu dövrdə Azərbaycan xalqını totalitar düşüncə tərzindən kənar saxlaya, imperiya siyasətinə müxalif mədəniyyət xadimlərimizi mühafizə edə və ölkəsini inkişaf etmiş respublika səviyyəsinə qaldıra bildi. Yeraltı, yerüstü sərvətləri, böyük intellektual potensialı olan Azərbaycanın müstəqil yaşaması üçün zəruri işlər gördü.

Heydər Əliyevin tarixi missiyasının ən böyük uğuru sayılan müstəqil Azərbaycan dövlətinin get-gedə güclən-

məsinin əsas səbəblərini araşdırarkən, yadımıza bu böyük tarixi simanın bütün sahələrdə - milli-mənəvi sahədəki xidmətlərindən tutmuş, dövlət quruculuğundakı rəhbərliyi, iqtisadi tərəqqidəki zəhməti, sosial və ictimai-siyasi sabitlik və demokratik cəmiyyətin formalaşmasındakı rolu, elm, təhsil, incəsənət, ədəbiyyatın, ümumiləşdirsək, mədəni-yətimizin inkişafındakı xidmətlərini əhatə edən ömür yolunun xüsusi dəyəri göz önünə gəlir.

Bu barədə düşünərkən, belə qənaətə gəlmək olar ki, Heydər Əliyev fenomeni zamanın tələbi idi, xalqın arzularının, istəyinin ifadəsi idi. Heydər Əliyev ilk növbədə qurucu, yaradıcı insan idi. O, yaradıcı söz, əqidə sahibi idi. Bütün dünya xalqlarının tarixində müstəsna xidmətləri olan dahi şəxsiyyətlər kimi Heydər Əliyev də zəruri məqamlarda öz sözünü deyə bilirdi. Tarixi şəxsiyyətlərin, siyasətçilərin, dövlət və ictimai xadimlərin sözü fəaliyyət deməkdir. Açıq etiraf edək ki, sözünü demək, obyektiv mövqə tutmaq, öz iradəsini ifadə etmək həmişə çətin olub. Belə insanlara nüfuz, söz sahibi olan kişiler, liderlər deyiblər. Çünki, hər şeydən əzəli həmişə söz olub. Əvvəl söz yarandı və söz bütün sonrakı məhfumları ifadə etdi.

Belə bir müqəddəs kəlam ilə fikirlərimi izah etməyə çalışaraq qeyd etmək istəyirəm ki, söz həm də mövqə ifadəsidir. Həzrəti Əli əleyhissəlamın buyurduğu kimi *"Danışın ki sizi tanısinlar, kişi öz dilinin altında gizləninib"*. Yəni söz həm də, ilk növbədə, mövqə anlamında başa düşülür.

Müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, ümummilliyet lideri Heydər Əliyevin dövlətçiliyimizin formalaşması sahəsində tarixi xidmətləri barədə düşünərkən bu dahi şəxsiyyətin Azərbaycanın milli mənəvi dəyərlərinin qorunması istiqamətində də əsl təəssübkeş mövqeyi mənim, bir din xadimi kimi, daim gözümlə önümdə canlanır. Qeyd edirəm ki, mövqenin aydın ifadəsi, vətəndaş qeyrəti, qorxmazlıq və fədakarlıq ona ehtiyac daha böyük olanda, yəni, insanın vətəni, xalqı, milləti və mənəviyyatı tapdalanarkən daha qabarıq üzə çıxır.

Sözün yüksək dəyərini, əzəmətinə işarə edərək ulu Nizami Gəncəvi yazırdı:

*Söz ruhdur, can üçün böyük dərmandır,
cantək əzizliyi bəlkə ondandır.*

və ya

*Söz deyən qəvvasdır, söz isə gövhər,
Bu gövhər çox çətin əmələ gələr.*

Bəli, nəzərdən keçirmək istədiyim, xalqımızın yeni müstəqillik dövrünü, 1990-cı ildən bəri olan mərhələni təhlil edərkən çoxlarının o müdhiş ilin təlatümlü yanvar günlərində sarsıntı içərisində olduğu, bəzilərinin gözləmə mövqeyində, bəzilərinin isə gizləndiyi bir dövrdə kimin öz sözünü, yəni mövqeyini aydın ifadə etdiyini bir daha xatırlatmaq istərdim. Məhz o vaxt kimin kim olduğu üzə çıxdı. 1990-cı ilin qanlı 20 yanvar gecəsində Azərbaycan xalqını qanına qəltan edən, xalqımızın müstəqillik, milli mənəvi dəyərlərini tankların və digər zirehli texnikaların tapdığı altında əzən, təpədən dırnağa qədər silahlanmış

keçmiş Sovet ordusunu Azərbaycana göndərən azğınlaşmış Qorbaçov qaragüruhuna qarşı Bakıdan və Moskvadan qalxan iki səs aydın səmada çaxan ildırım effekti verdi. Bu gur səs, bu qətiyyətli mövqə tarixə və yaddaşlara əbədi hopdu. Bu, müasir dünya düzenində ayrı olan, lakin ümumxalq məsələlərində daim bir olan siyasi və dini əqidəmizin heç də təsadüfi olmayan birliyinin, vəhdətinin təntənəsi, aydın ifadəsi, nəsillərə, xalqlara örnək olan nümunəsi idi.

Məhz bu məqamda Həzrəti Əli əleyhissələmin buyurduğu *"Kişilərin qiyməti çətin məqamda bilinər"* deyimini yada düşür. O vaxt, can verməkdə olan və bu məqamda daha da azğınlaşan keçmiş Sovet imperiyasının hərbi maşınından, bütün mərhumiyyətlərdən qorxmayaaraq, Bakıda, fəvqəladə vəziyyət və komendant saatının hökm sürdüyü və quduzlaşmış düşmənin əlinin qana batdığı bir şəraitdə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə, Moskvada isə elementar müstəqil fəaliyyət göstərmək, sərbəst hərəkət etmək imkanlarından məhrum edilmiş, Sovet təhlükəsizlik orqanlarının daim nəzarəti altında olan, o vaxtkı Azərbaycan rəhbərlərinin qərəzli münasibəti ilə üzləşən ümummilliyet lideri Heydər Əliyev imperiyanın mərkəzində, xalqımıza qənim kəsilmiş Qorbaçovun oturduğu Kremlin cəmi bir neçə yüz metrliyində əsl qəhrəmanlıq nümayiş etdirdilər.

Heydər Əliyevin öz həyatını, habelə onunla birlikdə Moskvada Azərbaycanın o vaxtkı daimi nümayəndəliyinə gələn ailə üzvlərinin həyatını da təhlükə altına qoyaraq

imperiyayı ittiham etməsi, Azərbaycan xalqını qətləyam edən cəlladları adı ilə göstərməsi əzilən xalqın etiraz səsinin zirvəsi oldu. Bu səs imperiya rəhbərlərinin donmuş beyinlərini tərpətdi, xalqımızı milli-mənəvi iflicdən qurtardı. Yaralara, qan ağlayan ürəklərə məlhəm oldu. Bəli, məhz onda kimin - kim olduğu bir daha üzə çıxdı. Ömrünü, həyatını xalqına bağışlayan Heydər Əliyev dühasının xidmət obyektini bir daha qabarıq gördü. Qeyd edim ki, Heydər Əliyevin həmin dövrdə Moskvada məlum tarixi bəyanatını verməsi Azərbaycanın Rusiya imperiyası tərəfindən ilhaqından ötən təxminən 180 illik bir dövrdə öz milli mənliliyi ilə yanaşı, mənəviyyat, vicdan məfhumu ilə eyniləşən İslam dininə ləkə atmaq, ona "İslam fundamentalizmi" damğası vurmağa çalışanlara da ən tutarlı cavab oldu. Burada da Heydər Əliyevin fədakarlığı, tarixi xidmətləri özünü göstərdi. Həzrəti Əli əleyhissəlam necəki buyurur: *"Haqq çətin və ağırdır, batil yüngül və asan"*. Ümummilli liderimiz hər zaman olduğu kimi "fundamentalizm" iftirasını da puç etdi, müstəqilliyimizi, müqəddəs dinimizi kənar təpkiyədən qorudu. Bununla nəinki Azərbaycan xalqı qarşısında, həm də müstəqillik yolu, haqq-ədalət, öz milli-mənəvi dəyərlərini qorumaq, yaşatmaq yolu seçmiş bütün İslam ümməti qarşısında böyük xidmət göstərmiş oldu. Çünki, Heydər Əliyev Azərbaycan xalqına mənsub olduğu qədər də İslam dünyasına mənsubdur.

Heç kəs inkar etməz ki, Heydər Əliyev barədə düşünərkən, onun şəxsi keyfiyyətlərini qeyd edərkən hamının gəldiyi ilk nəticələrdən biri onun uzaqgörən, dahi

şəxsiyyət kimi xarakterizə olunmasıdır. Bu keyfiyyət, bütün mükəmməl aləmdə olduğu kimi, İslam dinində də yetərincə qiymətləndirilən, çoxsaylı nümunələrlə zəngin olan bir üstünlükdür.

"Bir gün Məkkə yaxınlığında Hüdeybiyyə çölündə Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin (s) sərkərdəliyi ilə müsəlman ordusu düşmənlə üz-üzə gəlir. Əks tərəf müsəlmanlardan qat-qat üstün olur. Düşmən sərkərdəsi "Ya bizim istədiyimiz şərtlərlə sülh bağlayıb geri dönməlisiniz, ya qan aləmi götürəcək" deyərək Məhəmməd peyğəmbərə (s) meydan oxuyur. Sülh şərtləri müsəlmanlar üçün çox alçaldıcı idi. Bütün müsəlmanlar "Bu şərtləri qəbul etməkdənsə, şərəfli ölüm yaxşıdır" deyir. Məhəmməd peyğəmbər (s) isə deyir: *"Zəfər hər zaman qılıncla əldə edilməz, aqlın zəfəri daha uzunömürlü olur. Ehtiyac olmadan, bütün çarələrə baş vurmadan müsəlmanların qanını axıtmaq Allahın, insanların lənətini qazanmaqdır. Hərb yalnız son çarədir! Mən Məkkənin sülh şərtlərini qəbul edirəm və Mədinəyə geri dönürəm"*.

Müsəlmanlar Həzrəti Məhəmmədin (s) məkkəlilərin alçaldıcı sülh şərtlərini qəbul etdiyinə heyrat etmişdilər. Peyğəmbər (s) isə inamla demişdi: *"Biz bu Ərəbistan çöllərində şərəflərin ən ucasına qalxdıq, ey Ömər. Hüdeybiyyə sazişi əsrlərin zəfəridir. Biz hər bəşərlə başladıq, bu çöl müsəlmanların məzarlığına çevrilə bilər. Amma dünya tarixinin dönüş nöqtəsi oldu. Hüdeybiyyə müqaviləsi yalnız Ərəbistanın deyil, bəşəriyyətin qələbəsidir. Və İslam nurunun bütün yer*

üzərində bərqərar olması deməkdir. Çünki biz yalnız bu günün şərtləri üçün deyil, bəşəriyyətin sabahı üçün, dünya İslam şafəqləri ilə nurlansın deyə mübarizəyə qalxmışıq...".

Sonralar Həzrəti Ömər böyük bir ərəb imperiyasının xəlifəsi sifəti ilə bu hadisələri xatırlayaraq heyrət və təəccüblə deyərmiş: *"Mən hər şeyi gözləyirdim. Amma gözlərimlə görməsəydim, bu qədər uzaqları, yəni gələcəyi görə bilən bir peyğəmbərin varlığına şübhə edərdim".*

Bəli, müdriklik, uzaqgörənlik heç də hamıya nəsib olmadığı üçün yalnız Həzrəti Peyğəmbər (s) kimi insanlar ilahi Yaradanın bu ətasına malik olurlar. Heydər Əliyevin uzaqgörənliyi, müdrikliyi tarixi bir həqiqət, danılmaz faktdır. Bu dahi şəxsiyyətlə xalqımız fəxr etdiyi kimi, ona dünyanın əksər tərəqqipərvər ictimaiyyətinin də böyük ehtiramla yanaşması heç kəsə sirt deyil. *"Dahilər bütün bəşəriyyətin övladı və sərvətidir"* deyimi, mübaligəsiz deyə bilərik ki, Heydər Əliyevə də şamil olunan fikirdir.

Heydər Əliyev həm də, ilk növbədə, siyasət aləminin alimi idi. İslam dünyasının məşhur alimlərindən birinin dediyi kimi *"hamı fəxr edir ki, başında əmmamə var, ancaq əmmamə fəxr edir ki, alimin başındadır"* kəlamı burada daha dəqiq yerinə düşür. Yəni prezident kürsüsü Heydər Əliyevə deyil, Heydər Əliyev dövlət başçısı vəzifəsinə, Prezident kürsüsünə yaraşır idi. *"Xalqımız onun hakimiyyəti illərində əsl dövlətin və dövlətçiliyin nə olduğunu aydın hiss etdi"* - hörmətli Şeyximiz Hacı Allahşükür Paşazadə bu sözləri ümummilli liderimiz

Heydər Əliyevin Azərbaycanda hakimiyyətə yenidən qayıtması və ölkə Prezidenti seçilməsi, Prezidentin andiçmə mərasimində Heydər Əliyevin qürurduyacaq, fəxr olunacaq dövlət başçısı olmasına işarə edərək söyləmişdir.

Xatırlatmaq istərdim ki, o vaxtlar keçmiş İttifaq mətbuatında və mərkəzi tribunalardan Azərbaycanda gedən demokratikləşmə, müstəqillik hərəkatını gözdən salmaq üçün tez-tez "İslam fundamentalizmi" yarlığından istifadə olunurdu. Məhz Heydər Əliyevin nüfuzu, siyasi və dövlət xadimi kimi tutarlı mövqeyi ilk dəfə mərkəzin bu ittihamını qətiyyətlə rədd etdi. Bundan sonra çoxları yəqin ki, rəsmi və ya qeyri-rəsmi Moskva tərəfindən belə ifadələrin daha işlədilməməsinin şahidi olub. Çünki, belə ifadənin yol-verilməzliyi, puçluğu zəhmli bir liderin qətiyyətli sözü ilə nöqtələndi. Bu söz, bu mövqe Heydər Əliyevin sözü və mövqeyi idi. Bu mövqeni təkzib etməyə, onun qarşısına çıxmağa heç kəsin cəsarəti çatmadı. Tarix göstərdi ki, dünyada "İslam fundamentalizmi" iftirasına fərqli ideoloji qüvvələr hələ çox-çox əvvəllər başlamışdır. Məhz Heydər Əliyev dahiliyi, qətiyyəti, ayıq-sayıqlığı, uzaqgörənliyi XX əsrin 90-cı illərindən "kommunizm-kapitalizm" qarşıdurmasının "Şərq-Qərb" ziddiyyətləri ilə əvəz olunması məkanı kimi Azərbaycanın seçilməsinin qarşısını aldı. Keçmiş SSRİ rəhbərlərinin (həm də Qərb liderlərinin) təhərinə varmadan Əfqanıstan adı ilə Azərbaycan adını bu dəfə də mümkün səhv salmalarının fəsadlarını qabaqcadan görəndə Heydər Əliyev Azərbaycanda yenidən hakimiyyətə

gəlməsi ilə bəlkə də, Azərbaycan məkanını "bir nömrəli terrorçuların" sığınacaq və ya axtarış yeri olmaqdan qurtardı. Həzrəti Əli əleyhissəlamın buyurduğu kimi, "Ağıllı adam uzaqgörən olar".

Heydər Əliyevin gücü Ulu Tanrının yaratdığı "bütün yer üzünün əşrəfi" olan insanlar toplusu - xalq idi. Ümummilli liderimiz 1993-cü ilin avqustun 23-də Azərbaycan milli televiziyası ilə xalqa müraciətində belə deyirdi:

"Mən bəzi adamlara demişəm. Şəxsən mənim heç bir silahım yoxdur: nə topum, nə tapançam, nə də avtomatım var. Mənim idrakım var, iradəm var və xalq mənə ümid bəsləyirsə, xalq mənə bu səlahiyyəti vermişdirsə, xalqı bu ağır vəziyyətdən çıxarmağı öz öhdəmə götürmüşəmsə, güman edirəm ki, xalq məni müdafiə edəcəkdir. Ona görə də nə çevrilişdən qorxuram, nə mənə qarşı terror aktları hazırlayan qüvvələrdən qorxuram. Heç bir şeydən qorxmuram. Demişəm və indi də deyirəm: həyatımın bundan sonrakı hissəsini xalqa bağışlamışam. Xalq onu harada kəsərsə, orada da kəsiləcəkdir. Mən həyatımı xalqın sərəncamına vermişəm. Hər dəqiqə, hər saat, gecə-gündüz xalqa xidmət edirəm. Heç bir qüvvəyə xidmət etmirəm. Heç bir qüvvə də mənə təzyiq edə bilməz".

Şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqına güvənilərək deyilən bu fikirlərin arxasında böyük həqiqətlər dururdu. Ümummili lider üçün xalqa bağlılıq, ilk növbədə azərbaycançılığa bağlılıq idi. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq nəzəriyyə-sinin mühüm metodoloji əhəmiyyəti bundan ibarətdir ki, o tarixi varislik

prinsipindən yaradıcılıqla istifadə edir. Milli məfkurəmizin, düşüncə tərzimizin, millətin içərisində vətəncilik ideologiyasının formalaşmasının mənbəyi kimi hesab etdiyi dəyərləri haqlı olaraq Azərbaycan dövlətçiliyinin, milli özünüdərkən əsası kimi qiymətləndirir. Ədəbiyyatımızda, mədəniyyətimizdə, incəsənətimizdə, dinimizdə azərbaycançılığımızın qorunmasını və inkişafını müqəddəs bir vəzifə kimi daim qarşıya qoyur, özü də bu amalın gerçəkləşməsinin əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi çıxış edirdi. O dövlətçiliyimizin, azərbaycançılığın formalaşması prosesinə dərinədən nüfuz edərək, bütün tarixi mərhələləri elmi cəhətdən obyektiv qiymətləndirir. Azərbaycanda maarifçilik fəlsəfəsinin azadlıq və müstəqillik ideyalarının əsası olduğunu, bu sahədə milli-mənəvi dəyərlərimizin müstəsna yerini və rolunu fürsət düşəndə əksər çıxışlarında aydın biruzə verir.

Şübhəsiz ki, Azərbaycançılıq ideologiyasının yaranmasında və yayılmasında XIX əsrin ikinci yarısı və XX əsrin əvvəllərində dünyada gedən proseslərdə axtarılmasında, qabacıl Avropada milli özünüdərkən önə çıxması ilə eyni dövrdə Azərbaycanda da bu məsələnin qabarıq biruzə çıxmasında böyük həqiqət var. Lakin bu ideya sonrakı başqa bir tarixi mərhələdə maarifimizdə, təfəkkürümüzdə və milli-mənəvi sahədə yalnız xalqın əqidəsində mətinləşməyə məhkum olmuş, öz real inkişaf mərhələsinə isə XX əsrin 80-ci illərinin axırlarında qədəm qoymuş və Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə gəlişi və proseslərə fəal müdaxiləsi, istiqamətləndirmə

qabiliyyəti ilə tarixi inkişaf mərhələsinə qalxmışdı. Məhz bu mərhələdə ana dilinə, onun saflığına xüsusi həssaslıqla yanaşılması, əvvəlki dövrlərdə qazanılmış nailiyyətlərin qorunması, milli mənəviyyatımızın, adət-ənənələrimizin yaşadılmasının əhəmiyyəti, milli mənlük şüurunun dirçəlişi və azərbaycanlıların təfəkküründə dünya dəyərlərindən bəhrələnmək təcrübəsi hamının əxz edəcəyi tərzdə öz səmərəsini göstərməyə başladı.

Əgər belə demək mümkünsə Heydər Əliyev insanların, xalqın dilini bilirdi. Ən qiymətli həm də o idi ki, bu "dil" məhfumu sözün həqiqi mənasında milli dilimizə münasibətlə də eyniyyət təşkil edirdi, daha da möhkəmlənirdi. Yəni Heydər Əliyev xalqın həm mənəvi dilinin, həm də danışq dilinin bilicisi idi. O, bu məsələyə daha global anlamda yanaşırdı. Əksər dünya ölkələrində Azərbaycanın ümummilli liderinə böyük hörmət bəslənməsinin səbəblərindən biri də onun bütün xalqların dilinə, mənəvi ruhuna böyük ehtiramla yanaşması idi.

Heydər Əliyev tez-tez qeyd edirdi ki: *"Xalqları dil qədər, milli-mənəvi ənənələr qədər, dəyərlər qədər birləşdirən başqa bir vasitə yoxdur"*. Heydər Əliyevin gözəl müsahib olması, ünsiyyətsevərliyi, milli mədəniyyətimizin mahir bilicisi olması Azərbaycan maarifçiliyinə, mədəni cəmiyyət qurulması işinə layiqli töhfə idi. Hələ öz vaxtında H.B.Zərdabi, S.Ə.Şirvani və s. kimi mütəfəkkir insanlarımız əsaslandırır ki, əgər ünsiyyət, gözəl danışmaq mədəniyyəti olmasaydı, cəmiyyət öz üzvlərinin əxlaqına nəzarət edə bilməz, xalqların mədəni dəyərlərinə layiqincə qiymət vermək

mümkün olmazdı. Qədim yunan filosofu Demokrit göstərirdi ki, *"insan ədalətə, vicdana zəkanın gözəlliyi ilə vəhdətdə baxmalıdır... Xoşbəxt olmaq üçün ədalətli, ağıllı və gözəl yaşamaq lazımdır"*.

Tam əminliklə deyə bilərik ki, bütün bunların hamısı Heydər Əliyevdə cəmləşmişdi. O, çoxillik yorulmaz, titanik fəaliyyəti ilə təkə Azərbaycan dövlətinin deyil, həm də Azərbaycan xalqının nüfuzunu yüksəltmişdir. Himnimizin, ana dilimizin beynəlxalq məclislərdə səslənməsini təmin etməklə hər birimizə qürur bəxş edirdi.

Heydər Əliyev öz şəxsi nümunəsi ilə Azərbaycan dilini sevməyi, qoruyub saxlamağı öyrədirdi. Xeyli müddət Azərbaycandan kənar, rusdilli mühitdə yaşaması və işləməsinə baxmayaraq, o, öz xalqına, dilinə diqqət və qayğısını bir an belə unutmamışdır. Yuxarıda dediyimiz kimi, dil öz varlığına görə xalqa borcludur, lakin ədəbiyyat və mədəniyyətin inkişafı xeyli dərəcədə dövlət başçısı tərəfindən formalaşdırılan münasibətlər sistemindən və mühitdən asılıdır. Bu mənada, Heydər Əliyev hətta ən çətin vəziyyətlərdə də dilin varlığı və inkişafı üçün ən əlverişli şərait yaradılmasına çalışırdı. Müstəqil Azərbaycan dövlətində isə bu fəaliyyət nəinki onun şəxsi nəzarətində idi, həm də hüquqi xarakter və daha geniş miqyas almışdı.

İndi biz Azərbaycan vətəndaşlarının mənəvi birliyinin əsası kimi "azərbaycançılıq" ideologiyasını, cəmiyyətin həyatında, ölkə əhalisinin vətənpərvərlik və Azərbaycana məhəbbət ruhunda tərbiyəsində onun birləşdirici rolunu

təbliğ edir, haqqında elmi məqalələr yazırıq. Lakin unutmamalıyıq ki, bu ideologiyanın ideya ilhamçısı və yaradıcısı Heydər Əliyev olmuşdur. 1992-1993-cü illərdə ölkəyə rəhbərlik edənlərdən fərqli olaraq, Heydər Əliyev obyektiv sürətdə cəmiyyətin sosial problemlərinə və münaqişələrə qiymət verən, cəmiyyətin və dövlətin proqram məqsədlərini əhatə edən ideyalar sisteminə ehtiyacı olduğuna bir an belə şübhə etmirdi. Nə qədər paradoksal olsa da, faktdır ki, SSRİ adlandırılan Sovet dövlətinin liderlərindən biri olan Heydər Əliyev daim öz vətəninə gələcək taleyini düşünmüş, Sovet İttifaqı rəhbərliyinin azərbaycanlılara heç də birmənalı münasibət bəsləmədiyi şəraitdə öz xalqının inkişaf yollarını və formalarını axtarmışdır. Cənubi Qafqazın tarixinə gözəl bələd olan Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının keçmişdə necə ağır sınaqlara məruz qaldığını, xalqının tarixi torpaqlarından çıxarılması üçün nə kimi tədbirlərə və cəhdlərə əl atıldığını yaxşı bilirdi. Heydər Əliyev ötən əsrin 70-ci illərindən etibarən həyatını bütünlüklə öz vətəninə, doğma xalqının dirçəlişinə həsr etmişdir. Ona görə də əminliklə demək olar ki, bu gün biz, bünövrəsi hələ ötən əsrin ikinci yarısında qoyulmuş işlərin bəhrəsini görürük.

Heydər Əliyev mərhələsi bütünlüklə yüksəliş mərhələsidir - iqtisadiyyatdan tutmuş mədəniyyətdək müxtəlif sahələrdə yüksəliş mərhələsidir. Əlbəttə ki, dil mənəviyyətin bu yüksəlişini özündə əks etdirməyə bilməzdi. Həm də unudulmamalıdır ki, Azərbaycan dili inkişaf üçün kifayət qədər əlverişsiz şəraitdə olduğu bir

vaxtda bu problemə ilk dəfə Heydər Əliyev müraciət etmişdir. Hamıya məlumdur ki, dil ona qarşı zorakılığa dözmür, bu və ya digər dilin işlədilmə sahəsinin məhdudlaşdırılması, bundan irəli gələn hər hansı siyasi katalizmlərə son dərəcə həssaslıqla reaksiya verir.

Azərbaycan xalqı bir çox geosiyasi səbəblərə görə mürəkkəb tarixi proseslərin qovuşuğunda qalaraq, müxtəlif etnosların, mədəniyyətlərin və konfessiyaların qarşılıqlı təsiri və qarşılıqlı zənginləşməsi şəraitində, özünün bütün çoxəsrlik tarixi ərzində dilə son dərəcə qayğıkeş münasibət bəsləmişdir. Bir çox hallarda o, nisbi bilinçsizlik - ikidillilik şəraitində mövcud olmuşdur. Buna baxmayaraq, xalq ən ağır və keşməkeşli zamanlarda belə Azərbaycan dilinin yaşaya və inkişaf edə bilməsinə həmişə xüsusi məsuliyyət hissi ilə yanaşmışdır. Heydər Əliyev əsrlərin və minilliklərin qovuşuğunda baş vermiş bu tarixi proseslərə qiymət verərək, ilk növbədə, tarixi katalizmlər dövründə Azərbaycan dilinin yox olmasına, əksinə inkişaf etməsinə və zənginləşməsinə görə əvvəlki nəsillərə hamımızın bəslədiyi minnətdarlıq və iftixar hissini dilə gətirirdi. Bu zaman o, həm adlarını bilmədiyimiz və dilə müqəddəs dəyər kimi, milli sərvət kimi yanaşmış minlərlə azərbaycanlıyı, həm də bu dili öz yaradıcılığı ilə zənginləşdirən ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərini nəzərdə tuturdu.

Məlum olduğu kimi, Sovet ideologiyası çərçivəsində bu ideologiyanın qızgın məddahları milli dillərə yeni tarixi birliyin - vahid rusdilli sovet xalqının formalaşması və təşəkkülü yolunda ancaq əngəl kimi baxırdılar.

Biz Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinin inkişafı və zənginləşməsi ilə bağlı fədakarcasına fəaliyyətinə məhz belə mürəkkəb tarixi şərait prizmasından yanaşmalıyıq.

Mübaligəsiz demək olar ki, XX əsrin son qərinəsi ərzində Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişafı və zənginləşməsi, dövlət dilinə, rəsmi sənədlər dilinə çevrilməsi, gündəlik həyatda, praktikada işlənməsi, beynəlxalq münasibətlər, dünya diplomatiyası səviyyəsinə çıxması və özünə hörmət qazanması - bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin yorulmaz və çoxşaxəli fəaliyyətinin, daimi diqqət və qayğısının nəticəsidir. O, Azərbaycan dilinin inkişafı üçün, bu dilin insanların mənəvi-əxlaqi və siyasi dünyagörüşünün əsası olması, cəmiyyətimizdə layiqli yer tutması üçün nə etmək lazım gəldiyini gözəl bilir və duyurdu.

Etiraf etməliyik ki, dilimizin bugünkü səviyyəsi Heydər Əliyevin apardığı son dərəcə dəqiq, uzaqgörən dil siyasətinin - Azərbaycan xalqı və Azərbaycan dövləti üçün taleyüklü siyasətin nəticəsidir.

Heydər Əliyevin natiqlik istedadı, Azərbaycan dilinin imkanlarından özünə xas olan məharətlə istifadə etməsi, onun şifahi nitqinin kamilliyi və üslub xüsusiyyətləri hətta mütəxəssisləri də heyran edir. Dövlət quruculuğu, ölkənin ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyatına rəhbərlik sahəsində gərgin və misilsiz fəaliyyəti, beynəlxalq həyatda aktiv iştirakı ilə ümumxalq hörməti və məhəbbəti qazanmış Prezident Heydər Əliyev həm də əvvəlcədən hazırlanmış mətn olmadan ən mürəkkəb, çətin mövzular

barədə parlaq çıxışları və nitqləri ilə məşhurdur. Onun natiqlik məharəti, gərgin zəkası və möhkəm məntiqi şəkkakların müqavimətini qırır, onları bu və ya digər qərarın düzgünlüyünə inandırır.

Bəzi siyasi qruplaşmalar və onların rəhbərləri silah gücünə, xarici qüvvələrin dəstəyi ilə hakimiyyətə gələndən sonra hətta həmin qüvvələrin köməyi ilə də hakimiyyətdə qala bilmədikləri halda, Heydər Əliyev öz sözü ilə milyonları səfərbər edir, dəmir məntiqi ilə düşmənləri susmağa vadar edir, natiqlik istedadı, özünün haqlı olduğuna sarsılmaz inamı ilə xalqı Azərbaycanın tərəqqisi naminə sıx birləşdirirdi.

1993-cü ilin iyununu yadımıza salaq. Respublikada hərc-mərclik tüğyan edirdi. Hakimiyyət tam iflic vəziyyətdə idi. Siyasi fəlakət və yalnız formal surətdə hakimiyyətdə olan insanların tam fərsizliyi göz qabağında idi. Belə bir şəraitdə Heydər Əliyev parlamentin sədri seçildi. Onun siyasi düşmənləri və bədxahları cidd-cəhdlə belə bir şeyə yayırdılar ki, onların vəziyyəti sabitləşdirmək üçün əl atmağa məcbur olduqları bu son tədbir də, görünür, uğurla nəticələnməyəcək, çünki sərəncamında bürokratik maşını, idarəetmə mexanizmləri olmayan Heydər Əliyev ölkəni böhrandan çıxara bilməyəcəkdir. Onlar faktları təsdiq etməkdə, bəlkə də, haqlı idilər. Heydər Əliyevin şəxsiyyətinin və onun imkanlarının qiymətləndirilməsinə gəldikdə isə, büsbütün yanılırdılar.

Heydər Əliyev qaynar fəaliyyəti ilə yanaşı, təmiz Azərbaycan dilində söylədiyi dərin məzmunlu nitqləri ilə

1993-cü ilin ortalarında, həlledilməz sayılan məsələni həll etməyə müvəffəq oldu. Bu, ən yüksək parlamentarizm dərsləri, nadir natiqlik məharəti, bənzərsiz siyasi müdriklik dərsləri idi. Azərbaycan xalqı bir neçə ay ərzində Heydər Əliyevin və onun opponentlərinin parlament iclaslarından televiziya ilə yayımlanan çıxışlarını izlədi. Heydər Əliyevin çıxışları elə bir təsir gücünə malik idi ki, sözlə bu gücü ifadə etmək çətindir.

Dediklərimizin bariz nümunəsini, Heydər Əliyev dühasının qüdrətini xalqımız və dünya ictimaiyyəti 1994-cü ilin oktyabrında onun televiziya ilə xalqa müraciətində bir daha aydın gördü. Onun hər bir çağırışına olduğu kimi, xalqımız, bu dəfə də, ən təhlükəli anda belə onun etdiyi çağırışa biganə qalmadı. Əksinə, dövlət çevrilişi cəhdi haqqında xəbəri eşidən on minlərlə insan həmin müraciətdən az sonra Prezident sarayının qarşısına toplaşdı, Heydər Əliyevi canı ilə, qanı ilə fəal surətdə müdafiə etməyə hazır olduqlarını fədakarlıqla bəyan etdilər, xalqın öz ümummilli liderini dəstəklədiyi ekstremal şəraitdə də sübut olundu.

Qeyd edim ki, müasir dövrdə siyasi mübarizədə, dövlətin idarə olunmasında dil, nitq amilindən Heydər Əliyev qədər məharətlə istifadə edə bilən ikinci bir dövlət başçısının, siyasi xadimin adını çəkmək çətindir. Bu, ilk növbədə, onun ana dilinə, öz xalqının arzu və istəklərinə dərinədən bələd olması ilə bağlıdır. O, çıxışlarının birində demişdir: *"Mən hər bir dilə öz hörmət və ehtiramını bildirirəm. Amma hesab edirəm ki, öz dilimizlə,*

Azərbaycan dili ilə hər birimiz fəxr edə bilərik. Çünki bu, zəngin dildir, artıq dünyada tanınmış dildir. Xalqımızın adı da tanınıb, respublikamızın adı da tanınıb, dilimizin adı da tanınıb. Bu reallıqdır".

Tam əminliklə deyə bilərik ki, o, özünün çoxillik yorulmaz, titanik fəaliyyəti ilə təkcə Azərbaycan dövlətinin deyil, həm də Azərbaycan xalqının nüfuzunu yüksəltmişdir.

Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevin Heydər Əliyev barədə mətbuatda gedən fikirlərini xatırlatmaq istəyirəm. Keçmiş SSRİ məkanının nüfuzlu dövlət xadimlərindən biri olan Nursultan Nazarbayev Heydər Əliyev böyüklüyünü, cəsarətini önə çəkərək deyirdi:

"Düşmənlərin hədə-qorxularının və dostların xəbərdarlıqlarının, hətta sadəcə özünümühafizə instinktinin əksinə olaraq, o, kənardə qala bilmədi, hadisələri "uzaqdan" seyr edən müşahidəçi olmadı, əksinə, Vətənə qayıtdı. Bir vətəndaş və vətənpərvər olaraq o, mövcud bütün çətinlik və məşəqqətləri öz xalqı ilə birlikdə yaşamaq istədi. Özü də sadəcə yaşamaq deyil, həm də öz təcrübə və nüfuzundan istifadə edərək, vəziyyətin yaxşılaşdırılmasında iştirak etmək istəyirdi.

Bu çox keşməkeşli dövrdə Heydər Əliyeviç o dərəcədə mükəmməl, ölçülüb-biçilmiş və açıq siyasət aparırdı ki, 1993-cü ildə xalq onu yeni müstəqil dövlətin Prezidenti olmağa çağırırdı və bununla da ölkənin məruz qaldığı çox mürəkkəb böhrandan çıxmağın, əslində, başqa

alternativini görməyərək, öz liderinə hədsiz etimadını ifadə etdi.

Ümumiləşdirilmiş şəkildə deyə bilərəm ki, 1982-ci ildə o, Moskvaya yola düşərkən iqtisadi və siyasi cəhətdən sabit, yüksəlişdə olan bir respublika qoyub getmişdi.

On il sonra, 1993-cü ildə Prezident olduqda, o, hətta müstəqillik statusu olsa da, iqtisadiyyatı tamamilə dağılmış, amansız qan tökülməsinə gətirib çıxaran tayfa, vətəndaş çəkişmələrinin, millətlərarası münaqişələrin parçaladığı, qaçqınlarla və quldur dəstələri ilə dolu olan, əhalinin ümitsizliyə qapıldığı bir ölkəni qəbul etmişdi.

Çox qısa müddətdə bütün hakimiyyət təsisatlarını bərpa etmək və möhkəmlətmək, siyasi vəziyyəti sabitləşdirmək, qan tökülməsini dayandırmaq, iqtisadiyyatı az qala boş yerdən dirçəltmək, köklü bazar islahatlarına başlamaq, xalqın rifahını əhəmiyyətli dərəcədə yüksəltmək onun tərəfindən əsl qəhrəmanlıq idi.

Hələ Sovet İttifaqında formalaşmış, sosialist ideyaları ilə tərbiyə edilmiş, amma taleyin hökmü ilə tamamilə yeni şəraitlə üzləşmiş olan bu insan, bir araya gətirilməsi sanki mümkün olmayan şeyləri bir araya gətirməyə müvəffəq oldu. O, keçmiş həyatdan məqsədyönlülük, xalqın gücünə və zəkasına sönməz inamı, vəzifəyə sadıqlığı, tapşırılmış işə görə çox yüksək məsuliyyəti götürdü və gənclik tərəvəti ilə prinsipçə yeni ictimai və iqtisadi münasibətlər qurmağa başladı. O, buna müvəffəq oldu. O, öz doğma

torpağının qədim tarixini, zəngin mədəniyyətini və milli ənənələrini qoruyub saxlayaraq və artıraraq, qloballaşma əsrinin, bəzən heç də humanist olmayan çağırış və təhdidlərinə uğurlu cavabların uyğunlaşdırılmasını təmin edə bildi".

Heydər Əliyev "azərbaycançılığı" bir ideologiya olaraq irəli sürməklə, ölkənin dağılması, ərazisinin etnik əlamətlərə görə parçalanması təhlükəsinin qarşısını almaq vəzifəsini həll etdi. Bu, onun çox böyük vətəndaş hünəri idi və şübhəsiz, aktual milli vəzifələrin həlli üçün bütün dünya azərbaycanlılarının öz vətənləri - Azərbaycan ətrafında birləşməsi öz tövhəsini verəcəkdir.

Türk yazılı abidələrinin birində millətin, dövlətin mövcudluğunu təmin edən üç əsas şərtədən bəhs olunur: dilin qorunub saxlanması, xalqın qorunub saxlanması və ənənələrin qorunub saxlanması. Heydər Əliyev bu şərtlərə bütün ömrü boyu sadıq qalmışdır. Onun müdrik siyasəti sayəsində Azərbaycan dili dünyanın siyasi xəritəsində öz layiqli yerini tutan dövlətimizin rəsmi dili olmuş, ölkəmizin müstəqilliyi dönməz xarakter almışdır, xalqımız isə mənəvi irsini göz bəbəyi kimi qoruyur və inkişaf etdirir. Mübaliğəsiz demək olar ki, Heydər Əliyevin zəngin irsi XX əsrin müstəqil dövləti kimi Azərbaycanın gələcək inkişaf və tərəqqi yolunu müəyyən edən etibarlı səmt göstəricisidir və daim belə olacaqdır.

XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında Azərbaycan xalqına müraciət edən Heydər Əliyev xalqını yeni yüzilliyə çatdıran və gələcək üçün konsepsiya

müəyyənləşdirən lider kimi tariximizə həkk olundu. Heydər Əliyev həmin müraciətində Azərbaycanın ən böyük sərvətini onun vətəndaşları hesab edərək göstərirdi ki, xalqımızın XXI əsrdə tam rahat, fəravan yaşamağa, öz dövlətinə, öz torpağına, öz sərvətlərinə tam sahib dərmağa haqqı vardır.

Tarixin xüsusi bir anında, lazım olan zaman hakimiyyətə gələn və Azərbaycanın adını öz adı ilə bərabər ucaldan Heydər Əliyev Azərbaycanda əbədilik qazanmışdır. Heydər Əliyevin irsi artıq bütün dünyanın sərvətinə çevrilmişdir.

Heydər Əliyev və
elmi-dini maarifçilik,
mənəvi saflıq missiyası

Heydər Əliyev hər şeydən öncə, Azərbaycan adlı məmləkətdə tarix boyu dövlətçilik, idarəetmə və siyasi liderlik ənənəsinin və təcrübəsinin çox dərin köklərə malik olduğunu dünyaya nümayiş etdirdi. Böyük öndər çox gözəl bilirdi ki, yalnız keçmişin yaddaşı ilə yaşayan insanlar zaman duyğusunu itirir. Əslində isə keçmişdən miras qalan irsə arxalanaraq gələcəkdə özünü təsdiq imkanını genişləndirmək əsas vəzifə olmalıdır.

Azərbaycan öz müdrik övladları sayəsində türk dünyasının bəşər tarixində yalnız fəthlik, böyük hərbi və qılınc himayəsi gücünə deyil, həm də siyasi mədəniyyət, diplomatiya və dövlətçilik kimi köklərə əsaslandığını aşkara çıxartdı. Siyasət aləmində və dövləti xidmətdə olduğu bütün dövrlərdə dünyaya yüksək diplomatik məharət nümayiş etdirən Azərbaycanın Böyük Öndərinin şəxsi nümunəsi bunu bir daha sübut etdi. Bu sahələrdə uğurlu iş görmək, özü də məsələlərə elmi-maarifçilik mövqeyindən yanaşaraq, siyasətçi kimi bu, olduqca mürəkkəb missiyanın öhdəsindən gəlmək hamıya müyəssər olmur. Düzdür bu sahədə elmi təsisatların xüsusi rolu danılmazdır. Lakin elə həmin təsisatların özünün də səmərəli fəaliyyət göstərməsi lider ilə xeyli dərəcədə bağlıdır.

Azərbaycan xalqının milli fikir və mədəniyyətinin çoxəsrlik inkişaf yollarının aşkarlanmasında, onun milli-mənəvi və elmi intibahında, dünyada tanınmış məktəblərin və istiqamətlərin formalaşdırılmasında, inkişaf etməsində misilsiz rol oynamış, Azərbaycanın möhtəşəm

elm məbədi olan Elmlər Akademiyasının fəaliyyət göstərdiyi 60 ilin yarısından çoxu, yəni 34 ili zamanəmizin görkəmli dövlət və siyasi xadimi ümummilli lider Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövrə təsadüf edir. Mən elmi işlə məşğul olan bir ziyalı kimi tam məsuliyyətlə deyə bilərəm ki, məhz həmin dövr Azərbaycan elminin inkişafında, onun dünya elminə inteqrasiya olunmasında, özünəməxsus elmi və mənəvi-əxlaqi dəyərlərin yaranmasında yeni mərhələdir, Heydər Əliyev mərhələsidir.

Yüksək intellektə malik olan bu dahi insan, böyük şəxsiyyət elm və texnikanın, mədəniyyət və maarifin, ədəbiyyat və incəsənətin inkişafı, xarici və daxili siyasət məsələlərinin həllində daim elmi fikrin ən yeni nailiyyətlərindən faydalanmış, həmişə elmə, elmin gücünə arxalanmış, özü də ona arxa duraraq cəmiyyətin, xalqın inkişaf zəminini elmdə, intellektə görmüşdür. O, Elmlər Akademiyasına, bütövlükdə Azərbaycan elminə diqqət və qayğısını heç zaman əsirgəməmişdir. İndi bütün xalqımız, o cümlədən Milli Elmlər Akademiyasının çoxminli kollektivi belə bir tarixi gerçəkliyi təsdiq edirlər ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etmədiyi illərdə akademiyanın məhv olmaq təhlükəsi var idi və bu təhlükənin aradan qaldırılması onun adı ilə bağlıdır. Respublika ictimaiyyətinə yaxşı məlumdur ki, hətta 1997-ci ilin əvvəllərindənkə akademiyanın bəzi həqiqi və müxbir üzvləri belə bu elm ocağında müsbət dəyişikliklər olacağına şübhə ilə yanaşırdılar. Ölkədə belə söhbətlər gəzirdi ki,

Qazaxıstanda olduğu kimi, Azərbaycanda da Elmlər Akademiyası ləğv edilib Elm Nazirliyinə çevriləcəkdir. Bu narahatlıq hətta 1997-ci ilin 31 yanvarında Prezident Sarayında Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin Elmlər Akademiyasının rəhbərləri, həqiqi və müxbir üzvləri, Elmlər Akademiyası institutlarının direktorları, aparıcı alimləri ilə görüşü zamanı mərhum akademik Ziya Bünyadovun çıxışında da səslənmişdi.

Respublika Elmlər Akademiyasının üzvləri ilə görüşdə Heydər Əliyevin çıxışı bütün bu şeytəllərə son qoydu və Akademiya əməkdaşlarının elmimizin sabahına inamını artırdı. Bu görüşdə ümummilli lider Heydər Əliyev demişdir: *"Elmlər Akademiyasına keçmiş illərdə də, son illərdə də mənim daim hörmətim və diqqətim, qaygım olmuşdur. Ancaq hesab edirəm ki, bizim elmimizə, xüsusən Elmlər Akademiyasına qayğı, diqqət daha da artıq olmalıdır... XX əsrdə Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətlərindən biri ölkəmizdə elmin, təhsilin sürətlə inkişaf etməsidir... Biz bununla fəxr edirik. Bir şeyi bilməlisiniz - bu mənim fikrimdir - Azərbaycan Elmlər Akademiyası respublikamızın ən yüksək elm müəssisəsidir... O, dövlətə məxsusdur. Bu akademiyanın işi və orada işləyənlərin səviyyəsi, şübhəsiz ki, başqalarından yüksəkdir, yüksək də olacaq. Biz bu akademiyanın hörmətini həmişə qoruyub saxlamalıyıq. Heç vaxt imkan vermək olmaz ki, akademiya, yüksək səviyyəli elmi-tədqiqat institutlarımız yaranan cürbəcür özəl elmi müəssisələr arasında ərisin, itsin. Buna yol vermək olmaz".*

Bax bu idi Heydər Əliyevin Azərbaycan milli tərəkürünün, elminin yaşamasında, tədqiqi və inkişafında özünəməxsus yeri və rolu olan Elmlər Akademiyasına münasibəti. Bu, Azərbaycan xalqının əsrlərdən bəri toplanmış elmi sərvətinin qorunması ilə yanaşı əslində Azərbaycanın mövcudluğunu şərtləndirən məhək sütunu olan möhtəşəm elmi bazanın gələcək naminə yaşamasına əsl xidmət idi. Bu, Azərbaycançılığın, elmi-dini, milli maarifçiliyin qorunmasına və inkişafına əsl xidmət idi.

Bəli, müstəqil dövlətin dönməzliyini, sarsılmazlığını daxilən azad, milli tərəkürlü, milli ruhun qorunub saxlanmasında maraqlı olan vətəndaş təmin edə bilər. Fərdin vətəndaşa çevrilməsi mürəkkəb prosesdir. Əsl vətəndaş mövqeyini milyonlarla nümunəyə, örnəyə çevirən Böyük Öndərimiz azərbaycanlı obrazını dünyaya təqdim etdi. Mənəvi dirçəliş sahəsində atılan hər bir addım azərbaycanlı obrazının cilalanmasına xidmət etdi. Şəxsiyyət fenomeninə çox qısqançlıqla yanaşan dünya bu gün bu reallığı qəbul etmək zorundadır.

Dünyanın ixtiyar sahiblərini, siyasi elitasını təşkil edən dövlət xadimlərinin bir qisminin böyük səxavətlə, bir qisminin qısqançlıqla ümummillə liderimiz haqqında ifadə etdikləri fikirlər, ürək sözləri, səmimi heyrət, təəccüb və ehtiram Böyük Öndərimizə verilən qiymət, böyük etirafdır.

Azərbaycan millətini və xalqını öz-özünə və bütün dünyaya tanıtdıran insanın - Heydər Əliyevin Yeni Azərbaycan Partiyasının 10 illiyinə həsr olunmuş yubiley

mərəsimində iftixarla söylədikləri yaxşı yadımızdadır: *"Azərbaycanı sayırlar, bizə hörmət edirlər, bizimlə hesablaşırlar"*.

Bəlkə bu sözlər onun bütün ömrünü həsr etdiyi məqsədlərin son nəticəsinin ifadəsi idi. Doğrudan da, çox məğrurluqla deyilən bu sözlər hamımızda məsuliyyət hissi yaradır. Onun yaratdığına, azacıq da olsa, xələl gəlməməsi üçün hər birimiz çiyinimizi bu böyük məsuliyyətin altına verməliyik. Bu, hər şeydən öncə, həm də hər bir azərbaycanlının müqəddəs vəzifəsi olmalıdır. Çünki ən azı Heydər Əliyevin keçdiyi yol və tövsiyələr bizi buna zövq və təşviq edir.

Heydər Əliyevin həyatı daim vəzifələrlə bağlı olub. Vəzifə, təkcə kiminsə kimlənsə üzərində göstəriş vermək səlahiyyəti, hər hansı işin sahibi olmaq demək deyildir. Bu, ilk növbədə xalqı üçün, vətəni üçün tarixi vəzifəni yerinə yetirməkdir. Vəzifə, həmçinin ilk növbədə, həm də tarixi məsuliyyət deməkdir. Vəzifə - xalqa xidmət göstərmək üçün bir vasitədir. Xalqla ona xidmət arasında vasitəçiliyi yalnız vəzifə kürsüsündə axtaranlar, təbii ki, əsl məqsədlərini bu bəlağətli "şüarın" içərisində gizlətməyə çalışırlar. Qeyd etmək lazımdır ki, məhz Heydər Əliyev üçün siyasət, sözün əsl mənasında, xalqa xidmət etmək vasitəsi idi.

Ümummillə liderimiz deyirdi: *"Başqa məsələlərdə müxalif olmaq olar. Ancaq bu məsələdə - milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunmasında hamımız eyni cür düşünməliyik və buna eyni səviyyədə əməl etməliyik"*. Siz bu fikirlərdə qütbləşmə, siyasi tendensiya, niyyət tapa

bilməzsiniz. Burada söhbət azərbaycançılıqdan, milli bütövlükdən, milli dəyərlərin qorunmasından, siyasi mənsubiyyətin arxa plana keçirilib, milli özünüdərkini önə gətirilməsindən gedir.

Azərbaycan liderinin milli mental düşüncə ilə bağlı vaxtaşırı dediklərində həm də bir həyəcan notu var. Böyük öndər çağdaş dünyada baş verən inteqrasiya proseslərinin, qloballaşmanın qaçılmaz olduğunu deyirdi və Azərbaycanın da sivil dünyanın bir kəsiminə çevrildiyindən, təbii ki, həmin proseslərdən kənar qalmayacağını bildirirdi. Qloballaşma və inteqrasiya isə özü ilə inkişaf, sosial dirçəliş, əmin-amanlıqla birgə total əxlaq, qeyri-ənənəvi vərdislər də gətirir ki, ümummilli liderimiz də məhz bu prizmadan çıxış edərək qloballaşma prosesində milli dəyərlərin, bizim xalqımıza xas olan mənəvi sərvətlərin, mental düşüncənin və bütövlükdə milli ənənənin qorunub saxlanmasını çox vacib hesab edirdi. Xüsusilə qloballaşmanın əksərən qeyri-müsəlman aləmindən, qərbdən gəldiyi bir dövrdə bu, ulu öndərimizin uzaqqörənliyinin, sübuta ehtiyacı olmayan müdrikliyinin bariz nümunəsi kimi fərəh doğurmaya bilməz.

Heydər Əliyev umumxalq mənafeyinə xidmət edən bütün məsələlərdə əsl nümunə idi və məhz həmin səbəbdən onun "ən böyük azərbaycanlı" adlandırılması təkcə gələcək nəslin deyil, onun müasirlərinin də milli-mənəvi müstəvidə örnək götürəcəyi ünvanın göstəricisidir. Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətində milli dəyərlərə örnək olacaq faktlar istənilən qədərdir. O

yerdə ki, ümummilli maraqlar var, o yerdə ki, milli-mənəvi dəyərlərin müdafiəsi gərkdir, orada ümummilli liderimiz siyasəti milli maraqların qoruyucusuna çevirir, ümumi mənafe naminə ən radikal opponentlərinə barış təklif edir.

Heydər Əliyevin Azərbaycana qayıdışı xalqımızın ümidinin qayıdışı idi. Bu qayıdış 1993-cü ilin yayında xalqımızın təsəllisi oldu. 1993-cü ilin iyununda xalqın səsində səs verərək Bakıya gələn, hakimiyyət məsuliyyətini üzərinə götürən Heydər Əliyev Azərbaycanı növbəti dəfə milli, mənəvi, ideoloji parçalanmadan, bölünmədən xilas etdi.

Qərb dünyasının tanınmış mütəfəkkirlərindən biri Ş.Monteskye hesab edirdi ki, insanlar çox şeylə - iqlim, din, qanunlar, idarəetmə prinsipləri, keçmişin nümunələri, əxlaqi prinsipləri, adətləri ilə idarə olunur, bütün bunlar xalqın ümumi ruhunu təşkil edir. Məhz "xalqın ruhu" xalqların ənənələrinin və adətlərinin, etnik şüurunun, bütövlükdə etnosların həyat tərzinin, mentalitetinin öyrənilməsində müstəsna rol oynayır. Bu istiqamətdə tarixi şəxsiyyətlərin rolu danılmazdır. Heydər Əliyevin fəaliyyəti bu baxımdan xüsusi mərhələ təşkil edir. Məhz onun xidmətləri sayəsində "xalqın ruhu" anlayışı Azərbaycanda da siyasi anlamda gündəmə gətirildi. Burada 1993-cü il oktyabrın 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin dövlət başçısı kimi fəaliyyətə başlaması ilə əlaqədar andiçmə mərasimində söylədiyi fikirlərdən bəzi məqamları xatırlatmaq yerinə düşərdi:

"Demokratik sivilizasiyalı cəmiyyətdə insan hüquqlarının qorunması dövlətin əsas vəzifələrindən biridir. Əmin ola bilərsiniz ki, bu yüksək vəzifədə mən həmin sahəni daim diqqət mərkəzində saxlayacağam və insan hüquqlarının qorunması üçün bütün təminatları yaradacağam. Bir sözlə, cəmiyyətimizdə insanın tam azad olması üçün şərait yaradılacaqdır. Bu baxımdan həyatımızın indiki mərhələsində vicdan azadlığı məsələsi də mühüm yer tutur. Xalqımız öz dininə qayıtdı. İslam dini dünyada öz tarixi yerini tutmuşdur. Xalqımızın mənəviyyatına, elminə, qüdrətinə, zəkasına İslam dininin böyük təsiri olmuşdur. Milli ənənələrimiz, mədəniyyətimiz bir çox hallarda islam dini vasitəsilə nəsil-dən-nəslə keçib, indi böyük milli sərvətimiz kimi bugünkü nəsillərə çatmışdır. Azərbaycanda islam dininə insanların sərbəst etiqad etməsi üçün bütün şərait yaradılmış və bundan sonra da yaradılacaqdır. Güman edirik ki, bizim dinimiz respublikanın bu ağır dövründə vətəndaş həmrəyliyinə, vətəndaş birliyinin yaranması üçün çox böyük fəaliyyət göstərəcəkdir".

Bəli, mübaliğəsiz deyə bilərik ki, məhz Heydər Əliyevin müdrik və cəsarətli fəaliyyəti əvvəlki illərdə, müxtəlif xarici missioner təşkilatların poliqonuna çevrilməkdə olan Azərbaycanda digər ənənəvi dinlərlə yanaşı müqəddəs İslam dininin xüsusi izzətə layiq olduğunu göstərdi. Bakıda və Azərbaycanın digər yerlərində müqəddəs İslam ziyarətgahlarını, xalqımızın inanc yerlərini özü şəxsən, yüksək ehtiramla ziyarət etməklə müqəddəs ziyarətgahlarımızın üzərindən bir növ

siyasi yasağı götürmüş oldu. Ötən XX yüzillikdə Heydər Əliyev yeganə Azərbaycan rəhbəri idi ki, İslami dəyərlərə sədaqətini və mənsubluğunu açıq etiraf edərək, Azərbaycanda əksər ziyarətgahları şəxsən ziyarət edib.

Ümummilli liderin 1994-cü il iyunun 20-də Təzəpir məscidində Aşura günü münasibətilə mərasimdə çıxışı müsəlmanların tarixi yaddaşında faciəli məqamların mühüm elementlərini elmi-dini baxımdan böyük məharətlə, ibrətamiz tərzdə əsaslandırdı. Ümummilli liderimiz bildirdi ki:

"Biz ulu babalarımızın Vətən, torpaq, haqq, ədalət yolunda şəhid olduğu günü yad edirik. Bu münasibətlə mən bütün Azərbaycan müsəlmanlarına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

Bütün müsəlmanlar, o cümlədən biz azərbaycanlılar həmin faciəli günü hər il yada salmaqla Vətənə, torpağa, dinimizə, məsləkimizə sədaqətimizi bir daha nümayiş etdiririk. Biz bundan sonra da Qurani-Şərifin, Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin (s) qoyduğu yol ilə gedəcək və haqq-ədalət, torpaq, Vətən yolunda şəhid olmuş Həzrəti imam Hüseyinin və onun bütün silahdaşlarının qəhrəmanlığını, şəhidliyini heç vaxt unutmayacağıq.

İndi Vətənimiz faciəli bir dövr keçirir. Yağı düşmən torpaqlarımıza hücum edir. Azərbaycanın cəsarətli oğulları Vətənimizi müdafiə edir və bu yolda Həzrəti imam Hüseyin kimi şəhid olurlar. Biz Vətən, torpaq, din yolunda canından keçmiş bütün şəhidlərin şücaəti qarşısında Kərbəla müsibətilə əlaqədar keçirilən bu

mərəsimdə bir daha baş əyir, onların xatirəsini qəlbimizdə daim yaşatmağa söz veririk".

Bəli, Azərbaycan çox mühüm, çox önəmli bir geosiyasi məkanda yerləşir. Ona görə də Azərbaycanı inkişafdan saxlamaq, ona problem yaratmaq istəyən qüvvələr həmişə olub. Belə qara qüvvələrin əli Azərbaycana uzananda Heydər Əliyev Azərbaycan adlı bir məmləkəti özünün şəxsi iradəsi, əməyi, qüdrəti və idrakı hesabına xilas etdi, böyük çətinliklərdən qurtardı, gözəl bir yolun başlanğıcına çıxardı. Əgər indi Azərbaycanı qatara bənzətsək, görürük ki, Azərbaycan qatarı öz səmişinləri-vətəndaşları ilə birlikdə bir rels üzərindədir və bu qatar da indiki Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla idarə olunur. Heydər Əliyevin Azərbaycan daxilində gördüyü işlər misilsizdir. Bunu heç kəs inkar edə bilməz. İnkare edənlər isə yəqinki ya reallıqdan çox uzaqdır ya da ki, yadək gün kimi aydın olan həqiqəti görmək istəmir. çünki bu onların subyektiv marağına uyğun deyil. Dünya siyasətində isə Heydər Əliyev çox böyük qüdrətə malik bir siyasətçi idi. O, yeganə şəxs idi ki, lap kiçik yaşlarından dünyasını dəyişənədək bir dəfə də olsun məğlub olmadı. Deyərdim ki, Allahın iradəsi, istəyi idi ki, mübarizə meydanında Heydər Əliyev heç vaxt büdrəmədi. Hər bir insanın həyatında olduğu kimi, talenin enişli-yoxuşlu mərhələ və məqamlarında belə o özündə yenidən güc tapa bildi, qarşısına qoyduğu məqsədə çatdı. Tərcümeyi-halı ilə tanış olanda görürük ki, o, həyatının ən ağır sınaq anlarında belə qalib gəlib. O, 1987-ci ildə Siyasi Bürodan çıxdıqdan sonra çox cəhd edirdi ki, onu aradan

götürsünlər. Heydər Əliyev isə sovet nəhəngləri ilə mübarizə aparırdı. Hətta onunla bağlı Siyasi Bürodada qərar qəbul edildiyi vaxt ruh düşgünlüyünə qapılmadı, özünü ələ alıb, öz şəxsiyyətini, böyüklüyünü sübut edərək zalı tərk etdi. O, ən çətin məqamda belə kimliyini sübut edə bilirdi. 1993-1995-ci illərdə Azərbaycanı istəməyən qüvvələr deyirdi ki, dövlət çevrilişi baş tutacaq və Heydər Əliyev buna tab gətirməyəcək. Tarix isə bir daha göstərdi ki, onlar Heydər Əliyevi tanımayıblar. Onu yetərinə qiymətləndirməyiblər.

Hamıya yaxşı məlum idi ki, Heydər Əliyev dünyada gedən prosesləri çox gözəl bilirdi. Bir çox global məsələlərin müzakirəsində və həllində ən güclü dövlət başçıları Heydər Əliyevdən qeyri-rəsmi məsləhət alırdılar. Çünki, Heydər Əliyev həm Siyasi Bürodada çalışarkən, həm də Azərbaycana başçılıq edəndə böyük siyasi təcrübə toplamışdı. O bütün vəzifələrə layiq idi, öz işinin ustası idi. Bir ağsaqqal, alim, şəxsiyyət kimi qəbul olunmaq səadəti isə hamıya nəsib olmur.

Ümummilli liderimiz müqəddəs dinimizə dərin hörmət və ehtiram bəsləməklə yanaşı, onun mütərəqqi əsaslarından daim öyrənməyi, Qurani-Şərifin tövsiyələrinə əməl olunmasını, həyata keçirilməsini vacib sayırdı. 1994-cü ilin avqustun 26-da mövlud bayramı münasibətilə Bakıda Təzəpir məscidində təntənəli mərasimdə təcrübəli dövlət xadimi bu mövqeyi aydın ifadə etmişdir.

"İslam dini əsrlər boyu bizim mənəviyyatımızın əsasını təşkil etmiş, müsəlmanların dünyada layiqli yer tutmasını

təmin etmişdir. Qurani-Kərimin bütün kəlamları bu gün Azərbaycanda Allahın yolu ilə getməyimiz üçün məşəldir. Biz bu yolla gedirik və bundan sonra da gedəcəyik.

Son illər dinimizə qayıtmağımız, müstəqil Azərbaycan Respublikasında İslam dininin öz yerini tutması tarixi hadisədir. Əsrlər boyu xalqımız bu dinə bağlı olaraq, ondan bəhrələnərək yaşayıb-yaratmışdır. Dinimizin yasaq edildiyi son 70 il ərzində də hər bir etiqadlı adam onu öz qəlbində yaşatmışdır. İndi isə müstəqil Azərbaycan Respublikası, İslama etiqad edən azərbaycanlılar müsəlman aləminin və ümmətinin tərkib hissəsidir. Bu da əsrlər boyu yaşamış və bizim üçün böyük dayaq olan milli, dini, mənəvi ənənələrimizin bərpa və inkişafının, möhkəmlənməsinin təzahürüdür. *"Güman edirəm ki, biz azərbaycanlılar - bu, sonradan gələcək bütün nəsillərə də tövsiyyə olunur - heç vaxt inamımızdan, dinimizdən uzaqlaşmayacaq və bu mənəvi mənbələrimizdən istifadə edərək gələcəyimizi quracağıq"*. Bu Heydər Əliyev inamı idi.

Ümummilli lider xatırladırdı ki, indi qarşıya qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün çətinliklərlə yanaşı, tarixi imkan mövcuddur. Bu ilk növbədə xalqımızın əsrlər boyu arzu etdiyi istiqlalına qovuşmasıdır.

"Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Azərbaycan xalqı öz milli azadlığına, müstəqilliyinə nail olmuşdur. Bu, milli, mədəni, dini ənənələrimizin bərpasına şərait yaratmışdır. Biz bu şəraitin möhkəmlənməsi üçün bundan sonra da çalışacağıq və əmin ola bilərsiniz ki, Prezident kimi mən bu yolda əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm".

Azərbaycan dövlətinin ulu öndəri müqəddəs dinimizin ibrətamiz cəhətlərini xatırlatmağı vacib sayırdı. Onun çıxışların, bu barədə fikirlərini dinləyərkən ulu öndərin dilimizlə bağlı məsələlərdən nə qədər qürurla, iftixarla danışdığı aydın hiss olunurdu.

"İslam dini həmişə insanları saflığa, təmizliyə, ülvi mənəviyyata dəvət etmişdir. Qurani-Kərim insanları düzlük, mənəvi paklıq ruhunda tərbiyə edir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının bu ağır, çox çətin, keşməkeşli dövründə bütün bunların bizdən ötrü böyük əhəmiyyəti var".

Dinlə dövlətin siyasi anlamda ayrı olduğunu, mənəvi özünüdərk, maarifçilik, şəxsiyyət azadlığı baxımından isə vəhdət təşkil etdiyini sübut etdi. Bəlkə, elə bu mövqə onu bir çox labüd bəlalardan hifz etdi. Heç təsadüfi deyil ki, Heydər Əliyev hər bir yeni məscidin, müqəddəs ziyarətgahımızın abadlaşdırılmasını, yenidən qurulmasını tarixi hadisə adlandırır, onunla iftixar hissi keçirirdi. Məhz ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin şəxsi himayəsi və xüsusi qayğısı, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin müstəsna xidmətləri və təşəbbüsü ilə XIII əsr abidəsinin 700 illik şərəfli və nisgilli tarixi olan müqəddəs ziyarətgahımız - Bibiheybət məscid-ziyarətgahının tamamilə yenidən qurulması gerçəkləşdi.

Qısa zamanda yüksək memarlıq üslubu ilə inşa olunan bu ziyarətgah-məscidin 1998-ci ildə müqəddəs gündə iyulun 12-də Məhəmməd peyğəmbərin (s) müqəddəs mövludu günündə rəsmi açılış mərasiminin böyük

təmtəraqla təşkil olunması yaddaşlarda əbədi həkk oldu, tarixi hadisəyə çevrildi. Prezident Heydər Əliyev Bibiheybət məscid-ziyarətgah kompleksinin açılışında söylədiyi tarixi nitqdə iftixar hissi ilə bildirirdi: *"Burada, bu müqəddəs yerdə gözəl, bu müqəddəs yerə, islamiyyətə, milliyətimizə, xalqımıza layiq bir məscid tikib yarada bilmişik. Bu, tarixi hadisədir. Bu bayram günü biz buraya bu məscidin yenidən doğulması, dünyaya gəlməsi münasibəti ilə toplaşmışıq. Bu gün Azərbaycan müsəlmanları, güman edirəm, bütün İslam aləmi üçün ikiqat bayramdır. Məhəmməd peyğəmbərin mövludu günü Həzrəti Hökumənin, Həzrəti İmamlarımızın övladlarının, qohumlarının gəbirləri üzərində əzəmətli bir məscidin açılması ikinci bir bayramdır"*. Bəli, inamla bildirmək lazımdır ki, məhz Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin fəaliyyəti sayəsində dinimizin Azərbaycan dövlətçiliyinə xidməti güclənməyə başladı, mənəvi dəyərlərimizin köməyi ilə xalqı səfərbər etmək imkanından Azərbaycanın taleyüklü məsələlərinin həlli üçün istifadə olunmasına şərait yarandı. 1993-cü ildən bəri ölkəmizdə gedən quruculuq proseslərində, prezident və parlament seçkilərində, əsas qanunumuzun - Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının qəbulunda və təkmilləşməsində əksər Azərbaycan vətəndaşları kimi din xadimlərimizin əksəriyyəti öncüllər sırasında olmuşdur. Eyni zamanda, qarşılıqlı ehtiram sayəsində dinimiz, mənəviyyatımız, Heydər Əliyevin şəxsinde

etibarlı dayaq qazandı. Xatırlatmaq istəyirəm. Heydər Əliyev deyirdi: *"İslam dininin dəyərləri ən yüksək mahiyyətə malik olan mənəvi dəyərlərdir. Bu dəyərləri yaşatmaq, insanları bu uca, ülvi, yüksək mənəvi dəyərlər səviyyəsində tərbiyə etmək Allahın buyurğudur, Məhəmməd peyğəmbərin qoyduğu yoldur. Mən böyük iftixar hissi ilə deyirəm ki, Azərbaycan xalqı bütün çətinliklərdən, bəlalardan, məhrumiyyətlərdən, ziddiyyətlərdən keçərək öz dininə, mənəvi dəyərlərinə daim sadıq olmuşdur və heç bir hakimiyyət, hökmdar bunların məhv edilməsinə nail ola bilməmişdir"* (12 iyul 1998-ci il, Bibiheybət məscid-ziyarətgah kompleksinin açılış mərasimində söylədiyi nitqdən).

Ümummillə lider Bibiheybət məscid-ziyarətgah kompleksinin açılış mərasimində daha qlobal vəzifələr qarşıya qoyur. "Biz islam aləminin bir hissəsiyik. İslam dünyasında islam tarixinə məxsus olan müqəddəs yerlər, ziyarətgahlar vardır. Biz fəxr etməliyik ki, bu müqəddəs yerlərdən, ziyarətgahlardan Azərbaycanda da vardır. Onların ən hörmətli və qiymətli bu gün bizim topladığımız yerdir. Ona görə də İslam aləminin müqəddəs ziyarətgahı kimi bu yer dünyada tanınmalıdır, təbliğ olunmalıdır ki, İslam tarixi bu yerin bu gününün və keçmişinin izahı ilə daha da dolğunlaşsın. Bir də ona görə ki, İslam tarixinin hər bir müqəddəs yeri ümumi tarix kitablarında öz yerini tapsın. Bu işi də görmək lazımdır".

Açığını deyim ki, ulu öndərin bu tövsiyəsi hər bir qələm əhli üçün vacib olmalıdır. Ümummillə liderin müxtəlif görüşlərində iştirak edərkən daim bu fikirlərini

vurğulaması, bəlkə elə mənimdə bu mövzu barədə düşünməyimə xüsusi təkan rolunu oynamışdı.

Azərbaycan xalqının mənsub olduğu, İslam dininin cəmiyyətimizdə yeri, həyatımızda rolunu xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev 1998-ci ilin oktyabrın 8-də Mingəçevirdə ulu öndərimizin adını daşıyan "Heydər" məscidinin açılış mərasimində aydın ifadə etmişdir:

"Din həmişə bizim mənəvi dəyərlərimizin qoruyucusu olubdur. Mənəvi dəyərlərimizin əksəriyyəti keçmişdə İslam dininin dəyərləri əsasında, müqəddəs kitabımız Qurani - Şərifin ayələri əsasında, surələri əsasında yaranıbdir. Ona görə də, dinimizə yenidən qayıtmaq, yenidən müqəddəs kitabımızın, Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin qoyduğu yolla getmək və Qurani - Şərifin tələblərinə riayət etmək, şübhəsiz, insanları həmişə saflığa, təmizliyə, saf mənəviyyəyə aparır, düz yola, doğru yola aparır".

Azərbaycan rəhbərinin İslam dininə münasibətini, dövlətin dinimizə və insanlarımızın dinə münasibətini tam səmimiyyəti ilə ifadə edən bu fikirləri söyləyən ümummilli lider bu istiqamətdə işlərin sivil normalara uyğun, yəni elmi cəhətdən, maarifləndirmə yolu ilə aparılmasının vacibliyini göstərdi. O, bu istiqamətdə Mingəçevirdə görülən işlərdən məmnunluğunu gizlətmədi:

"Mən burada böyük bir məscid kompleksinin tikilməsini - məscid binasının, təhsil yerinin, İslam Universitetinin filialının yaranmasını çox əlamətdar hadisə hesab edirəm və bu işin təşəbbüskarlarına, bunu yaranlara təşəkkürümü bildirirəm".

Bu bizdə qürur hissi, hədsiz minnətdarlıq duyğuları doğurdu. Bizi yeni işlərə, maarifçilik, milli təssübkeşliyin sivil yollarla davam etdirilməsinə ruhlandırdı. Ümummilli liderin fikirlərindən gətirdiyimiz iqtibasdan da göründüyü kimi fəaliyyət zamanı İslam dininə kor-koranə deyil, düşünərək, təhsil almaq yolu ilə, islami dəyərlərdən maariflənmək yolu ilə etiqad edilməsi önə çəkilir. Ümummilli liderin bu mövqeyi onun aşağıda söylədiyi fikirləri ilə bir daha təsdiqini tapır. *"Şübhəsiz ki, indi bu cür məscidlər, dini müəssisələr insanların yardımı, insanların vəsaiti əsasında tikilir. Bu da onu göstərir ki, insanlar öz mənəvi köklərinə, keçmişinə, dininə necə sadıqdirlər. Ona görə burada heç kəs sorğu-sual etməməlidir - bu, haradan tikilib, pul haradan gəlib, haraya gedib. Əsas o deyildir. Əsas odur ki, yeni-yeni binalar tikilibdir. Əsas odur ki, Allah evi tikilibdir. Əsas odur ki, burada təhsil almaq üçün bina tikilibdir. Ona görə mən bunu bəyəniyəm, alqışlayıram və bu işi görənlərə təşəkkür edirəm".*

Heydər Əliyevin bu dəyişməz mövqeyindən göründüyü kimi, o, ibadət evi ilə yanaşı, dini təhsil almaq üçün məktəb yaradılmasını xüsusi qeyd edir. Eyni zamanda, ümummilli lider bu işin əhəmiyyətini xatırlatmaqla kifayətlənmir, öz vəsaitini milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunmasına, İslam maarifçiliyini insanlarımızın elm-təhsil yolu ilə çatdırana dəstək verməsi, şübhəsiz ki, hər bir din xadimində qürur hissi doğurur, onu bu istiqamətdə fəaliyyətini artırmağa həvəsləndirir. Yeri gəlmişkən Prezident 1998-ci ilin

oktyabrın 8-də "Heydər" məscidinin açılmasından sonra, Bakı İslam Universitetinin Mingəçevir filialında olarkən tələbələrimizin onun gəlişindən necə fərəhləndiyinin hamımız şahidi olduq.

*Heydər Allahımın şiri deməkdir,
Xalqıma onuntək oğul gərəkdir.
Varlığı düşmənə ölüm deməkdir,
Yaşamağı, yaratmağı gərəkdir.*

*Azərbaycan fəxr edir Heydəriylə,
Tanıtdı öz elini hünəriylə.
Qazandı rəğbəti sədaqətiylə,
Tarixə yazıldı əməlləriylə.*

*Dua edir dinimiz, imanımız,
Yaşayın, var olun, Heydər babamız!
Heydər yaxşı seçir ağı qaradan,
Böyük bir sirr verib ona Yaradan.*

Bu isə filialın tələbəsi Pərvanə Əfəndiyevanın ürək sözləri, minnətdarlıq duyğuları idi. Qeyd etmək istəyirəm ki, külli miqdarda şəxsi vəsait və gərgin zəhmət bahasına ərsəyə gətirdiyimiz, bu gün Şirvan əhalisinin, dindarlarının müqəddəs ibadətghına çevrilən Mingəçevirin möhtəşəm "Heydər" məscidi məhz Heydər Əliyevin dəstəyi, xeyir-duası ilə vətəndaşlarımızın xidmətinə verildi. Dövlət başçısının Mingəçevirə gəlişi və gözəl memarlıq abidəsi olan "Heydər" məscidinin

önündə tarixi nitq söyləməsi dindarlarımızın yaddaşına əbədi həkk olundu. Onların vətənə, dövlətə, milli-mənəvi dəyərlərimizə, bir sözlə, bütün azərbaycançılığımıza xidmət etmək məsuliyyətini qat-qat artırdı. Bəli, bu idi Heydər Əliyev dühasının birləşdirmə gücü, Azərbaycanı sağlam, aydın, milli və mənəvi azadlıq şəraitində qurmaq, inkişaf etdirmək strategiyasının mahiyyəti və gücü.

Mübaligəsiz demək lazımdır ki, Heydər Əliyev təkcə Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərinin deyil, həm də din xadimlərinin müdafiəçisi idi. Azərbaycanın din xadimlərinə qarşı haqsız hərəkətlərin yolverilməz olduğunu açıq bəyan edirdi. Ümummillə liderimizin 2001-ci ilin avqustun 13-də mətbuat vasitəsi ilə verdiyi bəyanatdan müəyyən məqamları diqqətə çatdırmaq istəyirəm. "Azərbaycan Prezidenti Azərbaycan dövlətinin simvoludur. Azərbaycanın dini rəhbəri bizim müsəlman dinimizin nəinki Azərbaycanda, bütün Qafqazda təmsil edən ən yüksək vəzifəli şəxsdir. Əgər Azərbaycanın dini rəhbəri bütün Qafqaz müsəlmanlarının Şeyxülislamı adını alıbsa, demək bu bizim üçün böyük iftixar hissidir. Məlumdur ki, cənab Allahşükür Paşazadə tutduğu bu vəzifədə 20 ildən artıqdır. Xalqa sədaqətlə xidmət edir, Azərbaycanın xarici siyasətində özünəməxsus imkanlardan istifadə edərək iştirak edir və Azərbaycanın dövlətçiliyinə xidmət edir".

Hörmətli Şeyximizə qarşı nəlayiq hərəkətlərə öz ciddi narahatçılığını gizlətməyən dövlət başçısı "ona görə də mən bu hadisəyə kəskin etirazımı bildirirəm, hiddətlənmişəm və cəmiyyətimizdə bu məsələ ilə

əlaqədar yaranmış hiddətə tam təbii qiymət verirəm. Düşünürəm ki, bu barədə qanun çərçivəsində ölçülər götürülməlidir" söyləmişdi. Bütün bunlarla yanaşı bu müdrik insan gənc nəslin, insanlarımızın qarşısında duran vəzifələri də aydın göstərirdi: *"Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizi, adət-ənənələrimizi, əxlaqi dəyərlərimizi bütün istiqamətlərdə qorumalıyıq, saxlamalıyıq və gənc nəsli əsrlər boyu böyük sınaqlardan keçmiş bu mənəvi, əxlaqi dəyərlər ruhunda tərbiyələndirməliyik"* (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 13 avqust 2001-ci il bəyanatından).

Heydər Əliyev "azərbaycançılıq" bir ideologiya olaraq irəli sürməklə, ölkənin dağılması, ərazisinin etnik əlamətlərə görə parçalanması təhlükəsinin qarşısını almaq vəzifəsini həll etdi. Bu, onun çox böyük vətəndaş hünəri idi və şübhəsiz, aktual milli vəzifələrin həlli üçün bütün dünya azərbaycanlılarının öz Vətənləri - Azərbaycan ətrafında birləşməsinə töhfəsini verəcəkdir.

Mübaligəsiz demək olar ki, Heydər Əliyevin zəngin irsi XX əsrin müstəqil dövlət kimi Azərbaycanın gələcək inkişaf və tərəqqi yolunu müəyyən edən etibarlı səmt göstəricisidir və daim belə olacaqdır.

Ümummillə liderin milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması sahəsində bizlərə ərməğan etdiyi strategiyanın bir çox məqamları ilə yanaşı, onun bütün Azərbaycanın qurucusu olduğunu, tarixi şəxsiyyət kimi çətin vəzifələrin öhdəsindən gələ bilmək məharətinin öyrənilməsinə ehtiyac duyulduğunu qeyd etmək istəyirəm. Çünki, şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyəti bütün mütərəqqi

insanları düşündürür. Hər bir insan b  təcrübədən öyrənmək, bəhrələnmək istəyir. Buna görə də, Heydər  liyev  xsiyy tinin Azərbaycanda hələ keçmiş Sovetlər Birliyi dövründə gorduyu işləri qısaca xatırlatmaq yerinə düşərdi.

M t f kkirl rd n biri deyib ki, *"tarix böyük  xsiyy tl rin yaradıcılığının məhsuludur"*. Azərbaycan rəhbərliyinin 1969-cu ilin iyulunda yeniləməsi tutqun səmada parıldamaqda olan günəş effekti verdi, Azərbaycan tarixində yeni bir mərhələnin, uzaqgörənliklə qəbul edilən strategiyanın əsasını qoydu. 1969-cu ilin iyul plenumundan cəmi 3 həftə sonra keçirilən məşhur avqust plenumunda Azərbaycanın gerilikd n yaxa qurtararaq, sürətli inkişaf yoluna qədəm qoyması   n tarixi qərarlar qəbul olundu. Sovet dövrünün reallıqları  raitində xalq təsərrüfatına v  mədəni quruculuğ  rəhbərlik işinin yaxşılaşdırılması, dövlət intizamının möhkəmləndirilməsi, kadrların məsuliyyətinin artırılması haqda qərarların qəbul edilməsi və ardıcıl həyata keçirilməsi əslində Azərbaycanın və azərbaycanlıların nəhəng potensialını  z  çıxartdı. Bu gün müstəqil Azərbaycan d vl t chiliyi   n əvəzsiz, m ht  m bazanın yarandığı 1969-1982-ci illər d vr  Azərbaycanın iqtisadi əsaslarını m hk ml tdi, milli-mənəvi  z n d rki gücləndirdi. Korrupsiya v  r  v txorluğun ciddi-c hdl rl  ört-basdır edildiyi keçmiş Sovet məkanında cəmiyyəti b r m kd  olan bu bəlalara qarşı böyük cəsarətlə qəti mübarizəyə başlanıldı. Müasir Azərbaycanın əsas dayağı olan iqtisadi qüdrəti Heydər

Əliyev zəkası, dəyənəti, işgüzarlığı və peşəkarlığı sayəsində yaradıldı. 1969-1982-ci illərdə tarixi şəxsiyyət kimi parlayan Heydər Əliyevin Azərbaycana o vaxtkı rəhbərliyi dövründə 250-dən çox zavod, fabrik, istehsal sexləri istifadəyə verildi. Əlavə olaraq 630 min nəfər işlə təmin olundu. Təkcə 1975-ci ildə Bakı şəhərində 44 min adam yeni mənzilə köçdü, bütövlükdə isə həmin illərdə 20 milyon kvadrat metr mənzil sahəsi istifadəyə verildi. Minlərlə məktəb, klub, kitabxana, xəstəxana, digər sosial obyektlər tikildi. Bakıda yeni yaşayış massivləri, mikrorayonlar həmin dövrdə salındı. Bakı və Azərbaycan bir sıra beynəlxalq və ümumittifaq tədbirlərinin keçirildiyi mərkəzə çevrildi. Kənd təsərrüfatı ölkəsi olan Azərbaycanda aqrar sahənin inkişafı geniş vüsət aldı. Qısa müddətdə taxıl tədarüku Azərbaycanın tarixində ən yüksək rəqəm - 1 milyon tonu əhatə elədi, pambıqçılıq və tərəvəz istehsalı 2 dəfə artdı. Əlbəttə, bütün bunlar 1969-cu ilin 14 iyulundan başlayan davamlı inkişaf strategiyasının danılması mümkün olmayan nəticələrinin heç də hamısı deyil. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etməyə başlamasının əsas dəyəri isə, şübhəsiz ki, Azərbaycanın müstəqilliyinin başlanğıcı, hazırda onun uğurla davam və inkişaf edən strategiyasının möhkəmləndirilməsi oldu. Bu siyahını sonsuzluğa qədər uzatmaq olardı. Lakin mövzudan uzaqlaşmamaq üçün faktlarla kifayətlənirik.

Heydər Əliyevin qurduğu dövlət Aristotelin məşhur *"dövlət ancaq yaşamaq naminə deyil, əsasən xoşbəxt yaşamaq üçün yaradılır"* kəlamındakı ideyanı reallaşdırdı.

Yeni ictimai-siyasi formasıya keçid şəraitində, sabitliyin, təhlükəsizliyin tam bərqərar olmadığı mühitdə vətəndaşların, ona etimad göstərən insanların, bir sözlə, xalqın xoşbəxt yaşaması qayğısına qalaraq Heydər Əliyev Azərbaycanın zəngin ehtiyatlarını bu məqsədə səfərbər etməyi qərara aldı. Lakin bu da asan deyildi. "Əsrin müqaviləsi" bağlanan kimi qonşu ölkələrin təzyiqləri gücləndi, onların nəinki Azərbaycana, müqaviləni imzalayan Böyük Britaniya kimi dövlətə də notalar göndərmək prosesi başlandı. Əvvəlcə Xəzərin ehtiyatlarının miqdarının şübhə altına alınması, sonra Xəzər dənizinin hüquqi statusunun müəyyən edilmədiyini halda xarici sərmayələrin yatırılı bilməyəcəyi barədə iddialar o vaxt zəif olan Azərbaycanı əslində geri çəkilməyə məcbur etməli idi. Lakin məhz Heydər Əliyevin iradəsi sayəsində Azərbaycan nəinki geri çəkildi, digər ölkələri də öz siyasəti ilə beynəlxalq normaları tanımağa sövq etdi. Heydər Əliyev göstərdi ki, Xəzər dənizi qarşdurma deyil, əməkdaşlıq regionuna çevrilməlidir, hər bir dövlət ona mənsub olan ehtiyatlardan səmərəli istifadə etməlidir.

Ümummilli lider Heydər Əliyev fəaliyyətinin bütün mərhələlərində - istər əvvəlki hakimiyyəti dövründə, istərsə də ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdırdından sonra bütün fəaliyyəti bu xalqın yüksəlməsinə, inkişafına, rifahına və sivil qaydalarla yaşam tərzinin formalaşdırılmasına xidmət etmişdir. Gəlin, təsdiq edək ki, bu, bir insan ömrü üçün olduqca böyük fəaliyyətdir. Heydər Əliyev, çətin olmasına baxmayaraq, bu işin

öhdəsindən gələ bilməmişdir. Yəni hələ 1970-ci illərdə Heydər Əliyev xalqı hələ bir çoxlarımızın düşünmədiyimiz, ağılımıza da gətirmədiyimiz müstəqilliyə hazırlayırdı. İkinci hakimiyyəti dövründə isə bu müstəqilliyi təmin etmək, onu əbədi, dönməz etmək fəaliyyətinin əsasını təşkil etmişdir. Mən sadalamaq istəmirəm. Belə ki, biz hamımız ümummilli lider Heydər Əliyevin bütün ömrü boyu gördüyü işlərin canlı şahidiyik. Hər bir Azərbaycan vətəndaşı ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan üçün, eləcə də dünya siyasəti üçün kim olduğunu yaxşı bilir. Onun ikinci hakimiyyəti dövrünə ötəri nəzər salsaq görürük ki, o, Azərbaycanı parçalanmaqdan, insanlarını məhrumiyyətlərdən xilas elədi, bunun üçün bütün addımları atdı. Azərbaycan Heydər Əliyevin sayəsində qısa bir vaxt müddətə bir çox ölkələrin onilliklərlə keçdiyi yolu keçdi, əldə etdiyi uğurları qazandı. Baxmayaraq ki, bizim və ümummilli lider Heydər Əliyevin iradəsindən asılı olmayan səbəblər üzündən ərazimizin bir qismi işğal altındadır və məhz elə onun tutduğu istiqamət və bu yöndə apardığı fəaliyyət, yürütdüyü siyasət bu problemin sonradan Azərbaycan xalqının mənafeyinə uyğun şəkildə həll olunması üçün bir bünövrə yaradıb. Yəni bundan sonra aparılacaq fəaliyyət həmin bünövrə üzərində gedəcək və bütün dünya bu problemin həllinin Heydər Əliyevin göstərdiyi yeganə düzgün yolla mümkün olduğunu bu gün də qeyd etməkdədir. Qalan digər sahələrdə isə, yəni, ölkə iqtisadiyyatının inkişafı, siyasi, demokratik və hüquqi islahatların aparılması, ölkənin beynəlxalq layihələrə

qoşulması, hətta bu layihələrin mərkəzində dayanması, təşəbbüskar və təşkilatçı bir dövlətə çevrilməsi, dünya siyasətinin istiqamətlərindən, sözügedən böyük dövlətlərlə strateji partnyorluq səviyyəsinə çatması və qlobal problemlərin həllində mərkəzdə duran ölkələrin sırasında dayanması, Azərbaycanın çox böyük siyasi iradəyə malik olması və öz siyasi xəttini müstəqil yeritməyə qadir olduğunu sübut edir. Bütün bunlar da ümummilli lider Heydər Əliyevin fəaliyyəti sayəsində başa gəlib və bu gün Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı üçün bütün imkanlar yaradılıb. Ölkədə qanunverici baza möhkəmlənib, konstitusion islahatlar aparılıb. Azərbaycan beynəlxalq qurumların bərabərhüquqlu üzvüdür. Bu mənada demək olar ki, ümummilli lider Heydər Əliyev bütöv bir nəslin görə biləcəyi işi təkbaşına görüb və təbii ki, xalqının dəstəyi ilə.

Yadıma Həzrət Əlinin ibratəmiz sözləri düşür: "Haqq o qədər parlaqdır ki, onu hamı görür. Onu görməmək mümkün deyil".

Ümummilli liderimizin hər bir anlamda layiqli davamçısı Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakıda "Heydər Əliyev Fondu"nun təntənəli açılışında bu tarixi yaşantıları belə xarakterizə etmişdir:

"Bu gün Heydər Əliyev bizimlə deyil, amma onun fiziki yoxluğu bizi ruhdan salmamalıdır. Onun ideyaları yaşayır, onun siyasəti yaşayır, onun fəlsəfəsi, azərbaycançılıq fəlsəfəsi, ideologiyası yaşayır və onun qurduğu, yaratdığı müasir Azərbaycan yaşayır və onun yolu ilə inkişaf edir. Hamımızın borcudur ki, biz doğma

Vətənimizi onun yolu ilə irəliyə aparaq. Hamımızın borcudur ki, onun siyasətini yaşadaq, Azərbaycanı gücləndirək və onun istədiyi kimi, onun yolu ilə gələcəyə aparaq. Mən əminəm və şübhə etmirəm ki, biz bunu edəcəyik".

Hüseyn Cavid demişkən:

*"Ölüm var ki, həyat qədər dəyərlisi,
Həyat var ki, ölümdən də zəhərli".*

Bəli, Heydər Əliyev həyatı kimi, gedişi ilə də xalqı birləşdirdi. Ölümü ilə də xalqına qürur verdi. Vəfatı və son mənzilə yola salınması umumxalq hüznü ilə müşayət olunan Heydər Əliyev həmin anda bütün dünyanın diqqətini bir daha Azərbaycana yönəltdi. Dünya Böyük Azərbaycanlının vəfatından sanki bir daha Azərbaycan adlı bir məmləkətin nəyə qadir olduğunu dərk etdi.

Məhz lider-xalq birliyi, bu gün Azərbaycanın səsinin yüksək tribunallardan gəlməsini şərtləndirib. Mən inanıram ki, bundan sonra da nə qədər ki, Azərbaycan xalqı var, ümummilli lider Heydər Əliyevin də mənəvi həyatı əbədidir.

1994-cü ilin iyulun 9-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Səudiyyə Ərəbistanının mülki Fəhd ibn Əbdül Əziz əl-Səudun dəvəti ilə Səudiyyə Ərəbistanında səfərdə olmuşdur. Azərbaycanın ümummilli lideri Məkkədə müqəddəs Kəbəni ziyarət etmişdir. Səfər zamanı Azərbaycan liderinin Səudiyyə Ərəbistanı rəhbərliyi ilə olan görüşlərinə xüsusi toxunmaq istəmirəm, yalnız qeyd etmək istədim ki, iyulun 12-də Mədinəyə gələn Azərbaycan rəhbəri

Peyğəmbər (s) məscidini də ziyarət etmiş, namaz qılmışdır. Bunları xatırlatmaqda məqsədim nədir?

Diqqəti ona yönəltmək istəyirəm ki, 1994-cü ilin yayı, elə bir uzaq tarix deyil, o günləri yada salaq. Azərbaycanda 1993-cü ilin iyun hadisələrindən cəmi bir il keçirdi. Vətəndaş müharibəsi təhlükəsinin odu sönsə də hələ də orada-burada onun "küzü" qalmaqda idi. Bu "küz" hər an alovlanma bilərdi. Ermənistan-Azərbaycan cəbhəsində vəziyyət ürəkəçən deyildi, təhlükə, işğalın genişlənməsi, Azərbaycana hərtərəfli təzyiqlərin güclənməsi hər an mövcud idi. Hələ 1994-cü ilin oktyabr, 1995-ci ilin taleyüklü, həyacanlı, narahatçılıq və gərginliklərlə dolu mart günləri qabaqda idi.

Məhz belə bir dövrdə Azərbaycanda hakimiyyət məsuliyyəti öz üzərində olan Prezident Heydər Əliyev Azərbaycanın müqəddəs dinimizə sıx bağlı olduğunu, İslam aləminə məxsusluğunu bir daha nümayiş etdirdi. Həmin günlərdə Məkkədə müqəddəs Kəbənin, Mədinədə Peyğəmbər (s) məscidinin ziyarəti Heydər Əliyevə hansı gücü verdiyini, hansı köməyi etdiyini daha dəqiq bir özü, bir də, O, Bir Olan Yaradan bilir. Lakin xalq isə, həmin dövrdən sonra Heydər Əliyevin hansı təhlükələrdən sovuşmasının, neçə-neçə terror, sui-qəsd hadisələrinin, dövlətə qarşı silahlı itaətsizlik kimi gərgin hadisələrdən qalibiyyətlə, məğrurluqla çıxmasının şahidi oldu.

Burada dahi mütəfəkkirimiz Nizami Gəncəvinin məşhur "Sirlər xəzinəsi" poeməsindən bir məqam yada düşür:

*Tanrı salmaz nəzərdən pak ruhları, canları,
Zireh kimi qoruyar qəlbi saf insanları.*

Bəli, Tanrı ona tapınanları naümid qoymur. Bu fəlsəfə, xatırladığımız bu məqamda, onlarla belə epizodlarda öz məntiqi isbatını bir daha aydın göstərdi. Labüd təhlükələrdən, qəsdlərdən Heydər Əliyevin qurtarması, qalibiyyətlə çıxması elə Azərbaycanın özünün qurtuluşu, müstəqil dövlətimizin özünün qalibiyyəti idi. Tanrı Heydər Əliyevi həmin bəlalardan bəlkə də, həm də elə Azərbaycan üçün qorudu. Bu gün bu fəlsəfə daha aydın dərk olunmaqdadır. Çünki, Heydər Əliyev haqqın dərgahına Azərbaycan üçün nə mümkün idisə, nə zəruri idisə onları edərək qovuşdu.

1994-cü ildən sonra qarşıda Heydər Əliyevi bir çox səfərlər, böyük tədbirlər gözləyirdi. Bütün bunları həyata keçirmək üçün Azərbaycan lideri Tanrıdan xeyir-dua, dəstək almalıydı. Keçmiş sovetlər dövründə özü acıqdan-acığa etiqad azadlığından bəhrələnmə bilməyən Azərbaycan rəhbəri 1994-cü ildə böyük illərin astanasında tarixi fürsəti əldən vermədi. Bəli, təxminən 4 il sonra ümummillə liderimiz bu aşkar həqiqəti özü də bir daha açıq etiraf edəcək. *1998-ci ildə oktyabrın 8-də Mingəçevirdə bütün Şirvan bölgəsi dindarları qarşısında ulu öndərimizin adını daşıyan "Heydər" məscidinin önündə bildirdi ki, "Bizim xalqımızı əsrlər boyu yaşadan O Böyük Allahdır. Hər birimizi yaşadan, o cümlədən məni də həyatımda böyük fəlakətlərdən xilas edən Böyük Allahdır".*

Heydər Əliyev Məkkədə və Mədinədə ilk növbədə Azərbaycanı təmsil edirdi, azərbaycançılığın dini mənsubiyyətini biruzə verirdi. İslam aləminin bir parçası olan Azərbaycana arxa olmağa, maddi və mənəvi kömək göstərməyi təvəqqe edirdi. Məhz həmin tarixi səfərdən sonra Səudiyyə Ərəbistanı başda olmaqla, İslam dünyası Azərbaycanın qaçqın və məcburi köçkünlərinə yardım planlarını daha da genişləndirdi. Azərbaycan xalqının genofondunun məhvinin qarşısı alındı. Çöllərə səpələnən insanlar, heç olmasa çadırda olsa sığınacaq, müvəqqəti də olsa toxtaqlıq, tənəffüs əldə etdi. Bəli, bu idi, əsl azərbaycançılıq, vicdan azadlığı strategiyasından xalqı üçün, milləti üçün istifadə etmək, faydalanmaq siyasətinin mənası.

Bir vaxtlar ateizmə üstünlük verən keçmiş Sovetlər birliyinin əsas sütunlarından biri olan DTK-nın generalı, Siyasi Büronun fəal üzvlərindən və ən nəhayət, dünyanı lərzəyə salan böyük bir dövlətin rəhbərlərindən biri, dini məsələlərə əks mövqeyi ilə seçilən kommunist partiyasının ən fəal xadimləri sırasında duran Heydər Əliyevin İslam dininə münasibəti milli-mənəvi dəyərlərimizin ilahi qüdrətini bir daha üzə çıxardı. Azərbaycanın müstəqillik həyatı bu qüdrətli şəxsiyyətin də öz əməllərində və amallarında Ulu Yaradana, Allaha tapınması faktını təsdiqlədi. Heydər Əliyev böyüklüyü bu etirafı öz səmimiyyəti və inandırıcılığı ilə xalqa çatdıraraq həm özünü, həm də müqəddəs dinimizi daha da ucaltdı.

Orucluq bayramı günü münasibəti ilə müqəddəs yerləri ziyarət edən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev 1994-

cü il martın 14-də Şüvələnda Mirmöhsüm ağanın qəbrini ziyarət edərək müdrikliklə bunları etiraf etmişdir: *"Bir vaxtlar niyyətim o olub ki, Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlət olsun, xalqımız azadlığa çıxsın, istiqlal əldə edilsin. Allaha şükürlər olsun ki, biz artıq bu günlərə gəlib çıxmışıq, Respublikamız müstəqil dövlətdir, dünya tərəfindən tanınır. Xalqımız azaddır, özü də taleyinin sahibidir, bundan sonra da azad olacaqdır. Mənə elə gəlir ki, bütün bunlar Vətəni, xalqını sevən hər bir vətənpərvər azərbaycanlının niyyəti olub. Uzun illər dövlət işləri ilə və siyasi fəaliyyətlə məşğul olduğum üçün bu fikirlər bəlkə də mənə daha doğma, daha əziz olub. Niyyətimizə çatmışıq"*.

Ümummilli liderimizin 1994-cü ilin mayın 20-də Qurban bayramı münasibəti ilə xalqa təbrikində bu fikirlər bir daha aydın ifadə olunaraq bildirirdi ki, "hamımız üçün müqəddəs olan Qurban bayramı günlərində ən ümdə arzu və diləklərimiz doğma Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı edilən sui-qəsdlərin dəf olunması, ölkəmizdə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar olması, xalqın sosial-iqtisadi sıxıntılar məngənəsindən xilas olaraq asudə və firavan həyata qovuşmasıdır. Mən əminəm ki, bu arzular Allahın mərhəməti və köməyi, xalqımızın qeyrəti və zəhməti sayəsində yaxın gələcəkdə həyata keçəcəkdir".

Necə deyərlər, burada əlavə şərhə ehtiyac yoxdur. Ümummilli liderimizin bu fikirlərində mənəvi dəyərlərimizə, dinimizə müqəddəs amallar baxımından həm yanaşma, həm də inam ibrətamiz tərzdə dolğunluğu

ilə verilib. Yaxud da 1994-cü ilin iyulun 12-də Mədinə şəhərindəki Peyğəmbər (s) məscidinin şərəf kitabına yazdığı ürək sözlərindən oxuyuruq:

"Müqəddəs Mədinə şəhərini, İslamın müqəddəs abidələrini, Həzrəti Məhəmməd peyğəmbərin məqbərəsini, məscidini ziyarət etdiyim üçün bir müsəlman kimi özümü xoşbəxt hiss edirəm.

Allaha şükür olsun ki, uzun illər qəlbimdə yaşayan arzuma, niyyətimə nail oldum. Bu tarixi hadisə qəlbimdə böyük həyəcan və rahatlıq hissi yaratdı. Bir daha İslam mənbəyinin nə qədər ümumbəşər, fəlsəfi, elmi əsaslara malik olduğunu dərk etdim. Böyük Allahın böyüklüyünü dərk etdim".

1994-cü ilin iyulun 29-da Səudiyyə Ərəbistanına - Müqəddəs Məkkə və Mədinə şəhərlərinə ziyarətdən sonra Bakıda Təzəpir məscidində din xadimləri ilə görüşündə Azərbaycan rəhbəri bunları geniş ictimaiyyətə açıq bildirmişdi:

"Məkkə, Kəbə, Mədinə, Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) qəbri və məscidi hər bir müsəlman üçün olduqca əziz və müqəddəsdir. Bu müqəddəs yerlərdə Azərbaycanın bu günü və gələcəyi haqqında arzularını bəyan etmək, indiki ağır dövrdə Allahdan xalqımıza rəhm və kömək diləmək mənim üçün böyük şərəf idi.

Müsəlmanların müqəddəs yerlərini ziyarət etdik. Mən Məkkədə, Kəbənin önündə müsahibə verərkən demişdim və bunu bir daha təkrar edirəm ki, müqəddəs yerləri

ziyarət etmək, özümü o yerlərə bağlamaq mənim illərlə, on illərlə ürəyimdə gəzdirdiyim ən böyük arzum idi. Ona görə də bu ziyarət mənim üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Kəbəni görmək, müqəddəs Qara Daşı öpmək, ona toxunmaq, onu ziyarət etmək, Kəbənin içərisinə daxil olmaq, orada namaz qılmaq, dua etmək mənə nəsib oldu.

Müqəddəs adət-ənənələrə görə biz Kəbənin ətrafına dolandıq, iki dağ arasında olan məsafəni qət etdik. Biz ziyarətin əsrlərdən-əslərə keçən bütün qaydalarına riayət etdik. Əlbəttə, bu, məcburi deyil. Lakin bu, şəxsən mənim illərlə qəlbimdə yaşatdığım arzular idi. Bu arzular həm o yerləri görməkdən, həm də adət-ənənələrə uyğun olaraq ibadət etməkdən ibarət idi. Çox xoşbəxtəm ki, bunların hamısı mənə nəsib oldu. Mən orada namaz qıldım, dua etdim, qəlbimdə olan arzularımı bəyan etdim.

Bildiyiniz kimi, Mədinə şəhərində də olmaq, oranı ziyarət etmək hər bir müsəlman üçün müqəddəs bir işdir. Mən Mədinədə Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) qəbrini ziyarət etdim. Peyğəmbərin (s) namaz qıldığı məbədin qarşısında namaz qıldım, onun qəbri üzərində o dövrdə tikilmiş məsciddə oldum, orada ibadət etdim, Peyğəmbərin (s) namaz qıldığı minbərin pilləsində oturub, Quranı öpüb gözümə, alnıma basdım. Mədinədəki bütün ziyarət yerlərini ziyarət etdim.

Orada müxbirlər hansı hisslər keçirdiyimi, ürəyimdə hansı arzular olduğunu məndən tez-tez soruşurdular. O

zaman da demişdim, sizin qarşınızda da deyirəm ki, mən orada indiyə qədərki həyatımda ən yüksək mənəvi hisslər keçirdim, qəlbim sevindi, ruhum şadlandı. Çünki mən anadan müsəlman kimi doğulmuşam, müsəlman kimi yaşamışam. Nəhayət, müsəlman üçün müqəddəs olan bu yerləri ziyarət etmək mənim ən böyük arzum idi. İndi bu arzuma, bu niyyətimə çatmışam.

Orada dua edərkən Allahdan bir arzum olmuşdur ki, Azərbaycanın müstəqilliyini daimi etsin, respublikamızı bu günkü bəlalardan xilas etsin. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün bizə yardımını əsirgəməsin, Azərbaycanın sərhədlərinin toxunulmazlığını daim təmin etməkdə həmişə bizə köməkçi olsun, Azərbaycanın müharibə vəziyyətindən çıxması, müharibəyə son qoyulması üçün həyata keçirdiyimiz tədbirlərin müvəffəqiyyətlə başa çatmasına kömək etsin.

Bilirsiniz ki, indi respublikamız ağır vəziyyətdədir, insanlarımızın həyat şəraiti çətin, ağırdır. Ancaq Azərbaycanın iqtisadi, elmi, mədəni, mənəvi potensialı çox böyükdür. Azərbaycan bu müharibədən, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzündən xilas ola bilsə, öz ərazilərinin tam sahibi ola bilsə, sərhədlərinin tam hakimi ola bilsə, xalqımızın yaşayış tərzini qısa müddətdə xeyli dəyişəcəkdi. Əminəm ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqil dövlətində, ölkəsində maddi və mənəvi mənbələrindən bəhrələnərək firavan və xoşbəxt yaşayacaqdır. Mən

həmin məqsədlərə çatmaq üçün bu müqəddəs yerlərdə dua etdim, arzularımı bildirdim.

O müqəddəs yerlərdə arzularımdan biri də bu oldu ki, vətən, torpaq yolunda, Azərbaycanın müstəqilliyi yolunda şəhid olanlara Allah bir daha rəhmət eləsin. (Yerdən səslər: Amin) Bir arzum da bu oldu ki, şəhidlərin ailələrinə, qohum-əqrəbasına Allah səbr versin, onlara bundan sonra da edəcəyimiz köməyin daha çox olmasına şərait yaratsın. (Yerdən səslər: Amin) Mənim Allahdan arzum, diləyim bu oldu ki, vətən yolunda yaralanmış, xəsarət almış, əlil olmuş adamların sağalmasına kömək etsin, onların gələcəkdə sağlam yaşamasının təmin olunmasına yardım etsin. (Yerdən səslər: Amin) Mən o müqəddəs yerlərdə Allah-təaladan arzu etdim ki, Azərbaycan xalqını hifz etsin, xalqımızın bundan sonra heç vaxt heç bir bəlaya düşər olmasına yol verməsin. (Yerdən səslər: Amin) Azərbaycan xalqı öz ölkəsində, öz müstəqil dövlətində daim şən və firavan yaşaya bilsin. (Yerdən səslər: Amin) Güman edirəm ki, əməlisaleh olduğumuza görə bizim bu dualarımız, arzularımız qəbul olunacaq (Yerdən səslər: İnşallah) və güman edirəm ki, biz hamımız birlikdə Azərbaycanın bu ağır vəziyyətdən çıxmasına çalışacağıq. (Yerdən səslər: İnşallah)

Mən müqəddəs yerləri ziyarətdən bir neçə gün bundan qabaq qayıtmışam. İş yerimdən kənara ilk addımım buraya - Təzəpir məscidinə olub. Ziyarətdə də biz Allahın

birinci evində, müsəlmanların evi Kəbədə, Məkkədə, Mədinədə olmuşuq. Respublikamızda da mən ilk addımı Allah evinə, məscidə atmışam, sizin qarşınızda çıxış edirəm. Bir sizin qarşınızda yox, bütün Azərbaycan xalqı qarşısında öz fikirlərimi deyirəm".

Heydər Əliyev azərbaycançılığımızın, elmi-dini maarifçiliyin və özünüdərkən əxz olunmasında tarixi amillərdən, xalqın qan yaddaşından istifadə olunmasını məqbul sayırdı.

Bir din xadimi kimi xatırlatmalıyam ki, hər bir hadisənin baş verməsi, gedişi və hər hansı nəticənin hasil olmasında Allahın istəyi, iradəsi mütləqdir. Ulu Yaradan insanları sınayır, onlara həyat dərsi verir, birini öz əməllərinə görə ucaldır, digərinə isə zülmət düşür edir. Bu, ariflər üçün incə mətləb, cahillər üçün əsl cəza dərsi olmalıdır. Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə öz çıxışlarında yeri gəldikcə qürur hissi ilə xatırladı ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev "tarixin sınaqlarından ləyaqətlə çıxmış şəxsiyyət"dir. Bu bir daha sübut edir ki, Allahın nəzəri onun üstündən heç bir vaxt əsgilməmişdir və ilahi qüdrətin hökmüylə o, ən yüksək mərtəbələrə yetişmişdir.

"Mənim təsəvvürümcə, bəlkə də bu sınaqlar Heydər Əliyevin taleyinə ona görə yazılmışdır ki, onun böyük əzmini, qüdrətini və dəyanətini bir daha əyani şəkildə Vətənin və xalqın qarşısında sübuta yetirsin". Şübhəsiz ki, hörmətli Şeyximizin bu fikirlərində böyük həqiqət var.

İnamla deyə bilərəm ki, onun bu fikirləri bütün dindarlarımızın, vətəndaşlarımızın mövqeyini dolğunluğu ilə əks etdirir. Çünki, dahi şəxsiyyətin bütün ömrü xalqın gözü qarşısında olmuşdur. Biz ziyalılar, dindarlar da daim onunla olmuşuq, onun xalq--vətən naminə atdığı bütün çətin, təhlükəli, cəsarətli addımlarını alqışlamışıq, müdafiə etmiş və öz sahəmizdə ulu öndərin tövsiyyələrinin ləyaqətlə yerinə yetirilməsi üçün əlimizdən gələni əsirgəməmişik. İnşallah, biz bu yolumuza ötən çətin, keşməkeşli dövrdə olduğu kimi, yeni inkişaf mərhələsində də sadıq olacağıq. Çünki ümummilli liderimizin həyatı, fəaliyyəti hər bir azərbaycanlı üçün unudulmaz və xeyirlidir. Doğma Azərbaycanımız məhz Allahın iradəsi, ümummilli liderimizin gərgin zəhməti, xalqımızın mətanəti sayəsində indiki sabitlik həyatını yaşayır, gələcək inkişafımızın sürətli tərəqqisi üçün Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin uğurlu addımlarının gələcəyinə inanır.

Hörmətli Şeyximizin hələ 1993-cü ildə söylədiyi bir fikri də bu məqamda xatırlatmaq yerinə düşərdi. Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə: "Azərbaycan üçün böyük bir səadətdir ki, onun Prezidenti zamanənin sınaqlarından keçmiş müdrək və adil bir şəxsiyyətdir, fədəkar və sədaqətli bir insandır. Elə bir Prezident ki, ölkəni və xalqı daha öyrənə-öyrənə idarə etməyəcək, idarə edə-edə milləti öyrədəcəkdir... özünün zəngin bilik və bacarığını xalqı üçün sərf edəcəkdir".

Fikrimcə, hörmətli Şeyximizin qeyd-şərtsiz bölüşdüyüm bu sözlərini tam cəsarətlə Prezident İlham Əliyevə də şamil etmək olar. Çünki, məhz Heydər Əliyev kimi dahi şəxsiyyətin layiqli davamçısı kimi İlham Əliyev bütün dövrlərdə, istər gənclik illərində, sovet idarəçiliyi dövründə, istərsə də yeni müstəqillik şəraitində Heydər Əliyevin həyat universitetinin ən uzunmüddətli məzunu olub. İlham Əliyev atasından öyrənib, dünya siyasət məktəblərindən öyrənib və bu gün məhz Allahın iradəsi ilə müstəqil Azərbaycana uğurla rəhbərlik edir. Çünki, müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimdə buyrulduğu kimi:

"Allah istədiyi şəxsə hikmət (elm, mərifət, müdriklik) bəxş edir. Kimə hikmət bəxş edilmişsə, ona çoxlu xeyir (əbədi səadət) verilmişdir! Bunu ancaq ağıllı adamlar dərk edərlər!" ("Bəqərə" surəsi, 269).

Bəşər tarixinə böyük dəyişikliklər əsri kimi daxil olan XX əsr Azərbaycan üçün də müstəsna əhəmiyyətli bir dövr oldu. Ötən əsrin əvvəlində ilk dəfə qurulan müstəqil dövləti, millətini, dininə, mənəviyyətinə sahib çıxan cümhuriyyəti təəssüf ki, qoruyub saxlamaq mümkün olmadı. Lakin Allah öz bəndələrini heç vaxt ümitsiz buraxmır. 20-ci əsrin sonunda xalqımız yenidən tarixi nemətə çatdı. Bu dəfə Azərbaycan xalqı müdrik oğlu, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri sayəsində müstəqil dövlətini qoruyub saxlaya və onu inamla inkişaf etdirməyə nail oldu. Məhz, dünya azərbaycanlılarının vahid lideri olan Heydər Əliyevin

memarlığı ilə millətin müstəqilliyi, dini mənəviyyat, vicdan və şəxsiyyət azadlığı əsas qanunla, Konstitusiya yolu ilə təsbit olundu. 1995-ci ilin noyabrın 12-də müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk demokratik Konstitusiyası ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olundu. Qanunla da Azərbaycan xalqı dünya sivilizasiyasının qabaqcıl hissəsinə məxsusluğunu bir daha əyani sübut etdi.

Burada müdrik dövlət xadimi Heydər Əliyevin Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 10-cu ildönümü münasibətilə keçirilən təntənəli mərasimdə söylədiyi bir fikri xatırlatmaq istəyirəm. Ümummilli liderimizin fikrincə, böyük Üzeyir Hacıbəyovun əsrin əvvəllərində yazdığı əsərlər dünyaya sübut etdi ki, Azərbaycan tarixən Şərqlə adət-ənənələrini, milli dəyərlərini daşıyan bir xalq kimi, eyni zamanda, Şərqlə Qərbin qovuşduğu yerdə yerləşən bir ölkə kimi, ümumbəşəri dəyərlərin hamısından istifadə etmək arzusundadır və inkişaf yolu ilə, tərəqqi yolu ilə getmək arzusundadır. Mübaligəsiz deyə bilərəm ki, bu amalları məhz ümummilli liderin özü gerçəkləşdirdi, müstəqil Azərbaycanın bu gününün və gələcəyinin qarantı ola bildi.

Tam inamla qeyd etmək istəyirəm ki, Konstitusiyamızın qəbulundan ötən illər ərzində Azərbaycan cəmiyyətində əslində daim mövcud olan milli-dini dözümlülük, eyni zamanda, insan hüquq və azadlıqları, o cümlədən də vicdan və dini etiqad azadlığı

beynəlxalq standartlara uyğun bərqərar edilmişdir. Əsas Qanunumuzun 48-ci maddəsində ("Vicdan azadlığı") deyilir ki, "hər bir vətəndaş vicdan azadlığı, dinə münasibətini müstəqil müəyyənləşdirmək, dini əqidəsini sərbəst ifadə etmək və yaymaq, dini mərasimlərini sərbəst yerinə yetirmək hüququna malikdir". İndi və elə gələcəkdə də hər bir vətəndaşın, ziyalının qarşısında duran müqəddəs vəzifə Konstitusiyamızın bu imkanlarından doğru-düzgün, təhrif etmədən istifadə etməkdir. Ümumiyyətlə, hər bir qanunu, əhalinin birgə yaşayışını tənzimləyən ümumi qaydaları pozmaq günahdır. Dinlə bağlı olduğuna görə dahi mütəfəkkirin Qurani-Kərimi düzgün oxumayanlara dediyi kimi:

*Hər əlif bir xəncəri-xunrizi-burrandır sənə,
xəncəri-xunrizi-burrandan həzər qılmazmısan?*

Yəni "Qurani-Kərimi düz oxuyan özünə savab, səhv oxuyan isə günah qazanmış olur". Bu fikirləri təbii ki, eynilə Konstitusiyamıza da aid etmək olar. Tarixdə, son dövrlərdə ölkəmizin həyatında müsbət istiqamətdə baş verən dəyişikliklər onu göstərdi ki, Azərbaycan xalqının yekdil iradəsi cəmiyyətimizin tərəqqisinə xidmət edir. Müqəddəs Quran da həmişə mükəmməliyin, təkmilliyyətin tərəfdarıdır.

Biz həm mənəvi qanunumuzu, həm də dövləti qanunumuzu dərindən öyrənməli, Azərbaycanın gələcəyi naminə aparılan quruculuq və dövlətçilik işlərində

yaxından iştirak etməli, haqq olan qanunlarımızın, öz müqəddəs dinimizin, mənəvi dəyərlərimizin qədrini bilməliyik.

Bəli, Heydər Əliyev dərin əqidə sahibi idi. O, həmişə bir mövqedə olanları qiymətləndirirdi. Onu yaxından tanıyanların yəqin ki, yaxşı yadında olar. Kimsə hansısa bir məsələ barədə konkret fikir söyləməyəndə Heydər Əliyev həmişə "mövqeyini bildir" kəlməsini işlətməyi çox sevirdi. Bu fikirlərin təsdiqi kimi, Heydər Əliyev haqqında belə bir mövqedə olmaq vacibdir ki, o, həqiqətən ibrət götürüləsi müdrik dühadır. Mən onun müdrikliyi, cəsarəti haqqında daim mətbuatda çıxış etməyi, televiziya, radioda onun siyasətini təbliğ etməyi özümə borc bilirəm. Qeyd etmək istəyirəm ki, bizim ailədə də Heydər Əliyevə həmişə xüsusi hüsn-rəğbət bəslənilib. Bunun təsdiqi kimi, qardaşım Əliğa barədə "AzərTAc" tərəfindən 1998-ci ilin iyunun 17-də yayılmış məlumatı və həmin ilin 14 iyulunda "Respublika" qəzetində çap olunmuş fikirlərimi olduğu kimi xatırlatmaq istərdim:

"Mingəçevir. Milli Qurtuluş günü münasibətilə burada Rusiyanın Novosibirsk şəhərində yaşayan iş adamı və Azərbaycan cəmiyyətinin rəhbəri Hacı Əliğa Babayevin şəxsi vəsaiti hesabına 500 şəhid və qaçqın ailəsinə 20 milyon manat dəyərində ərzaq bağlamaları paylanmış, əlil uşaqlar və ruhi xəstələr dispanserində nahar süfrəsi

açılmışdır. Həmyerlimiz bu xeyirxah hərəkəti ilə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdış gününə öz ehtiramını bildirmişdir.

AzərTAc-ın müxbiri öyrənmişdir ki, Hacı Əliğa Babayevin təşəbbüsü ilə Novosibirskdə Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin doğum gününün 75 illiyinə, hakimiyyətə qayıdışının 5-ci və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80-ci ildönümlərinə həsr olunmuş tədbirlər keçirilmişdir. Bu toplantılarda iştirak edən azərbaycanlılar dövlətimizin başçısının apardığı daxili və xarici siyasəti ürəkdən bəyəndiklərini bildirmiş, Prezidentin ünvanına təbrik teleqramları göndərmişlər.

AzərTAc".

"Respublika" qəzetində isə (1998-ci il 14 iyul nömrəsi) verdiyim müsahibədən çap olunmuş parçalar mənim Heydər Əliyev dühası barədə mətbuatda gedən fikirlərimin cəmi bir epizodudur. Hələ o vaxt qürurla deyirdim:

"Mən Heydər Əliyev şəxsiyyətinin pərəstişkarıyam. Özüm və Həcc ziyarətində olmuş ailəmiz üçün böyük fəxr sayıram ki, Allah-Taala bizə xalqımızın yetirdiyi ən böyük şəxsiyyət olan cənab Heydər Əliyevin adına belə bir ibadətqah ucaltmaq səadəti nəsb eləyib. Beş il əvvəl öz varlığının "olum ya ölüm" məqamını yaşayan ölkəmiz, xalqımız üçün Tanrı Heydər Əliyevi xilaskar göndərdi. O kişinin hakimiyyətə ikinci qayıdışı milli Qurtuluşumuzun, işıqlı sabahımızın təməlini qoydu.

Doğma şəhərimizin 300 ən igid, qeyrətli övladı şəhid olub. Onların, demək olar, hamısını əllərimlə torpağa tapşırıbmışam. Hər dəfə də elə bil ən əziz, doğma adamımı dəfn etmişəm. Şükür Allaha, dörd ildir ana-bacı, ataqardaş gözlərinin yaşı quruyub. Gecə-gündüz atəş səslərindən, qumbara partlayışından evdə oturmaq mümkün deyildi. Sərbəst küçədə gəzmək qorxulu idi. İndi sabitlikdir. Hər kəs bilir ki, pis əməlinin cəzasını alacaqdır.

Hamısı, Allahın köməkliliyi ilə, o kişinin fəaliyyəti ilə bağlıdır. Beş il əvvəl niyyət eləyib, şəhər dindarları ilə məsləhətləşib bu Allah evinin inşasına başladıq. Möhtərəm Şeyximizin xeyir-duası, maddi və mənəvi dəstəyi, Rusiyada yaşayan qardaşlarımın, habelə Mingəçevirin xeyirxah insanların maddi və mənəvi köməyi sayəsində bu Allah evi tikilib ərsəyə gəldi. Şükür ki, artıq "Heydər" məscidimiz hazırdır. Bir dəfəyə 1500 adamın namaz qıla biləcəyi qoşa minarəli məscid Şərqi memarlığının ən yaxşı ənənələrini özündə birləşdirir. Onu da deyim ki, Rusiyada yaşayan qardaşım, iş adamı Hacı Əlağa da Novosibirskdə Azərbaycançılığımızın qorunması, təbliği, milli-mənəvi dəyərlərimizin yaşanması istiqamətində konkret işlər görür. Orada Azərbaycan lobbisi yaradıb.

İnşallah, 11 oktyabrda ölkə başçımızın yenidən Azərbaycan Prezidenti seçilməsindən sonra təntənəli açılış mərasimi keçirəcəyik. Doğma şəhərimiz

Mincəçevirin 50 yaşı bu il tamam olur. "Heydər" məscidi şəhərin 50 illiyinə də ən layiqli hədiyyə olacaqdır. Mən bu təşəbbüsümüzü bəyənib, alqışlayıb, iki dəfə Mingəçevirə tərif gətirib "Heydər" məscidinin inşasına öz xeyir-duasını, məsləhətlərini vermiş, həmişə də mənə bu xeyirxah işin başa çatdırılmasında mənəvi, maddi yardımçı olmuş dini rəhbərimiz Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə həzrətlərinə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Bu günlərdə Peyğəmbər Salavatullahın Mövludu günü münasibətilə Şirvan və Qarabağ bölgəsi ağsaqqallarının, seyid və din xadimlərinin iştirakı ilə "Heydər" məscidində xalqıma etdiyim müraciətdə dediklərimi bir də təkrar etmək istəyirəm.

Allah-taala mənim xalqıma Heydər Əliyev kimi dərin zəkalı, təmiz imanlı, bütün qəlbi ilə göydə Allaha, yerdə öz xalqına bağlı bir dövlət xadimi, siyasətçi, diplomat bəxş edib. Onun qədir-qiyətini bilməliyik, onu istər iç, istər kənar düşmənlərdən qorumalıyıq. Dindarlar özlərini son beş ildəki kimi heç vaxt azad, sərbəst, Tanrı dərğahına yaxın hiss etməyiblər. Dinimizin hərtərəfli inkişafı, millətimizin bir milyardlıq İslam dünyasında öz layiqli yerini tutması Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Allah-taala Heydər Əliyevi müsəlman dünyasına sonadək versin, onu bütün bəlalardan qorusun, İlahi amin!"

Fikrimi Əli Tudənin

*"Xalq dastandır, şəxsiyyət o dastanın varağı,
Xalq zirvədir, şəxsiyyət o zirvənin bayrağı".*

sözləri ilə davam etdirərək qeyd etmək istəyirəm ki, bu gün o böyük şəxsiyyət haqqında hələ neçə ilə əvvəl gəldiyim qənaəti daha da möhkəmləndirərək, onları bir qədər də qüvvətləndirmək imkanına malik olduğuma görə özümü xoşbəxt sayıram.

Dahilər ona görə belə adlanırlar ki, onlardan bütün nəsillər nümunə götürür. Nəinki azərbaycanlılar, bütün dünya xalqları Heydər Əliyevdən nümunə götürürlər. O elə bir şəxsiyyətdir ki, onun yoxluğunu, eyni zamanda, varlığını həmişə hiss edəcəyik. Yəni elə insan var ki, fiziki ömrü bitdikdən sonra, mənəvi ömrü çox qısa olur. Ancaq, ümummilli lider Heydər Əliyevin fiziki ömrünü onun mənəvi ömrü yüz dəfələrlə üstələyib. Onun ideyaları həmişə yaşardır və Azərbaycan xalqı da bu ideyalar üzərində gələcək yaşam tərzini quracaq, inkişaf edəcək.

Azərbaycançılığın qorunmasında və inkişafında İslam amili

Təxminən 185 il öncə Qafqazda Şeyxülislam və Müfti vəzifələri təsis olunub. Həmin dövrə qədər İslam dininin Azərbaycanın həyatında yeri və rolu məsələsi ayrı mövzu olduğuna görə mən burada bu məsələlərə toxunmuram. Lakin müasir dövrdə, yəni XX əsrin 20-ci illərindən başlayaraq xalqımızın totalitar rejimin, sovet imperiyasının tərkibində olduğu bir dövrdə Azərbaycançılığın qorunması, yaşaması və gələcək nəsil üçün inkişaf etdirilməsində dinimizin tarixi missiya həyata keçirdiyini xüsusi qeyd etmək istəyirəm.

Ateizmin və dinə qarşı müxtəlif ideoloji cərəyanların tüğyan etdiyi dövrdə müqəddəs islam dini Azərbaycanda milli koloriti, milli özünəməxsusluğu insanlarımızın ruhuna hopmuş bir əbədiyaşar ideologiya kimi qoruyub saxladı. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq cümhuriyyəti yarananda və 23 ay yaşadığı dövrdə həyatımızın bütün digər sahələri kimi ictimai-siyasi həyatda din əhəmiyyətli, nəhəng güvvə kimi azərbaycançılığın və maarifçiliyin əsas mərkəzi istiqamətlərindən birini təşkil edirdi. 1991-ci ildə Azərbaycan yenidən dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, dinin xalq, vətən, millət qarşısında tarixi rolu, xidmətləri, ölkədə gedən proseslərdə fəal iştirakı daha qabarıq biruzə çıxdı. Əslində bu milli dirçəliş, dinin rolunun artması ilə müşayiət olunurdu. Keçmiş totalitar rejim dövründə milli özünəməxsusluğu qoruyan ən vacib amillərdən olan dinimiz yeni şəraitdə Azərbaycan dövlətinin həyatının mühüm atributlarının fəal bir hissəsinə çevrildi. Yeni

tarixi şəraitdə dinin azərbaycançılığı, milli-mənəvi dəyərləri, maarifçiliyi və özünüdərk inkişaf etdirmək kimi tarixi missiyası başlandı. Azərbaycan dövlətçiliyinin bərpasında aşkar-gizli təsiri olan dinimiz ümummillî lider Heydər Əliyevin müdrik siyasəti nəticəsində daha səmərəli fəaliyyət mərhələsinə qədəm qoydu.

Heydər Əliyevin başladığı və indi də davam etdirilən siyasəti isə, öz növbəsində, müstəqil respublikamızın dirçəlməsinə, inkişafına və yeni-yeni uğurların əldə edilməsinə təkan verir. Ölkəmizdə baş verən qlobal proseslər, inkişaf və milli özünüdərk amilinin güclənməsi isə bizdə inam yaradır ki, yaxın gələcəkdə Azərbaycan nəinki Şərqdə, həm də Qərbdə rəqabətə davamlı bir dövlətə çevriləcək.

Böyük öndər vaxtında hiss etmişdi ki, çağdaş dünyada gedən bütün qlobal proseslərdə planetin sivil bir ölkəsi olaraq Azərbaycan bu və digər formada iştirak etməsə, yaxın gələcəkdə bir millət kimi yer üzündə sürətli və irimiqyaslı dəyişiklər fonunda silinmə təhlükəsi ilə üzləşə bilər. Xeyli müddətdir ki, ölkəmiz antiterror koalisiyasının üzvü kimi beynəlxalq miqyasda ən təhlükəli bəlaya çevrilən terrorizmə qarşı mübarizənin fəal iştirakçısıdır. Milli və bəşəri dəyərləri daim yüksək tutmaqla ümid edirik ki, Qarabağ münaqişəsi də yaxın gələcəkdə ədalətlə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həll olunacaq. Təbii ki, həm də məhz bu problem ölkəmizin beynəlxalq aləmdə gedən ən son hadisələrdə fəal iştirakını zəruri edir.

Qeyd etdiyim kimi, milli tariximizin Heydər Əliyev mərhələsi müstəqil Azərbaycanımızın intibahına təkan verən ən şanlı səhifələrdəndir. Xalqımız, xüsusən də Heydər Əliyev ideyalarını yaşadan yeni nəsil bunu heç vaxt unutmur. Çünki, son yüzilliyin keşməkeşli yaşantıları Heydər Əliyevin prinsiplial siyasi xəttinin, reallıqlara söykənən addımlarının düzgünlüyünü aydın dərk etməyə imkan verir. Eyni zamanda, bu dahi şəxsiyyətin bütün çıxış və fikirlərində onun milli-mənəvi dəyərlərin rolunu xüsusi nəzərə aldığına da şahidi oluruq.

Heç kəsə sirr deyil ki, ötən əsrin, yəni XX əsrin 90-cı illərinə qədər, bir sözlə Azərbaycan Xalq cümhuriyyətinin süqutundan sonrakı təxminən 70 ildə məhz din və ədəbiyyatımız, yaradıcı həyatımız Azərbaycan xalqını labüd məhvədən, milli özünüdərkdən uzaq düşməkdən, yadlaşmaqdan, assimilyasiya kimi fəlakətlərdən xilas etdi. Milləti, xalqı, sözün həqiqi anlamında, qoruyan mənəvi-maarifçilik amili oldu. Bunun da əsasını, şübhəsiz ki, ədəbiyyatımızla yanaşı xalqın öz keçmişinə, adət-ənənəsinə, mənəvi varlığına qayıdış istəyi təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, azərbaycançılığın, maarifçiliyin və milli özünüdərk mərkəzində din, ədəbiyyat və digər faktorlarla yanaşı rəhbər anlayışı da xüsusi mövqe tutur. Fikrimi Qafqaz müsəlmanlarının XI qurultayında möhtərəm Şeyximiz Hacı Allahşükür Paşazadənin sözləri ilə əsaslandırmaq istəyirəm. "Bu bir həqiqətdir ki, hər bir dövlətin durumu bilavasitə onun başçısının şəxsiyyətindən, rəhbərlik

keyfiyyətlərindən asılıdır. Bunun ən bariz nümunəsini Azərbaycan Prezidentinin timsalında görmək olar. Azərbaycanın çoxəsrlik tarixi boyunca Heydər Əliyev qədər dövlətimizin inkişafı, xalqımızın arzu və amalları uğrunda ardıcıl və məqsədyönlü mübarizə aparan, dini-mənəvi dəyərlərə, tariximizə qayğı ilə yanaşan dövlət başçımız olmamışdır". Şübhəsiz ki, hörmətli Şeyxin bu fikirləri real faktlardan, əməli işlərdən qaynaqlanaraq meydana çıxan sözlərdir. Bu, əslində Azərbaycandakı hər bir din adamının duyğularının ifadəsi idi ki, bu ifadə də ölkədə keçirilən prezident seçkilərində ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 2 dəfə dövlət başçısı seçilməsinə, sonra isə bu siyasi kursun layiqli davamçısı İlham Əliyevin Prezident seçilməsi üçün dindarlarımızın da öz səsini verməsi ilə bir daha sübut olundu. Mən 1993-cü və 1998-ci illərdə prezident seçkilərində olduğu kimi, 2003-cü ilin prezident seçkilərində Heydər Əliyev və İlham Əliyev siyasi kursunun təntənəsi üçün bir din xadimi kimi öz imkanlarımdan, nüfuzumdan istifadə edərək, Şirvan bölgəsinin əksər rayonlarında, sözün həqiqi mənasında, həm qəlbən, həm də özümün və ailəmizin bütün imkanlarından istifadə edərək Prezidentimizə ictimai vəkil kimi onun təbliğat kampaniyasında yaxından iştirak edirdim. Məhz İlham Əliyevin Azərbaycanımızın gələcəyi və milli-mənəvi dəyərlərimiz üçün etibarlı təminatçı olduğuna dərindən inanırdım və fəxrlə deyə bilərəm ki, həmin inamımı dindarlarımıza, ağsaqqalarımıza, ən müxtəlif insanlara

çatdırdığıma görə bu gün qürur hissi keçirirəm. Məhz elə bu inam, bu əqidə idi ki, prezidentliyə namizəd İlham Əliyevin Bakı kəndlərinin ağsaqqaları, din xadimləri ilə görüşünü hələ seçkilərdən qabaq mənim *"İlham Əliyevi artıq qəlblərdə Prezident seçmişik, seçki günü bunu yalnız formal olaraq təsdiqləyəcəyik"* fikirini xüsusi qürur hissi ilə diqqətə çatdırmağım elə oradaca din xadimlərimiz tərəfindən alqışlarla qarşılanmışdı. Çünki, mənim həmin görüşdə söylədiklərimin real olacağına öz şəxsi mülahizələrim nəticəsində inanırdım.

Seçkiqabağı Mingəçevirdə Bakı İslam Universitetinin filialında bölgə dindarları, ağsaqqaları üçün keçirdiyimiz seminarlar və digər kütləvi tədbirlərdə, eləcə də Şirvan bölgəsinin digər rayonlarında ictimaiyyətlə çoxsaylı görüşlərimizdə ağsaqqalarla, din xadimlərimizlə söhbətlərdə xalqın ümummilli liderimizin siyasi xəttinə və onun layiqli davamçısının məhz İlham Əliyevin olacağına əminlik hissi bizim inamımızı daha da artırırdı. Çünki xalq məhz Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycana rəhbərliyi dövründə azərbaycançılığımızın, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması və inkişafında kəmiyyət irəliləyişi ilə yanaşı ciddi keyfiyyət irəliləyişin də şahidi olmuşdu. Bu dəyişiklik həyatımızın bütün sahələri ilə yanaşı milli-mənəvi anlamda da aydın hiss olunurdu. Təsadüfi deyil ki, Qafqaz müsəlmanlarının X qurultayı ilə XI qurultayı arasında bu inkişaf dinamikasını Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri, Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə belə ifadə etmişdi:

"Əgər biz ötən qurultayda yeni məscidlərin açılmasını, dini təhsilin inkişafını, müqəddəs yerlərə ziyarətlərin genişləndiyini iftixarla qeyd etmişdiksə, bu gün tam qətiyyətlə deyə bilərik ki, dini həyatımızda hiss ediləcək keyfiyyət dəyişikliyi baş verir. Dini maarifçilik işi güclənmişdir. Bakı İslam Universiteti və Bakı Dövlət Universitetinin ilahiyyat fakültəsi ali dini təhsil proqramları üzrə yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlayırlar. Hazırda, hər iki təhsil ocağında uzaq xaricdən və Şimali Qafqaz respublikalarından tələblərin qəbulu üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Ayrı-ayrı mədrəsələrin və Quran kurslarının fəaliyyətində müəyyən naqislik nəzərə çarpırsa da, bütövlükdə ibtidai və orta dini təhsil problemi də həll edilmiş sayıla bilər. Bu günkü gənc nəsil öz əqidə seçimini müstəqil və şüurlu surətdə edə bilər. Məscidlərdə oxunan xütbələrin səviyyəsi yüksəlmişdir. Dini kadrların seçilməsi və yerləşdirilməsinə diqqət artırılmışdır. Amma bununla kifayətlənmək olmaz və bu istiqamətdə hələ çox iş görülməlidir.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, xeyli müddətdir ki, dini missionerlik ciddi problemə çevrilmişdir. Bu gün elə dini icmalarla rastlaşırsan ki, heç bir Avropa ölkəsində bu cür icmaların öz dağıdıcı mövqelərini təbliğ etməsinə icazə verməzdilər. Bəzən bizdə bunu tolerantlıq nümunəsi kimi qələmə vermək, daha doğrusu bu amillə öz dağıdıcı niyyətlərini pərdələmək istəyənlər də tapılır. Lakin deməliyik ki, tolerantlığın da müəyyən hüdudları və meyarları vardır. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi öz tərəfindən belə missionerliyə qarşı ən təsirli mübarizə yolunu dini maarifçiliyin gücləndirilməsində görür".

Heydər Əliyev dövründə Azərbaycanda dini maarifçilik sahəsində görülmüş böyük işlər sırasında Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin nəzdində Elmi-Dini Şuranın yaradılması oldu. 1998-ci ildən fəaliyyətə başlamış bu şuraya görkəmli elm xadimi, tanınmış ilahiyyətçi alim Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, filologiya elmləri doktoru, professor Vasim Məmmədəliyev başçılıq edir. Möhtərəm Şeyxülislamımız Allahşükür Paşazadənin təşəbbüsü ilə yaradılmış Elmi-Dini Şuranın fəaliyyətinə Heydər Əliyev həzrətləri xeyir-dua vermişdi ki, bu da mərhum Prezidentimizin dinə bəslədiyi böyük qayğı və ehtiramın, diqqət və himayənin bariz nümunəsi idi. Görkəmli alimlər, elm və din xadimlərinin bir araya gəldiyi bu mötəbər qurum müstəqil dövlətimizdə İslam dininin öz layiqli yerini tutması, dini-mənəvi dəyərlərin təbliği və təşviqi, din sahəsində elmi əsaslarla bir sıra layihələrin gerçəkləşdirilməsi, sanballı elmi əsərlərin işıq üzü görməsi üçün var-qüvvə ilə çalışır.

Heydər Əliyevin dinin elmi cəhətdən öyrədilməsinə olan qayğısını, onun vaxtilə orta məktəblərin yuxarı siniflərində müqəddəs dinimizin tarixinin öyrədilməsi ilə bağlı təkliflə çıxış etməsi bir daha sübut edir. O, ürəkdən istəyirdi ki, azərbaycanlı gənclər müqəddəs dinimizin əsaslarını, fəlsəfəsini, məram və tövsiyyələrini dərinləndirən, elmi əsaslarla öyrənsinlər. 1988-ci ildə Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi nəzdində təsis olunmuş mədrəsənin bazasında 1991-ci ildə yaradılmış Bakı İslam İnstitutu (yeri gəlmişkən, mən özüm həmin institutun ilk məzunlarındanam - X.B.) Heydər Əliyevin dövründə

Universitet statusu aldı ki, bu gün Qafqaz üçün ali təhsilli dini mütəxəssislər hazırlayan yeganə ali təhsil ocağı kimi uğurla fəaliyyət göstərir.

Bundan əlavə, həmin universitetin bölgələrdə də filiallarının fəaliyyətə başlaması möhtərəm dövlət başçımız tərəfindən alqışlanmışdır. Məsələn, Bakı İslam universitetinin Mingəçevir filialının açılış mərasimində şəxsən iştirak etmiş Heydər Əliyev söylədiyi nitqində bu hadisənin olduqca böyük önəm kəsb etdiyini dinə qayıdışın reallığa çevrildiyi şəraitdə İslam dini təsisatlarının, müsəlman ruhaniliyinin üzərinə böyük məsuliyyət düşdüyünü vurğulamış, onların həyatda, dövlətçilik ənənələrinin yaranmasında, mənəvi təkamülümüzdəki rolu barədə qiymətli fikirlərini söyləmişdir. Mingəçevir filialının tələbələri ilə səmimi görüşən möhtərəm Prezident onlara xeyir-dua vermiş, təhsildə müvəffəqiyyətlər arzulamışdır.

Din-dövlət münasibətlərinin düzgün tənzimlənməsi, etiqad azadlığının tam təmin edilməsi üçün zəruri qanunvericilik təməli yaradılmışdır. Hörmətli Şeyximiz çox haqlı olaraq qeyd edir ki, "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab Heydər Əliyevin köməyi və dəstəyi sayəsində "Dini etiqad azadlığı haqqında" qanuna müəyyən dəyişikliklər və əlavələr edildikdən sonra onun işləmə əmsalı xeyli artmışdır. Lakin şübhə yoxdur ki, mövcud qanunvericilikdə müəyyən boşluqlar da vardır".

Ortaya çıxan problemləri həll etmək üçün Qafqazın bütün guşələrini təmsil edən Qazılar Şurası fəal iş aparır. Əlamətdar haldır ki, Qazılar Şurasının fətvaları insanlar

tərəfindən getdikcə daha böyük rəğbət və hörmətlə qarşılanır, mənəvi həyatımızın daha da zənginləşməsinə xidmət edir.

İslam dininin Azərbaycanın həyatında rolunu hələ 1993-cü ildə sentyabrın 5-də ümummilliyet liderimiz Heydər Əliyev Həzrəti Peyğəmbərimizin (s) mövludu günü münasibətilə Təzəpir məscidində çıxışı zamanı aydın ifadə etmişdi. *"Bizim dinimiz mütərəqqi dindir. Əsrlər boyu İslam dini özünün mütərəqqi olduğunu və eyni zamanda, İslam dininə itaət edən adamların hamısına özünün nə qədər tərəqqipərvər və nə qədər dünyəvi əhəmiyyətli olduğunu sübut edir, müsəlmanlara daimi xoşbəxtlik bəxş edir. Bizim dinimiz müsəlmanları həyatlarında rast gəldiyi çətinliklərdən xilas etməyə, düşmənlərə qarşı mübarizədə qalib gəlməyə və özlərini, öz ölkələrini, öz dinini, öz məsləkini qoruyub saxlamağa həmişə yardım etmişdir. Heç şübhə yoxdur ki, İslam dini indi qədər olan tarixində dünyaya nümayiş etdirdiyi əzəmətini, qüdrətini bundan sonra daha da gücləndirəcək və bütün İslam dininə itaət edən adamların hamısını xoşbəxtliyə, səadətə gətirib çıxaracaqdır".*

Azərbaycanın ümummilliyet lideri haqlı olaraq etiraf edirdi ki, *"Azərbaycan xalqı uzun müddət öz dinindən məhrum olmuşdu. Bu, əlbəttə, bizim üçün acınacaqlı bir haldır. Ancaq bu nə sizdən, nə də məndən asılı idi. Ola bilər ki, bu Allahın işidir. Və bu da bir imtahandır ki, görsünlər insan öz dinindən məhrum olandan sonra nə bəlalara düşür və öz dininə qayıdandan sonra nə qədər xoşbəxtlik əldə edir.*

İndi Azərbaycanda bizim dinimiz - İslam dini hər yerdə

bərpa olunubdur, onun azad inkişaf etməsi üçün, hər bir insanın öz daxili aləminə uyğun olaraq dinə öz münasibətini bildirməsi üçün və Qurani-Kərimin ehkamlarından, Ulu Peyğəmbərimizin (s) qoyduğu yoldan səmərəli istifadə etmək üçün artıq imkanlar yaranıb. Və bu son dövrdə Azərbaycanda din azadlığı əldə edildikdən sonra qısa bir müddətdə hətta bu dini unutmuş adamlar belə bu dinin - İslam dininin, öz millətinin dininin həyat üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etdilər.

Biz bir dövlət kimi İslam dininin son dövrdə geniş və çox sürətlə inkişaf etməsini bəyənirik və bundan sonra da Azərbaycan Respublikasında, müstəqil Azərbaycanda hər bir insanın sərbəst olaraq öz dini adət-ənənələrinə xidmət və onlardan istifadə etməsinə bütün imkanları yaradacağıq. Nəinki imkanlar yaradacağıq, biz İslam dininin inkişafı üçün dövlət tərəfindən lazımı tədbirlərin hamısını görəcəyik. çünki biz yaxşı bilirik ki, İslam Azərbaycan xalqının, bütün İslam aləminə mənsub olan insanların, məxluqun ən yüksək mənəviyyat mənbəyidir.

Bəli, Peyğəmbərimiz (s) Məhmməd Əleyhis-salamdan bizə yadigar qalan və bizə bəxş edilən bu din əsrlər boyu müsəlmanları yaşadıb, onların həyatında böyük xarüqələr yaratmağa kömək edib və güman edirik ki, bundan sonra da kömək edəcək".

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin o vaxt, yəni Azərbaycanda 2-ci dəfə hakimiyyətə gəldiyi ilk aylarda - 1993-cü il sentyabrın 5-də Təzəpir məscidində söylədiyi bu fikirlər, hesab edirəm ki, hələ uzun illər hər bir azərbaycanlı, o cümlədən dövlət xadimi və dindar üçün də hədəf, əsas istiqamət olacaq: *"Biz öz İslam dinimizi*

qoruyub saxlayaraq, bizim dinimizə, əxlaqımıza, mənəviyyatımıza təcavüzlərin qarşısını alaraq heç bir başqa millətə, heç bir başqa dinə təcavüz etməyəcəyik. Hər bir millətə mənsub olan insana, hər dinə hörmətlə yanaşmışıq və yanaşacağıq. Bu, Allahın əmridir, bu bizim Ulu Peyğəmbərimiz Məhəmməd Əleyhissalamın bizə tövsiyəsidir. Ona görə də Azərbaycan xalqının bu ağır dövrdə birləşməsi İslam dininin böyük mənəvi dəyərlərinə söykənir və ümidvaram ki, bizim dindarlarımız, bizim din aləmində fəaliyyət göstərən şəxslərimiz Azərbaycanın bütün vətəndaşlarında İslamın buyurduğu yolla gedərək Vətəninə qorumaq əzmi, qəhrəmanlıq əzmi, vətənpərvərlik əzmi tərbiyə etməlidirlər".

1994-cü ildə avqustun 26-da Mövlud bayramı münasibəti ilə Bakıda Təzəpir məscidində ümummilli liderimizin çıxışının daha bir məqamını xatırlayıram. Bu onun nə qədər ulvi amallara, mənəvi zənginliyə, saflığa malik olduğunu bir daha biruzə verirdi. Azərbaycan rəhbəri bildirirdi ki, *"insanların həmişə düz yolla, təmiz mənəviyyat yolu ilə getməsinə çalışmaq lazımdır. Ona görə də hamınız bir olun. Aranı qarışdırmaq istəyən, respublikanın bu ağır vəziyyətində çirkin məqsədlərini həyata keçirmək istəyən qrupların, şəxslərin qarşısı alınmalıdır. Əminəm ki, din xadimlərimiz, Allaha inanan, İslama sadıq olan adamlar məhz bu yolla gedəcəklər. Mən sizə inanıram, güvənirəm və arxalanıram".* Ümummilli liderimiz daha sonra xatırladırdı ki, *"bilməlisiniz ki, prezident kimi mən müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsi üçün bundan sonra da əlimdən gələni*

edəcək, dövlətçiliyimizi, müstəqilliyimizi qorumaq üçün bütün tədbirləri görəcəyəm. Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə xəyanət etmək istəyən hər bir şəxs Allah-təalanın əmri ilə lazımı cəzasını alacaqdır. Bu müqəddəs vəzifələri yerinə yetirməkdə mən sizə, bütün Azərbaycan xalqına, respublikamızdakı müsəlmanlara güvənirəm və əminəm ki, qarşımızda duran vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcəyik.

İslam dini başqa dinlərə qarşı heç vaxt düşmən olmamışdır. Çünki bu dinlərin hamısı Allahdan gəlir. Azərbaycanda da müsəlmanlarla yanaşı, başqa dinlərə etiqad edən adamlar da yaşayır. Onlar da Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşlarıdır. Çalışmalıyıq ki, dini, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, Azərbaycanın bütün vətəndaşları eynihüquqlu olsunlar və onların hamısının birliyini, vəhdətini təşkil edək. Bu da Allah-təalanın buyurduğu, bizim yolumuzdur".

1998-ci ildə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Bakıda keçirilən "Müasirlik və dini-mənəvi dəyərlər" mövzusunda beynəlxalq konfransda və Qafqaz müsəlmanlarının X qurultayında tarixi nitqində dinin həyatda yerini və real qüvvəsini haqlı olaraq belə xarakterizə etmişdi:

"Məlumdur ki, bütün dinlər dünyada yüksək mənəviyyəti təbliğ edirlər. O da məlumdur ki, bəşər tarixində insanlar öz şüurunu, adət-ənənələrini və cəmiyyətlərdə yaranan qanun-qaydaları əsasən dini dəyərlərdən, dinin insanlara bəxş etdiyi keyfiyyətlərdən götürüblər.

Bu gün biz keçmiş tariximizə baxaraq böyük məmnuniyyətlə qeyd etməliyik ki, din çoxminillik bəşər tarixində həmişə müstəsna, böyük rol oynamışdır və insanlara həmişə səadət, sülh və əmin-amanlıq gətirmişdir. İslam dini yüksək mənəvi dəyərlərə malik olan bir dindir. İslam dininin bəşər mədəniyyətinə, bəşər sivilizasiyasına verdiyi töhfələr və xüsusən mənəvi dəyərlər əvəzsizdir, misilsizdir. Biz müsəlmanlar fəxr edirik ki, mənsub olduğumuz İslam dini dünyanın böyük bir hissəsini əhatə edir və bəşər tarixi boyu insanların mənəvi cəhətdən yüksəlməsinə və dünyada inkişafa, sülhün, əmin-amanlığın yaranmasına həmişə xidmət etmişdir. Ona görə də mən inanıram ki, bu gün burada işə başlayan beynəlxalq konfrans İslam dininin mənəvi dəyərlərindən müasir həyatda səmərəli istifadə olunması üçün müvafiq tövsiyələr irəli sürəcək və beləliklə, biz ölkəmizin və buraya toplaşan nümayəndələrin ölkələrinin həyatında olan çətinliklərin, problemlərin həll edilməsinə nail ola biləcəyik.

Bu konfransın, xüsusən, keçmişdə Sovetlər İttifaqına mənsub olan, indi müstəqil dövlət kimi yaşayan ölkələr, dövlətlər üçün çox böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki məlumdur ki, biz 70 il kommunist ideologiyası altında tərbiyələnərək dinimizdən və dinin bizə bəxş etdiyi mənəvi dəyərlərdən məhrum olmuşduq. Kommunist ideologiyasının bəşəriyyətə vurduğu zərbələrdən ən böyüyü 70 il müddətində dinə qarşı aparılmış təbliğat və xüsusən dinin qadağan olunması və dinin təhrif edilməsi olmuşdur. Ancaq, eyni zamanda, bu tarix onu da göstərir ki, din və o cümlədən bizim mənsub olduğumuz İslam

dini o qədər qüdrətə malikdir ki, o qədər gücə malikdir ki, heç bir ideologiya, heç bir hakimiyyət, heç bir hökmdar onunla bacara bilməz və 70 illik tarix də göstərdi ki, bunu bacara bilmədi.

Doğrudur, kilsələri, məscidləri, partlatdılar, dağıtdılar, dinin əleyhinə müntəzəm təbliğatlar apardılar. O dövrdə doğulmuş, həyata atılmış insanlar bəzən dinin nə olduğunu da bilmədilər və onlara təsir gücü xüsusən artıq oldu. Amma bunlara baxmayaraq insanlar, o cümlədən müsəlmanlar dini öz qəlblərində yaşatdılar. Hər bir ailədə, hər bir evdə, hər bir ocaqda din yaşadı və dinin insanlara bəxş etdiyi adət və ənənələr, qanun və qaydalar yaşadı və onlar o hakimiyyət dövründə tətbiq edilən qanunlardan və yeni yaranan adət-ənənələrdən hətta güclü oldu. Çünki din və xüsusən bizim İslam dini çoxəsrlik tarixi boyu özündə elə gözəl xüsusiyyətlər formalaşdırmışdır ki, bizim üçün müqəddəs olan Qurani-Kərim, Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) müsəlmanlara göstərdiyi yol və verdiyi tövsiyələr insanların daxili mənəviyyətinə o qədər uyğun olmuşdur ki, insanlar üçün o qədər faydalı olmuşdur və insanların həyatında o qədər müsbət rol oynamışdır, insanları o qədər səadətə çatdırmışdır ki, bu adət-ənənələr, bu dini qanun-qaydalar nəsil-dən-nəslə yaşamış və heç bir məhdudiyət bunun qarşısını ala bilməmişdir" deyən ümummilli liderimiz tövsiyə edirdi ki, "müasirlik və dini-mənəvi dəyərlər" - bir-biri ilə bağlanmalıdır. Dini-mənəvi dəyərlərdən biz müasir həyatımızın daha da genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün istifadə etməliyik. Dini-mənəvi dəyərlər bizi geriyyə çəkməməlidir, irəli

aparmalıdır və mütləq belə olmalıdır. çünki İslam dininin mənəvi dəyərləri insanları həmişə inkişafa aparmışdır, insanlara həmişə qarşıdakı uzaq və işıqlı yolu göstərmişdir və insanları daha da irəli getməyə, daha da savadlanmağa, mədəniyyətə daha da qovuşmağa, müasir həyatın bütün vasitələrindən öz həyatını, öz millətinin həyatını, xalqının həyatını daha da yaxşılaşdırmaq üçün, maddi və mənəvi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün daha da səmərəli istifadə etməyə yönəldilmişdir. Mən güman edirəm ki, siz məsələləri məhz bu istiqamətdə müzakirə edəcəksiniz. Əminəm ki, beynəlxalq konfrans İslam aləmində tarixi bir hadisəyə çevriləcəkdir və biz dövlət olaraq, dövlət işləri ilə məşğul olan insanlar Azərbaycanda, tək Azərbaycanda yox, bütün ölkələrdə sizin konfransın verdiyi tövsiyələrdən istifadə edərək cəmiyyətimizdə mənəviyyəti daha da yüksəltməyə nail ola biləcəyik".

Azərbaycan lideri dinin cəmiyyətin həyatında yerini və rolunu qiymətləndirməkdə dövlət xadimi kimi daim nümunə olmuşdur. "Din ilə dövlət arasında sıx əməkdaşlıq var və hesab edirik ki, Azərbaycanda İslam dini özünün gözəl mənəvi dəyərlərini Azərbaycan vətəndaşlarına aşılaraq, Azərbaycan vətəndaşlarını İslam dininin bu gözəl mənəvi dəyərləri əsasında tərbiyələndirərək Azərbaycan cəmiyyətini mənəviyyətə daha da yüksəldəcək və insanlar bu demokratiyanı, bütün azadlıqları doğru-düzgün başa düşəcək, onlardan səmərəli istifadə edəcəklər.

Bu, çox lazımdır, çünki ayrı-ayrı insanlar, yaxud qruplar, dəstələr demokratiyanın insanlara verdiyi bütün

bu azadlıqları bəzən özbaşınalıq, qanuna itaətsizlik, qanunu pozmaq, hərc-mərclik, hətta tərbiyəsizlik kimi nlayırlar, yaxud da ki, bu cür anlamaq istəyirlər. Demokratiya yüksək mədəniyyət deməkdir. Demokratiya yüksək mənəviyyət deməkdir. Bu yüksək mənəviyyəti, yüksək mədəniyyəti hər bir Azərbaycan vətəndaşında yaratmaq üçün, gənc nəsli bu əsaslarda tərbiyələndirmək üçün və böyütmək üçün İslam dininin mənəvi dəyərləri çox gərəklidir".

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev 1998-ci ilin dekabrında "Qafqazda İslam sivilizasiyası" mövzusunda beynəlxalq simpoziumda öz çıxışında İslam dininin Qafqazda yayılmasında və onun inkişafında Azərbaycanın yerini xüsusi qiymətləndirmişdir:

"Azərbaycanda İslam dini VII əsrdən yayılıb və Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin əsasını təşkil edir. Bizim çoxəsrlik islam dövrü tariximiz zəngindir. Bu gün iftixar hissi ilə deyirik ki, Azərbaycanın islam mədəniyyəti, islam dini ilə bağlı olan dahi insanları - Nizami, Füzuli, Nəsimi, Tusi, Qətran Təbrizi və bir çox digər böyük şəxsiyyətləri dünya sivilizasiyasına böyük töhfələr vermiş və islam mədəniyyətini zənginləşdirmişlər. Biz bunlarla fəxr edirik".

Azərbaycan lideri çətinliklərin, digər işlərin çoxluğuna baxmayaraq mənəviyyəti, mədəniyyəti daim diqqətdə saxlamağı, bu sahədə nəsillərə ibrət, dəyərli nümunə olan dühalarımızın zəngin irsini qorumağı, onlardan yetərincə öyrənməyi və təbliğ etməyi, bütün dünyaya çatdırmağı, xalqımızın nəyə qadir olduğunu dərk etməyə və dərk etdirməyə çağırırdı.

1994-cü il avqustun 1-də prezident sarayında dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illiyi ilə əlaqədar yubileyin keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının iclasında bu barədə öz tövsiyələrini vermişdi:

"Çətinliklər nə qədər çox olsa da mədəniyyətə, mədəni irsimizə, mənəviyyətə daim xüsusi diqqət yetirməli və bu sahələrin geri qalmasına yol verməməliyik.

Məhəmməd Füzuli kimi şəxsiyyəti olan xalq fəxr edə bilər. Lakin dünya birliyində, dünya xalqları arasında onun tarixini, mədəniyyətini, milli ənənələrini təbliğ etmək, yaymaq, sübut etmək üçün belə yubileylər həmişə böyük bir vasitədir. Ona görə də, çətinliklərimizə baxmayaraq, bu yubileyi gərək yüksək səviyyədə keçirək. Əvvəla, Füzuli özünün yaradıcılığına, ədəbi, elmi və fəlsəfi irsinə görə buna layıqdır və Azərbaycan xalqının bugünkü, XX əsrin sonunda yaşayan nəsli ona öz minnətdarlığını bildirməlidir. İkincisi, bu yubileyi keçirərkən biz xalqımızın özünü daha dərinədən tanımasını təmin edəcəyik və etməliyik. Xalq gərək daim öz kökünü xatırlasın, tarixini öyrənsin, milli mədəniyyətindən, elmindən heç vaxt ayrılmasın. Şübhəsiz ki, bu yubileyin keçirilməsi indiki nəslin, xüsusən, gənclərin tariximizin nə qədər zəngin olduğunu və Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə necə töhfələr verdiyini bir daha dərk etməsinə şərait yaradacaq və hər bir azərbaycanlıda, ilk növbədə gənc nəsildə milli iftixar, vətənpərvərlik hissini daha da yüksəldəcəkdir. Bunun özü müstəqil Azərbaycanda bizim üçün çox gərəklidir."

Azərbaycan lideri, eyni zamanda, qeyd edirdi ki, "biz daim çalışmışıq ki, Azərbaycan xalqını dünyaya daha

yaxından tanıdaq. Bilsinlər ki, xalqımızın çoxəsrlik, zəngin tarixi, mədəniyyəti var. Bilsinlər ki, Azərbaycanın bugünkü mədəniyyəti dahi şəxsiyyətlərimizin yaratdığı və əsrlərdən-əslərə keçən mədəniyyətimizə, elmimizə, mənəviyyətimizə əsaslanır".

Heydər Əliyev dühası Azərbaycan klassiklərinə sadəcə ötəri qiymət vermir. Onun ayrı-ayrı mütəfəkkir şəxsiyyətlər haqqında müxtəlif zamaqlarda söylədiyi fikirlər əslində Azərbaycanın əsrlərdən bəri şöhrət tapmış insanların yaradıcılığına dərinlən bələd olmaq əlaməti kimi diqqəti cəlb edir. "Nizami fəlsəfəsinin mərkəzində varlığın ən böyük sərvəti, mənəvi zənginlik və müdrikliyin tükənməz mənbəyi olan insan dayanır. Nizami insanın cəmiyyətdəki rolunu özünün dünyagörüşü süzgülündən keçirərək, yaradıcılığında antik yunan və Roma irsini, Şərq fəlsəfəsinə, Şərq poeziyasının çoxəsrlik ənənələrini əks etdirə bilmişdir. Nizaminin ürəkləri vəcdə gətirən təkrarolunmaz lirikası və qəhrəmanlıq eposunda onun həqiqi humanizm ideyalarını ehtiva edən fəlsəfi konsepsiyası öz əksini tapmışdır. Məhəbbətin yenilməz qüdrəti, həyatın və ölümün mənası, ideal cəmiyyət, dünyanın və kainatın möhtəşəm sirləri haqqında yaratdığı poemalar əsrlər boyu Şərqdə əsl sənət nümunəsi olaraq qalmışdır". Heydər Əliyevin ulu Nizami Gəncəvi haqqında bu fikirləri, hesab edirəm ki, Nizami irsini dərinlən öyrənmiş görkəmli tədqiqatçıya xas olan, dahiyənə qiymətdir. Heydər Əliyev şəxsiyyətinin bəlkə elə gücü də onun bütün məsələləri dərinlən öyrənməsi və onlara nüfuz etdikdən sonra qiymət verməsidir. O, milləti, xalqı, vətəni, mütəfəkkir insanlarımız haqqında həmişə

məhəbbətlə danışır. Yalnız güclü sevgiyə malik insanlar sevilirlər, sevgiyə layiq olurlar. çünki "təsir əks təsirə malikdir" kimi təbiət qanunu, elə həyatın öz qanunudur.

"Biz azərbaycanlılar öz tariximizlə, milli-mənəvi dəyərlərimizlə fəxr edirik, öz doğma ana dilimizlə fəxr edirik. Bunlar hamısı bizim milli mənəviyyətimiz, milli-mənəvi dəyərlərimizdir. Bunlara görə də biz islam dininə, islam mədəniyyətinə mənsub olmağımızla da fəxr edirik" deyən Heydər Əliyev qeyd edir ki, "Biz Azərbaycanda öz milli-mənəvi dəyərlərimizə söykənərək, eyni zamanda xalqımızın elminin, mədəniyyətinin inkişafına, milli-mənəvi dəyərlərin ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşməsinə və vəhdətinə xüsusi əhəmiyyət veririk.

Bu, Azərbaycan üçün yeni bir hadisə deyildir. Məmnuniyyət hissi ilə demək olar ki, Azərbaycan hələ XVIII-XIX əsrlərdə və XX əsrin əvvəlindən elə bu istiqamətdə inkişaf edirdi. Bu baxımdan Azərbaycan Qafqazda və Qafqaz ətrafında, Mərkəzi Asiyada yerləşən, islam dininə mənsub olan xalqlar içərisində öz mədəniyyətini ümumbəşəri dəyərlərlə, Avropa mənəvi dəyərləri, Avropa mədəniyyəti ilə zənginləşdirmiş ən qabaqcıl ölkədir.

Azərbaycanda hələ XIX əsrdə dünyəvi teatrın yaranması, yaxud da Avropa mədəniyyətinin təsiri altında və Avropa mədəniyyətinin dəyərləri ilə Azərbaycanın milli dəyərlərini bir-birinə bağlayan ədəbiyyat, incəsənət əsərlərinin yaranması Azərbaycanda bu meylin böyük tarixinin olduğunu göstərir.

Hesab edirik ki, bu, ölkəmizin, Azərbaycan xalqının üstünlüyüdür. Biz Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini ümumbəşəri dəyərlərlə zənginləşdirən və onların

vəhdətindən doğan elm, ədəbiyyat, incəsənət əsərlərini, bunları yaradanları həmişə yüksək qiymətləndirmişik. Azərbaycanın elm, mədəniyyət tarixində belə adamlar çox görkəmli yer tutur.

Biz Nizami, Füzuli, Nəsimi kimi böyük şəxsiyyətlərlə fəxr etdiyimiz kimi, eyni zamanda Mirzə Fətəli Axundov kimi böyük şəxsiyyətlə də fəxr edirik. Mirzə Fətəli Axundov islam dəyərlərini ən gözəl bilən şəxsiyyətlərdən biri olubdur. O, islam dəyərlərinə çox sadıq bir insan olubdur. Amma eyni zamanda o, Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini, islam dəyərlərini ümumbəşəri, Avropa dəyərləri ilə zənginləşdirərək dahiyənə və xalqımızın inkişafına çox böyük təsir göstərmiş əsərlər yaratmışdır.

Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyov nə qədər milli olubsa, o qədər də ümumbəşəri olubdur. Biz bunu qiymətləndiririk. Biz heç vaxt yalnız milli, dini dəyərlərə qapılıraq, onun çərçivəsindən kənara çıxmayan, yaxud ondan kənarda heç bir şeyi görməyən insanları, alimləri xalqın inkişafına xeyir verən adam hesab etmirik. Ancaq milli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlayan, milli-mənəvi dəyərlərinə sadıq olan, milli-mənəvi dəyərlərini yüksək qiymətləndirən, onlarla fəxr edən, eyni zamanda, ümumbəşəri dəyərlərin xalqımız üçün faydalı hissələrini götürüb Azərbaycan ictimai, elmi, mədəni fikrini inkişaf etdirən şəxsiyyətlər Azərbaycanın mədəniyyətini, elmini, bax, bu səviyyəyə gətirən insanlardır. Bu baxımdan, Azərbaycanın XIX-XX əsrlərdəki böyük şəxsiyyətlərinin yaratdığı əsərlər, gördüyü işlər eyni zamanda islam sivilizasiyasının - təkcə Azərbaycanda yox, bütün

Qafqazda, o cümlədən Mərkəzi Asiyada - müasir tələblərə uyğun inkişaf etməsinə böyük töhfələr vermişdir".

1994-cü il mayın 27-də Azərbaycanın İstiqlal bayramına həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda ümummillî lider bildirmişdi:

"Orta əsrlərdə Azərbaycan xalqı Nizami, Xaqani, Nəsimi, Füzuli kimi dahilər yetişdirmiş və onlar da azadlıq hissləri ilə yaşayıb-yaratmışlar. Sonrakı dövrlərdə, Azərbaycan çar Rusiyasının tərkibində, onun əsarəti altında olarkən də ölkənin mütəfəkkir adamları, qabaqcıl siyasi xadimləri, yazıçı və şairləri olmuşdur. Mirzə Fətəli Axundov, Həsən bəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Seyid Əzim Şirvani, Üzeyir Hacıbəyov kimi şəxsiyyətlərin yaradıcılığında da milli azadlıq hissləri öz əksini tapmışdır. Yəni siyasi rejimdən, kiminsə əsarəti altında yaşamasından asılı olmayaraq, xalqımız həmişə milli azadlığa, istiqlala can atmışdır".

Yetmiş illik sosialist rejimi dövründə də bu hisslər xalqın qəlbindən çıxmamışdır. Bəli, Nəriman Nərimanov da Azərbaycan xalqının müstəqilliyi uğrunda çalışmışdır. cəfər cəbbarlı hələ 1918-20-ci illərdə böyük əsərlər yaradaraq, həm də sosialist sistemi dövründə onu tərənnüm edərək məhz Azərbaycanın milli azadlığı uğrunda çalışmış və xalqımızın azadlıq hisslərini ifadə etmişdir. Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq və o dövrdə yaşamış başqa sənətkarlar da öz əsərlərində xalqımızın milli azadlıq fikirlərini əks etdirmişlər. Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Azərbaycanın ilk Elmlər

Akademiyasının birinci prezidenti Mirəsədulla Mirqasımov, Yusif Məmmədəliyev, Mustafa bəy Topçubaşov da bu dövrdə yaşamış, Azərbaycan xalqına bu dövrdə xidmət göstərmişlər. Onlar öz əsərləri, elmi fəaliyyətləri ilə Azərbaycan xalqının elm və mədəniyyətinin yüksəlməsinə çalışmış və beləliklə də xalqı gələcəyə, milli azadlığa, müstəqilliyə doğru aparmışlar.”

Aparılan təhlil və nəzərdən keçirilən tarixi analogiyalar bizi qəti şəkildə bu qənaətə gətirmişdir ki, Heydər Əliyevin öz üzərinə götürdüyü tarixi missiya hər hansı xronoloji çərçivəyə sığmır və onun mahiyyəti Azərbaycan xalqının ideologiya sisteminin yaradılmasındadır. Həmin ideoloji sistemin onurğa sütununu Heydər Əliyevə məxsus olan dövlətçilik baxışları və onlara əsaslanan dövlət quruculuğu konsepsiyası təşkil edir.

Heydər Əliyevin dövlətçilik baxışları sistemi kompleks xarakter daşımaqla mahiyyətə müasir Azərbaycanın məfkurə əsası rolunda çıxış edir. Bu tezisə şamil edilən məna tutumunun əsas qayəsi, əslində, haqqında bəhs edilən baxışlar sisteminin Azərbaycanın inkişaf yolunu müəyyənləşdirməsidir. Elmi və siyasi ədəbiyyatda artıq dövriyyəyə daxil edilmiş "Heydər Əliyev yolu" anlayışı məhz həmin məna çalarlarına sahibdir.

Azərbaycana rəhbərlik etdiyi bütün dövrlərdə Heydər Əliyevin fəaliyyətinə ciddi dəyərlər sistemine əsaslanmaq kimi keyfiyyət xas olmuşdur. Bu onur göstəricisidir ki, Azərbaycan tarixinin həmin dövrü

müasir Azərbaycanın quruculuğunun ciddi konseptual bazaya söykənərək həyata keçirilməsi ilə müşayiət olunmuşdur. Mövcud rəhbərlik stili və təcrübəsinin əhatəli təhlili və dəyərləndirilməsi indinin özündə də Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilmiş və ölkənin inkişafının konseptual əsasını təşkil edən baxışlar sisteminin və dəyərlər məcmusunun fəaliyyətdə olması qənaətinə gəlməyə tam əsas verir. Sözügedən baxışlar və dəyərlər toplusunun məzmunu və təyinatı isə, fikrimizcə, müasir Azərbaycanın inkişaf yolunu müəyyən etmək, onun həyata keçirilməsi amillərini, şərtlərini və resurslarını dəqiqləşdirərək sistemə salmaqdan ibarətdir.

Heydər Əliyevin tarixi xidmətlərinin yalnız müasir Azərbaycanın qurucusu olması ilə məhdudlaşdığını düşünmək bu dahi şəxsiyyətin miqyaslarını düzgün qiymətləndirməmək sayılardı. Azərbaycan xalqının ümummilli liderinin, sözün həqiqi mənasında, planetar miqyası çağdaş tarixin mübahisəsiz qəbul edilən gerçəkliyidir. Heydər Əliyevin keçmiş Sovetlər Birliyinin rəhbərliyində təmsil olunaraq dünyada gedən proseslərin axarına nüfuz etməsi onun tarixi rolunun geniş parametrlərə malik olduğunu şərtləndirən amillərdən biridir. Lakin hesab edirəm ki, Heydər Əliyevin beynəlxalq və regional proseslərə yaxından təsiri, bununla da bəşəriyyətin müasir tarixinə öz möhürünü vurması XX əsrin 90-cı illərinə, müstəqil Azərbaycanın prezidenti vəzifəsini həyata keçirdiyi dövrə təsadüf edir.

Heydər Əliyevin müdrikliyi, siyasi iradəsi və titanik söyləri sayəsində ölkəmizdə müasir cəmiyyətin formalaşması, sabit, demokratik, hüquqi dövlətin qurulması Azərbaycanın həm bütün dünyada, xüsusilə də regionda mövqelərinin möhkəmləndirilməsinə gətirib çıxardı. Böyük insan faciəsinə, dağıntılara və qeyri-sabitliyə səbəb olan Azərbaycan-Ermənistan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini nizama salmaq imkanlarını genişləndirmək məqsədilə atəşkəs haqqında sazişin imzalanması regionda sülh və sabitlik üçün ilkin bünövrə yaratmış oldu. Cənubi Qafqaz dövlətləri və bu regiona yaxın olan dövlətlərin qarşılıqlı münasibətlərində prinsipçə yeni mərhələ başladı.

Heydər Əliyevin söyləri nəticəsində Cənubi Qafqaz beynəlxalq təhlükəsizlik sisteminin mühüm məntəqəsinə çevrildi. Azərbaycanın ümummilli liderinin şəxsi nüfuzu və xidmətləri nəticəsində irimiqyaslı beynəlxalq enerji və nəqliyyat-kommunikasiya layihələrinin həyata keçirilməsi dünyanın iri dövlətlərinin diqqətini cənubi Qafqaza yönəltməklə onların maraqlarını balanslaşdıra bildi. Bununla da regionda sülh və təhlükəsizliyin etibarlı təməli qoyuldu.

Azərbaycanın bəşəri bəlaya çevrilmiş terrorizmə qarşı koalisiyada iştirakı, insanlığa qarşı çevrilmiş hədələrin dəf edilməsində beynəlxalq qüvvələrlə həmrəyliyi və xarici siyasət konsepsiyasının digər fundamental əhəmiyyət daşıyan müddəalarından irəli gələn praktik addımları Heydər Əliyevin müasir beynəlxalq həyatda güclü

mövqeyi ilə seçilən dövlət rəhbəri olduğuna dəlalət edir.

Qeyd edildiyi kimi, böyük tarixi şəxsiyyətlərin rolu və həyata keçirdiyi missiya adətən xronoloji çərçivəyə sığmır. Onlar tarixin gələcək inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirir və öz ideyaları ilə ona əhəmiyyətli, həlledici təsir göstərir. Azərbaycanın müasir tarixini, müasir Azərbaycanı yaradan Heydər Əliyev artıq həyatda yoxdur. Lakin onun ideyaları, əməlləri yaşayır və bununla da Azərbaycanın inkişafına, ölkədə ictimai-siyasi həyatın bütün sahələrinə həlledici təsirini göstərir. Ümummilli liderimizin əsasını qoyduğu, qurduğu müasir Azərbaycanın, müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixinin yeni-yeni səhifələri yazılır. Bu tarixin müəllifi də, heç şübhəsiz, Heydər Əliyevdir.

Heydər Əliyevin formalaşdırdığı müasir Azərbaycan bu gün yaşayır, təkmilləşir və bununla da ümummilli liderin ideyalarının həmişəyaşarlığının təzahürü kimi çıxış edir. Ölkəmizin çağdaş tarixinə çevrilmiş siyasi xətt, onun əsasını təşkil edən prinsiplər ardıcıl surətdə həyata keçirilməkdədir. Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulan islahatlar, yeni neft strategiyası, balanslaşdırılmış xarici siyasət konsepsiyası, ölkənin iqtisadi potensialı ilə yanaşı xalqın zəngin milli-mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanması və daha da gücləndirilməsi xətti davam etdirilir.

Tariximizin Heydər Əliyev mərhələsinin bu gün də davam etməsinin digər bir göstəricisi ümummilli

liderimizin ideya və baxışlarının ümummilli məfkurə olaraq ictimai düşüncədə dərin kök salmasıdır. Müstəqil dövlətçilik, azərbaycançılıq, dünyəvilik, müasirlik və s. kimi ideya prinsipləri cəmiyyətin dünyagörüşü sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilərək müasir Azərbaycanın mövcudluğunun və inkişafının ideya əsasını təşkil edir. Azərbaycanın son 35 illik tarixində uğur faktoru kimi özünü təsdiqləmiş Heydər Əliyev yolu onun ardıcılları və xalqı tərəfindən uca tutulur. Dönmədən həyata keçirilən bu yolun bundan sonra da tariximizin Heydər Əliyev mərhələsinin davamlılığını təmin edəcəyi şəksizdir.

Azərbaycan və İslam dünyası

Azərbaycanın müasir dünya dəyərləri fonunda atdığı addımlar, İslam dünyası, bu sahədə keçmiş vəziyyət, reallıqlar və perspektivlər barədə xalqımızın ümummilli lideri 1994-cü ilin fevralın 9-da Türkiyə Böyük Millət Məclisindəki çıxışında bildirirdi:

"Azərbaycan 200 il ərzində Rusiya imperatorluğunun tərkibində olmuşdur. Şübhəsiz ki, bu dövrdə Azərbaycanın həyatında keşməkeşli mərhələlər, hər cür çətinliklər olmuşdur. Qeyd etdiyim kimi, nəhayət, 1918-ci ildə Azərbaycanda ilk demokratik cümhuriyyət yaradılmışdır. Əlbəttə, bu, tarixi proseslərin nəticəsi idi. Rusiya imperatorluğu dağılmış, Rusiya ərazisindəki xalqlar öz həyatını istədikləri kimi qurmağa çalışmışlar. Eləcə də Azərbaycan xalqı müstəqil dövlət qurmaq arzusunu həyata keçirməyə çalışmış və buna 1918-ci ildə nail olmuşdur. Bu müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyəti iki il yaşamışdır. Həmin dövr çox ağır, ziddiyyətli və çətin dövr olmuşdur. Azərbaycan xalqı ilk dəfə müstəqilliyin qürurunu yaşamış, onda müstəqilliyə nail olmaq inamı yaranmışdı. Azərbaycan xalqı demokratik prinsiplər əsasında dövlət qurmağa başlamışdı".

Məlum olduğu kimi bu dövlət süquta uğradı. O vaxtlar Rusiya imperatorluğu ərazisində Sovetlər İttifaqı yaradılmış, 70 il ərzində Azərbaycan bu ittifaqın tərkibində olmuşdur. Bu dövr haqqında da doğru-düzgün məlumat vermək və onu obyektiv qiymətləndirmək lazımdır. Şübhəsiz ki, Azərbaycan xalqının öz müstəqilliyini itirməsi ona böyük zərbə olmuşdur. Lakin tək Azərbaycan xalqı deyil, keçmiş Rusiya imperator-

luğunun tərkibində olmuş bütün xalqlar Sovet İttifaqının tərkibinə daxil edilmiş, Sovetlər Birliyi tərəfindən ələ keçirilmişdi. Beləliklə, bütün keçmiş Rusiya imperatorluğunun ərazisində yeni ictimai-siyasi, iqtisadi quruluş yaranmışdı. Bu quruluşun, şübhəsiz, ziddiyyətli cəhətləri var idi. Biz bundan imtina etmişik. Onu da demək lazımdır ki, 70 il ərzində Azərbaycan xalqı öz milli mənliliyini, dilini, hətta din yasaq olunsa da, dinini də itirməmişdir. Bu quruluşun imkanlarından istifadə edən Azərbaycan xalqı elmini, təhsilini, mədəniyyətini yüksək zirvələrə qaldırmışdır.

Bu da tam həqiqətdir ki, XX əsrdə Azərbaycan dünya mədəniyyətinə, dünya elminə böyük töhfələr vermişdir. Bizim böyük alimlər, yazıçılar, şairlər, memarlar, rəssamlar, bəstəkarlar, musiqiçilər həm Azərbaycan xalqının elmini, mədəniyyətini, təhsilini zənginləşdirmiş, həm də bütün dünya mədəniyyətinə, elminə böyük töhfələr vermişlər. Bununla yanaşı, həmin dövrdə Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan xalqının ən böyük nailiyyətlərindən biri də bundan ibarətdir ki, onun bilik səviyyəsi yüksəlmiş, Azərbaycanda savadsızlıq ləğv edilmişdir. Respublika ərazisindəki bütün təhsil ocaqları xalqı savadlandırmaq, onun bilik səviyyəsini yüksəltmək üçün hər cür imkanlara malik olmuşdur". Bütün bunlar onu göstərir ki, hətta bizə uyğun olmayan və indi rədd etdiyimiz sosialist, kommunist quruluşu şəraitində də Azərbaycan xalqı öz tarixinə, öz milli ruhuna, öz milli ənənələrinə sadıq qalmış və bu duyğuları, bu hissləri qəlbində qoruyub saxlamışdır. Xalqımız həmin dövrdə qazandığı nailiyyətlərdən indi, müstəqilliyə nail olduğu dövrdə geniş istifadə etmək imkanına malikdir".

Azərbaycan Respublikası Prezidentin icra aparatının rəhbəri, professor Ramiz Mehdiyevin bu mənada fikirləri maraqlıdır.

"Milli eynilikdən danışarkən, bəzi qloballaşma məkanlarında sakitləşən, digərlərində isə, əksinə, fəallaşaraq, dövlət həyatının bütün sahələrinə getdikcə daha çox təsir göstərən dinin rolunu unutmamaq olmaz. Bəzi Qərbi tədqiqatçıların fikrincə, Qərbdə din siyasi və sosial məsələlərdə artıq həlledici rol oynamır. O, sosial münasibətləri nizamlamır. Din sosial ədalət haqqında təsəvvürlərin inkişafında müsbət rolunu oynamışdır.

Keçmiş kommunist hakimiyyəti illəri Azərbaycan xalqını "elmi ateizmin" əsaslılığına inandıra bilmədi". Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonrakı illərdə isə bu sahədə milli inkişaf strategiyasını düşünülmüş və konseptual şəkildə müəyyənləşdirmək və Azərbaycanda dinin yerini və rolunu inamla səciyyələndirmək üçün on ilə yaxın vaxt lazım olmuşdur. Azərbaycan, bəlkə də, dünyada çox nadir dövlətlərdən biridir ki, burada "sivilizasiyaların toqquşması" yolverilməz hesab edilir. Təfəkkürün və informasiyanın sirkulyasiyası, qlobal təbəddülatlar və proqnozlaşdırılan "sivilizasiyaların toqquşması" dövründə konfessiyalar-arası dialoq milli eyniliyi qoruyub saxlamağa və onun postindustrial dövrə ötürülməsinə imkan yaradır. Bəzən dövlətlərin transformasiyasını müşayiət edən milli eyniliyin itirilməsi bütün bəşəriyyətin mükəmməl inkişafını ləngidən böhrana gətirib çıxarır. Odur ki, bəzən filosoflar, politoloqlar və sosioloqlar deyirlər ki, bəşəriyyət

"böhranın normallaşması" dövründə yaşayır, yəni dünyada mövcud dünya nizamı vaxtaşırı normallaşaraq, dövlətlərin və cəmiyyətlərin qismən inkişafına kömək edən daimi, xroniki, ümumi böhran kimi qiymətləndirilir. "Tarixi təcrübə getdikcə qəhrəmanlıq eposundan daha çox "acı bağırsağ" kimi uzanan operaya" dönür. Böhran və onun normallaşması barədə danışıqların ən heyrtləndirici əlamətlərindən biri sosial dəyişikliklər və tarixi təkamül barədə nikbin söhbətlərin iflasa uğramasıdır".

Professor Ramiz Mehdiyevin fikrincə, "əlbəttə, modernləşmə islamı sıxışdırıb aradan çıxartmaq cəhdi kimi qəbul edilməməlidir. İndi Qərbin regionumuzda tətbiq etdiyi ideya, - ictimai və dövlət həyatının modernləşməsi, vətəndaş cəmiyyətinin, hüquqi dövlətin və sairənin yaradılmasına kömək, - dövrün tələbindən irəli gəlir. Lakin o, praktikada gerçəkləşməyə başlayan kimi, Qərbin niyyətlərinin səmimiyyətinə şübhələr (bəzən əsaslı) meydana çıxır, çünki bu niyyətlər ekspansiya (təsir dairəsini genişləndirmək) cəhdi kimi təsəvvür edilir. Bəzən bu şübhələr boş yerdən doğmur. Məsələ burasındadır ki, qloballaşmanın təbiətinin başa düşülməsi ona gətirib çıxarır ki, bəzi hökumətlər qarşılıqlı asılılıqdan sui-istifadə edirlər, birtərəfli siyasətin köməyi ilə ondan ancaq öz mənafeləri üçün istifadə etməyə çalışırlar. Bu zaman tilsimli dairə alınır: dəyişikliklərə getməmək, vaxtı ötüb keçmiş köhnədən yapışmaq qalmaq olmaz, əgər hər şey olduğu kimi saxlansa, bunun necə pis olacağı təsəvvürə belə gətirilə bilməz. Modernləşməyə getmək isə əhalinin geridə qalan hissəsinin, dini radikalizm tərəfdarlarının müqaviməti ilə rastlaşmaq deməkdir ki, biz bunu bəzən

Azərbaycanın müasir həyatında bu və ya digər şəkildə müşahidə edirik. Lakin çətinliklər ictimai həyatın və dövlət həyatının təzələnməsinə mane olmamalıdır. Dünya birliyinin bir hissəsi kimi Azərbaycan bəşəriyyətin inkişafının magistral yolundan kənar qala bilməz".

Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyev Azərbaycanın həyatının hər bir sahəsində həmişə sədaqətin, ardıcılığın tərəfdarı idi. Özü də bu prinsiplərə həmişə fədakarlıqla əməl edirdi. Ümummilli liderimiz Azərbaycanın siyasi partiyaları və ictimai hərəkatların rəhbərləri ilə hələ 1993-cü ilin noyabrın 17-də görüşündə tövsiyə edirdi ki:

"Bir daha demək istəyirəm ki, hamımız Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasının tərəfdarıyıq və şəxsən mən, dəfələrlə qeyd etdiyim kimi, harada olmağımdan asılı olmayaraq bütün fəaliyyətimdə və həyatımın son dəqiqəsinədək Azərbaycanın müstəqil dövlətçiliyini qoruyacağam. Əgər müxalifətdə olan qüvvələr Azərbaycanın müstəqilliyini qorumağa tərəfdardırlarsa, deməli, burada fikir müxtəlifliyi yoxdur. Bizim ideologiyamızın əsası budur.

Keçmişdə ideologiyamız marksizm-leninizm ideologiyası idi və indi biz ondan imtina etmişik. Lakin Azərbaycan cəmiyyətinin əksəriyyəti kommunist ideologiyasından, sosializm quruluşundan imtina etmişdir və Azərbaycanın müstəqil, dünyəvi dövlət kimi, ümumbəşəri dəyərlər əsasında, eyni zamanda, milli ənənələr əsasında hüquqi dövlət qurmaq yolu ilə getməsinin tərəfdarıdır.

Deməli, bizim ideologiyamız bundan ibarətdir. Həmin ideologiyanın bir hissəsini mənəvi dəyərlərimiz, milli

ənənələrimiz təşkil edir. Biz bunların hamısına - mədəniyyətimizə, dinimizə, milli əxlaqımıza, bütün milli ənənələrimizə, tariximizə sadıq. Mənə elə gəlir ki, səhv etmirəm. O ki qaldı dinimizə, bir misal deyim: İslam dini bizim əsrlər boyu itaət etdiyimiz dindir. 70 il idi Sovetlər İttifaqında təkə islam dini deyil, bütün dinlər qadağan olunmuşdu. İndi azadlıq verilmişdir, dinimizə qayıtmış, hər bir adamın vicdan azadlığı təmin edilmişdir".

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra dövlətin dinə olan münasibətlərində ardıcıl bir mövqe vardır. Xalq dininə, milli dəyərlərinə olan əsl humanist münasibət ildən-ilə durulur, genişlənir və daha da əhatəli olur. Gənc Azərbaycan Respublikası möhkəmləndikcə, onun beynəlxalq nüfuzu artdıqca, daxildə sabitlik yarandıqca dövlətin milli dəyərlərə diqqəti də artır.

Burda bir məsələni də qeyd etmək yerinə düşər: Azərbaycanın müsəlman dövlətləri ilə münasibətləri bütün sahələrdə, iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələri möhkəmləndikcə Beynəlxalq İslam konfrans və simpoziumları Bakı şəhərində daha tez-tez keçirilməyə başladı. İndi artıq dünyanın islam ölkələri görür və hiss edirlər ki, milli Azərbaycan dövləti dinə və milli dəyərlərə münasibətdə keçmiş Sovet quruluşu vaxtından 180 dərəcə dönmuşdür.

Xatırlatmaq istərdim ki, 1996-cı ilin noyabrında Bakıda keçirilən Beynəlxalq İslam simpoziumunda dünyanın bir çox müsəlman ölkələrinin nümayəndələri iştirak edirdi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev simpoziumun işində yaxından iştirak edərək həmişə olduğu kimi bu məsələ barəsində də öz dəyərli

tövsiyələrini vermişdi. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin simpoziumda çıxışından daha bir məqama diqqəti yönəltmək istəyirəm: "...İslam dininin bəşəriyyətə bəxş etdiyi bütün nemətlərdən hər bir azərbaycanlı səmərəli istifadə etməli və xüsusən, cəmiyyətdə, davranışda islam dininin tələblərinə uyğun olaraq özünü göstərməlidir". Müasir dövlət quruculuğunda islam dəyərlərindən səmərəli istifadə etməyi dövlət başçısı israrla tövsiyə edir, bunun əhəmiyyətini döndə-döndə qeyd edir. Yeni dövrdə yeni nəslin, gənclərin öz dininə, milli dəyərlərinə yiyələnməyi əsas işlərdən sayır: "Gənclərimizin islam dinini mənimsəməsi üçün tədbirlər görülməlidir. çünki bu tədbirlərin olmaması nəticəsində bəzi mənfi hallar meydana çıxır, ayrı-ayrı qruplar gənclərə fanatizm əhvali-ruhiyyəsi aşılamaq istəyirlər".

Ümummilli liderimizin bu fikirlərini saf, təmiz islam dinimizi yad ünsürlərdən təmizləməkdə "həyacan təbili" adlandırmaq olar. Dinin saflığını qorumaq və onu gələcək nəsillərə aşılamaq hamının borcudur.

1998-ci ildə Bakıda bir neçə mühüm islam toplantısı keçirildi. Həmin ilin sentyabrın axırı oktyabrın əvvəlində keçirilən Beynəlxalq İslam konfransı və Qafqaz müsəlmanlarının X qurultayında dini mənəvi dəyərlərə dair ətraflı fikir mübadiləsi aparılmışdı. Həmin tədbirlərdə dövlət başçısının parlaq nitqi Azərbaycanın və müdrik ölkə rəhbəri kimi özünün islam dininin tarixinə və bu dinin məziyyətlərinə bələd olduğunu bir daha əyani göstərdi. O qeyd edirdi: "Bütün dinlər dünyada yüksək mənəviyyəti təbliğ edirlər. O da məlumdur ki, bəşər tarixində insanlar öz şüurunu, adət-ənənələrini və cəmiyyətlərdə yaranan qayda-qanunları əsasən dini

dəyərlərdən, dinin insanlara bəxş etdiyi keyfiyyətlərdən götürürlər".

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev konfrans və qurultay nümayəndələrinə keçmiş Sovet hakimiyyəti dövründə və Azərbaycan müstəqillik qazanandan sonra xalqın dininə və mənəvi dəyərlərinə dövlət münasibətini müqayisə edərək xatırladı ki, "Bu gün dövlətimiz, konstitusiyamız insanlara bütün azadlıqları verərək, o cümlədən vicdan azadlığını din azadlığını öz siyasətinin əsas hissəsi hesab edir". Azərbaycan lideri ötən dövrlərin reallıqlarını da yaddan çıxartmırdı: "...kommunist ideologiyasının bəşəriyyətə vurduğu zərbələrdən ən böyüyü 70 il müddətində dinə qarşı aparılan təbliğat və xüsusən dinin qadağan olunması və dinin təhrif edilməsi olmuşdur. Ancaq din, o cümlədən bizim mənsub olduğumuz islam dini o qədər qüdrətə malikdir ki, heç bir ideologiya, heç bir hakimiyyət, heç bir hökmdar onunla bacara bilməz və 70 illik tarix də göstərdi ki, bunu bacara bilmədi".

Ümummilli liderimiz həm tədbir iştirakçılarını, həm də ictimaiyyəti əmin edirdi ki, "Azərbaycanda mənəviyyətə, mənəvi dəyərlərə, islam dinin mənəvi dəyərlərinə sadıq olacaq və Azərbaycanda mənəviyyətin, mənəvi dəyərlərin, islam dininin yüksək dəyərlərinin inkişaf etdirilməsini təmin edəcəyəm".

Azərbaycanının ümummilli liderinin nitqini dünyanın hər yerindən Bakıya gəlmiş toplantı nümayəndələri hərərətlə alıqşladılar. Bu alqışlar, eyni zamanda, azadlıq və milli istiqlaliyyət əldə etmiş müstəqil Azərbaycan milli hökumətinə olan alqış idi...

Xatırladığımı kimi, 1998-ci il dekabrın 9-da Bakıda "İslam sivilizasiyası Qafqazda" mövzusunda ilk

beynəlxalq simpozium keçirildi. Simpoziumda Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin "Xalqımız öz tarixi, milli-mənəvi dəyərləri, doğma dili ilə, islam dininə, mədəniyyətinə, mənəviyyətinə mənsub olması ilə fəxr edir" mövzusunda söylədiyi nitq ümummilli liderimizin işıqlı düşüncələrini bir daha qabarıq biruzə verirdi. Bu nitqdə səslənən fikirlər təkcə Azərbaycan xalqının deyil, həm də bütün dünyanın müsəlman xalqlarının mənəviyyətində, mənəvi, milli dəyərlərində islam dininin roluna verilən qiymət idi.

Antik dövrdə də, orta əsrlərdə də ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinə böyük qayğı və diqqət göstərən dövlət başçıları, hökmdarlar olublar. Məsələn, Makedoniyalı İsgəndər, Əmir Teymur. Amma etiraf edək ki, çağdaş dünyada, XX-XXI əsrlərdə Heydər Əliyev qədər ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinə qayğı göstərən dövlət başçısı olmayıb.

Elə məhz buna görə Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyəti çoxpilləli, çoxmiqyaslı, çoxşaxəli idi. Yazıçı və şairlər, incəsənət, mədəniyyət və elm xadimləri həmişə dövlət başçısından şəxsi himayə gözləyirlər. Onların istedadlarının parlaması üçün tarix boyu hökmdarlar onlara dəstək veriblər. Elə bir böyük sənətkar təsəvvür etmək mümkün deyil ki, o, dövlət başçısına yaxın olmasın, onun şəxsi qayğısını görməsin və bundan ilhamlanıb dəyərli əsərlər yaratmasın. Nizami də, Füzuli də, Vaqif də buna misaldır. Sonrakı dövrlərdə isə bu, problemə çevrildiyindən ədəbiyyətə böyük ideallar əvəzinə xırda hisslər gəlməyə başladı. Dövlət başçısına yaxın olan istedadlı yazıçının qaldırdığı məsələlər həmişə çox qlobal və səviyyəli olur. Amma gündəlik qayğılarla

yaşayan yazıçının idealları da çox xırda olur. bu mənada Azərbaycan böyük ideallar lazım olan dövrdə Heydər Əliyevin Azərbaycan yazıçısına xüsusi qayğı göstərməsi onun siyasi dühasının nəticəsidir. Ədəbiyyat, bədii yaradıcılıq, sənət fərdi şeydir. Bu, müharibə və ya böyük hərəkətlər deyil ki, bütün xalq yığılıb birgə iştirak etsin. Yaradıcılıq elə məsələdir ki, o, yalnız bir nəfər tərəfindən yaradılır. Məsələn, "Sirlər xəzinəsi"ni N.Gəncəvi tərk yaratmalı idi, "Leyli və Məcnun"u M.Füzuli tərk yaratmalı idi. Ona görə də burada şəxsi istedadla ayrıca hörmət və nüfuz qazandırmaq lazımdır. Bəzən şair, yazıçı, sənət adamı nədənsə inciyir. Bu isə, öz növbəsində, ondakı hansısa ilhamı, istedadı öldürür. Bu baxımdan, Heydər Əliyev sənətkara qayğı göstərməyin incəliklərini çox dərindən bilirdi. Heç bir sənət adamı, istedad sahibi ümummilli liderimizin qayğısından kənar qalmayıb. Bu, Heydər Əliyevə dövlət adamı kimi nüfuz gətirməklə yanaşı, təbii ki, ən böyük nüfuzu Azərbaycan ədəbiyyatına, Azərbaycan incəsənətinə gətirirdi. Ona görə də, Heydər Əliyevi müasir zamanın heç bir dövlət xadimi ilə müqayisə etmək olmaz.

Ulu öndərimiz DTK orqanlarının rəhbəri qismində də sənət adamlarımızı dəfələrlə müdafiə edib. Bunu Bəxtiyar Vahabzadə, Anar və başqaları dəfələrlə etiraf ediblər. Heydər Əliyev sənəti duyurdu, sənətdən, sənətkarı qorumaqdan da həzz alırdı. Ümummilli liderimizin daxilində sənət eşqi var idi. Heydər Əliyevə müraciət edən heç bir yazıçı, şair, sənətkar köməksiz qalmayıb.

Azərbaycan xalqı xoşbəxtkdir ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin siyasi kursu hazırda prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilir.

Keçmişdə baş verən hər bir hadisədən nəticə çıxarmağın vacibliyini dönə-dönə təkrar edən Heydər Əliyev bir daha keçmiş dövrə qayıdaraq deyirdi: "Sovet İttifaqının mövcud olduğu 70 il ərzində onun ərazisində din yasaq, qadağan edilmiş, ateizm təbliğatı aparılmışdır. Dinə qarşı çox kəskin mübarizə aparılmış, allahsızlıq, dini inkar etmək o illərdə kommunist ideologiyasının əsasını təşkil etmişdir... Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa edindən sonra tarixi nöqtəyi-nəzərdən qısa bir zamanda dinin, o cümlədən islam dininin nə qədər dərin kökləri olduğunu daha da çox dərk edə bilmişik".

Bir din xadimi, yaradıcı fəaliyyətlə məşğul olan bir insan, bir vətəndaş kimi deyə bilərəm ki, bu nitq Azərbaycan dövlətinin bu gün dinimizə, mənəviyyatımıza verdiyi qiymətin parlaq ifadəsi idi.

Konfransda Heydər Əliyevin nitqində dini-mənəvi dəyərlərin müasir dövrdə əhəmiyyəti məsələsinə geniş yer verilmişdir. O göstərmişdir ki, "müasirlik və dini-mənəvi dəyərlər" biri-biri ilə bağlanmalıdır. Dini-mənəvi dəyərlərdən biz müasir həyatımızın daha da genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün istifadə etməliyik. Dini-mənəvi dəyərlər bizi geri çəkməməlidir, irəli aparmalıdır. Çünki İslam dininin mənəvi dəyərləri insanları həmişə inkişafa aparmışdır, insanlara həmişə qarşıdakı uzaq və işıqlı yolu göstərmişdir və insanları daha da irəli getməyə, daha da savadlanmağa, mədəniyyətə daha da qovuşmağa, müasir həyatın bütün vasitələrindən öz həyatını, öz millətinin həyatını, xalqının həyatını daha da yaxşılaşdırmaq üçün daha da səmərəli istifadə etməyə yönəlmişdir.

Azərbaycan lideri din xadimlərinə tövsiyə edirdi ki, onlar İslam dininin çox yaxşı, dünyəvi dəyərlərini, onun heç zaman əhəmiyyətini itirməyən mənəvi dəyərlərindən insanların bəhrələnməsi, onların həyat tərzinin yaxşılaşması üçün istifadə etsinlər.

Heydər Əliyev konfranslara, ümumiyyətlə, islam toplantılarına dəyərli qiymət verir və göstərir ki, hər bir islam konfransının tövsiyələri cəmiyyətdə mənəviyyatın daha da yüksəlməsinə kömək etməlidir.

O tez-tez xatırladaraq deyirdi ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq demokratiya yolu ilə gedir. Biz öz müstəqilliyimizi əldə edəndən sonra Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq yolunu tutmuşuq və bu yolla da gedirik. Azərbaycan xalqı üçün bu yolun doğru, düzgün olduğunu dövlət başçısı göstərmişdir. Demokratik, hüquqi dövlət insanlara bütün azadlıqları verir və bunlar Azərbaycanın 1995-ci ildə qəbul etdiyi ilk demokratik Konstitusiyasında öz əksini tapıb. Dövlətimiz, Azərbaycan Konstitusiyasının insanlara verdiyi etiqad azadlığını, din azadlığını öz siyasətinin əsas hissəsi hesab edir: Konstitusiya din azadlığını elan etmişdir, biz isə dövlət kimi bunun təmin olunmasının qaranıyıq, bunu öz üzərimizə götürmüşük.

Milli dövlətimizin başçısı, ümummillə liderimiz tərəfindən əsas qoyulan strateji siyasi xəttə uyğun olaraq, hazırda gündəlik fəaliyyətdə insan, millət və xalqın etiqad azadlığına humanist münasibət bəslənir. Bu bir daha göstərir ki, bu gün bizim dövlət dünyəvi dövlətdir və bu dövlət dindən ayrı deyildir. Bu gün Azərbaycanda dövlətlə din arasında əməkdaşlıq vardır. İslam dininin

qiymətli mənəvi dəyərlərindən respublika əhalisinin yüksək əxlaqi və mənəvi cəhətdən formalaşmasında istifadə olunmasının əhəmiyyəti ölçüyə gəlməzdir. Belə münasibət isə insanların demokratiyanın, həqiqi vətəndaş azadlığının nə olduğunu başa düşməsinə, anlamasına səbəb olacaqdır.

Demokratiya yolunu tutan ölkənin vətəndaşları da təbii ki, demokratiyanı özbaşınalıq, xaos kimi düşünməməlidirlər. Demokratiya yüksək mənəviyyat deməkdir. Azərbaycan rəhbəri çox böyük ürək açıqlığı ilə göstərir ki, bu yüksək mənəviyyatı, yüksək mədəniyyəti hər bir azərbaycanlıda yaratmaq üçün, gənc nəsli bu əsaslarda tərbiyələndirmək və böyütmək üçün İslam dininin mənəvi dəyərləri çox gərkdir.

Heydər Əliyev öz milli adət-ənənəsi, özünün yaşam tərzini, eyni zamanda, bəşəri dəyərlərdən bəhrələnməyi, Azərbaycan xalqının yetirdiyi dühalar içərisində yüksəklərdə dayanan bir şəxsiyyətdir. Onun ömrü və fəaliyyəti nəinki Azərbaycan xalqı üçün, eləcə də bəşər tarixi üçün çox əhəmiyyətli bir sərvətdir. Bu sərvətdən də hələ bir çox millətlər, xalqlar bəhrələnəcəkdir. Heydər Əliyev təkcə bir insan ömrü yaşamayıb. O, bəlalara, faciələrə düşər olmuş, dövlətçiliyini, ərəzi bütövlüyünü itirmək təhlükəsi qarşısında qalan, bəzən də müəyyən qədərini itirən bir xalqın daxili müqavimət qüvvəsi kimi meydana çıxıb. Yəni fəaliyyəti ilə bütün xalqın potensialını bir araya gətirərək faciələrə, bəlalara qarşı dayana bilib, xalqı ayaq üstə qoya bilib. Bu mənada o, bir çox dövlət başçalarına, Heydər Əliyev və Azərbaycan xalqının birliyi isə bir çox xalqlara nümunə olaraq

qalacaq. O mənada Heydər Əliyev mənim üçün çox böyük şəxsiyyət və eyni zamanda, idarəetmə sərəştəsinə malik əsl dövlət xadimidir.

Ümummillî liderimiz Azərbaycanın bütün beynəlxalq təşkilatlarla olduğu kimi, İslam Konfransı Təşkilatı ilə əməkdaşlığına da xüsusi önəm verirdi. Hələ 1994-cü ilin dekabrında Mərakeşin Kasablanka şəhərində keçirilən İslam Konfransı Təşkilatının VII zirvə toplantısında Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyev bu təşkilatın beynəlxalq aləmdəki mövqeyindən bəhs edərək demişdir: "Ötən 25 il ərzində bizim təşkilatımız dünya siyasətinin mühüm alətinə çevrilmişdir, müasir dünyanın global və regional problemlərinin həllinə sanballı təsir göstərir. Amma etiraf etmək lazımdır ki, biz İslam dünyasının və öz təşkilatımızın nəhəng potensialından hələ heç də tam və istənilən səviyyədə istifadə edə bilməmişik. Biz nəinki təkə öz xalqımızın, həm də bütün dünyanın tərəqqisi işində daha sanballı, daha təsirli rol oynaya bilərik və oynamalıyıq".

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin söylədiyi bu fikir İslam Konfransı Təşkilatının imkanlarından hərtərəfli istifadə olunmasını tövsiyə etməklə yanaşı, eyni zamanda, üzv dövlətlərin təşkilatın nüfuzunun beynəlxalq səviyyədə yüksəldilməsi istiqamətində əməli fəaliyyətinin zəruriliyini ortaya atır.

Hazırda bütün dünyada heç kəsə sırr deyil ki, Azərbaycan islam dininə etiqad edən bir ölkə, Şərqi milli-mənəvi dəyərlərini yaşadan və inkişaf etdirən gənc müstəqil bir dövlət kimi həm də, müasir bəşəri dəyərlərə məxsusluq, demokratiya və insan haqlarına hörmət, bütün

ölkələrlə, o cümlədən də qeyri-islam dininə etiqad edən dövlətlərlə ən gözəl əməkdaşlıq modelinə malikdir. Azərbaycanın bu mövqeyi, bu siyasəti bütün dünyada, hətta İslama qarşı ən ədalətsiz mövqedə duran cərəyanlar tərəfindən etiraf olunan danılmaz həqiqətdir. Azərbaycan Respublikasının əhalisinin böyük əksəriyyəti İslam dininə etiqad edir. Şübhəsiz ki, dini sahədə İslam dini ölkəmizdə təbii dominantlıq imkanına malikdir. Lakin bu sahədə Azərbaycan xalqının milli xüsusiyyətindən, dövlət və dini rəhbərlərin düzgün mövqeyindən bəhrələnən tarixi tolerantlıq, dini dözümlülük formalaşmışdır. Bu istiqamətdə Azərbaycanda dini fəaliyyətlə məşğul olan hər bir ictimai fəal dindarın da xidmətləri diqqətəlayiqdir. Əsrlər boyu Azərbaycanda islam, xristian, yəhudi dinlərinə etiqad edən insanlar dostluq və sülh şəraitində yaşamışdır. Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, burada hər hansı bir dinin dominantlıq təşkil etdiyi ölkələrdən biri kimi məhz Azərbaycanda daha çoxsaylı nümayəndəsi olan dinin, yəni konkret olaraq bu halda islam din xadimlərinin tutduğu mövqenin olduqca ədalətli olması göz qabağındadır. İnamla deyə bilərik ki, Azərbaycan dini zəmində rəqabətin olmadığı, əksinə, əməkdaşlığın örnək olduğu müstəqil bir dövlətdir. Yəni, Azərbaycanın öz daxilində qazandığı bu nailiyyət, istər digər müsəlman ölkələri üçün, istərsə də xristian və ya qeyri dinə etiqad edən ölkələr üçün bir örnək ola bilər. Bunu Moskva və bütün Rusiya patriarxı II Aleksii 30 may 2001-ci il tarixdə "Бакинский рабочий" qəzetinə müsahibəsində müxtəlif dinlərin birgə yaşaması sahəsində "sizin ölkə digər dövlətlər üçün nümunə ola bilər" kimi açıq etiraf etmişdir.

Hər bir dövlət adamı, din xadimi, eləcə də hər bir vətəndaş bu üstün milli-dini xüsusiyyətimizin bütün bəşəriyyət üçün faydalı bir model kimi formalaşdırılıb təqdim olunmasında öz imkanlarını əsirgəməməlidir.

Başqa bir istiqamət isə Azərbaycanın islam dinini bütün dünyaya düzgün təqdim etməsinin əksər İslam ölkələri tərəfindən də açıq etiraf olunmasıdır.

Məhz Azərbaycanın bu mövqeyi, ona İslam aləmində, elə bütün dünyada, sözün yaxşı mənasında, qıbtə doğuracaq rəğbət qazandırır. Yəni Azərbaycan nə qədər xristian Qərb ilə sıx əməkdaşlıq etsə də, xristian Avropaya inteqrasiya etsə də öz dini-milli mənsubiyyətini aydın nümayiş etdirir. Şübhəsiz ki, bu istiqamətdə Azərbaycanın XX əsrin 90-cı illərindən başlayaraq ardıcıl həyata keçirdiyi dövlət və din siyasəti öz düzgünlüyünü isbat edib. Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kimi ağırlı, spesifik bir problemi İslam Konfransı Təşkilatına üzv olan ölkələri daha cəsarətli mövqedə olmağa vadar etdi. Münaqişə başlandı bəri Ermənistanı işğalçı kimi məhz İslam ölkələri, İslam Konfransı Təşkilatı tanıdı. Təcavüzkarın işğal etdiyi Azərbaycan torpaqlarını tərk etməsini tələb etməklə, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən problemə ədalətli yanaşma praktikasının əsasını qoyuldu. Şübhəsiz ki, burada Azərbaycanın ümummilliliyi lideri Heydər Əliyevin və Qafqaz müsəlmanları idarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadənin xüsusi, müstəsna xidmətləri var. Məhz bu strategiya nəticəsində hazırda Azərbaycan Qərb dövlətləri ilə münasibətləri pozmadan, əksinə əməkdaşlığı daha da genişləndirməklə yanaşı İslam ölkələri ilə, sivil İslam strukturları ilə yaxşı əlaqələrə malikdir. Bu ölkələr və təşkilatlar

Azərbaycanın problemlərinin həllində, çətinliklərinin aradan qaldırılmasında fəal iştirak edirlər. Qaçqın və məcburi köçkünlərə yardım edirlər, quruculuq işlərinə, islahat strukturun yaranmasına böyük məbləğdə kreditlər, qrantlar ayırırlar. Azərbaycan öz milli-dini özünə-məxsusluğunu qorumaqla, qloballaşan dünyaya inteqrasiya proseslərində fəal iştirak edir. Azərbaycanın da bu mövqeyi 2004-cü ilin martında Küveytdə keçirilən "İslam və region-dünya əməkdaşlığı" forumunda aydın ifadə olunmuşdu. Bu mövqe dünya ictimaiyyətinə, islam ümmətinə belə çatdırılmalıdır: "Sovet rejimi dağıldıqdan, Şərq və Qərb blokları arasında soyuq müharibəyə son qoyulduqdan, qütbləşmə aradan qalxdıqdan və yalnız bir qütb qaldıqdan sonra qüvvələr arasında baş vermiş dəyişikliklər ikinci qütbü tapmaq zərurətini ortaya atmışdır, çünki siyasi iddialara bəraət qazandırmaq üçün ikinci qütbün olması labüddür. Aydındır ki, dünya səviyyəsində baş vermiş yeni dəyişikliklər məhz islamı yeni dünya sistemi çərçivəsində tələb olunan ikinci qütbə çevirmək istiqamətində gedir, bu qütbü dünya ictimai rəyində antaqonist, müxalifətçi qütb kimi pis görkəmdə təqdim etmək məqsədi güdülür.

Belə bir şəraitdə İslam dünyası başa düşməlidir ki, ona meydan oxunması mədəni xarakter daşıyır, odur ki, onun özünümüdafiəsi də mədəni xarakterdə olmalıdır. O, özünə qarşı qərəzli mövqedə duranların hərəkətlərinə spazmatik fanatizm və terror mövqeyindən deyil, hikmət və gözəl moizə ilə cavab verməlidir.

Allah-təala buyurmuşdur: *"Rəbbinin yoluna hikmət və gözəl moizə ilə çağır və onlarla daha yaxşı üslubda mücadilə et"* (ən-Nəhl, 125).

Beləliklə, əsrin meydan oxumasına qarşı İslam aləminin və ümmətinin reaksiyası iki yolla gerçəkləşməlidir:

1. İslam adından görülən, yer üzündə fitnə-fəsad törədən, müsəlmanlara və qeyri-müsəlmanlara qarşı terroru yayan və bununla hər şeydən əvvəl islamın adına xələl gətirən fanatik, barbar hərəkətlər pislənilməli;

2. Qərbin meydan oxumasına reaksiyada mədəni üsullardan istifadə olunmalıdır.

Bütün bu vəzifələrlə yanaşı, bu gün sabaha böyük ümid hissi ilə deyə bilərik ki, millətimizin, mədəniyyətimizin böyük hamisinin rəhbərliyi ilə respublikamızda başlanan, beynəlxalq sivil dəyərlərə söykənən azad vətəndaş cəmiyyəti - demokratik dövlət quruculuğu prosesi gündən genişlənilir, Heydər Əliyev siyasi-fəlsəfi yolu onun ən layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən bacarıqla inkişaf etdirilir. Siyasət, iqtisadiyyat, biznes və başqa sahələrdə aparılan islahatlarla yanaşı, mənəviyyat, mədəniyyət, incəsənət və ədəbiyyatla bağlı respublikamızda böyük işlər görülür.

Qloballaşmağa doğru sürət götürmüş müasir dünyada baş verən böyük olaylar, xüsusən də mədəniyyətlərin inteqrasiyası pərdəsi arxasında intellekt və milli dünyagörüşlərin yarıışı, bəlkə də savaşı zamanı zəif mədəniyyətə və ədəbiyyata malik xalqların yeri son sıradadır. Heydər Əliyevin uzaqgörən intuisiyası nəticəsində hələ XX əsrin ikinci yarısından xalqımız bu böyük yarışa layiqincə hazırlaşmağa başlamışdır. Yaxın keçmişimizə boylansa qorərik ki, hələ Sovetlər Birliyi tərkibində olanda Azərbaycanda Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə müstəqil milli mədəniyyət siyasəti

aparılırdı. Ötən əsrin 70-80-ci illərində çoxlu mədəni-kütləvi obyektlər, mədəniyyət sarayları tikilir, istər respublika daxilində, istərsə də ittifaq mərkəzində yerləşən ali təhsil ocaqlarında çoxlu istedadlı, intellektual mütəxəssislər hazırlanırdı. Milli mədəniyyətin və ədəbiyyatın, sənətin müxtəlif sahələrinin intibah dövrü sayıla biləcək o illərdə yaranan mədəni-mənəvi irs bu gün də xalqımızın əsl intellektual sərvətini təşkil edir. Lakin indi yeni dünyada bir çox dəyərlər dəyişilmiş, dövrün tələblərinə uyğun forma və məzmun rəngarəngliyi meydana çıxmışdır. Bu baxımdan da ölkəmizdə aparılan və qloballaşma dövrünün tələblərinə cavab verən düzgün siyasət məhz ümummilli liderin vaxtında başlanmışdır, indi də davam etdirilir.

İslam dünyasının qeyri-islam dünyaları ilə əməkdaşlıq və dinc yanaşı yaşamaq sahəsində böyük tarixi təcrübəsi vardır. İlk əsrlərdə islam dünyası qədim yunan və qeyri-yunan mədəniyyətlərinin qəbul edilməsində heç bir çətinliklə qarşılaşmamışdır. Halbuki, bu gün qərb mədəniyyətinin təsirlərini qəbul etmək müsəlmanların əsrlər boyu adət etmiş olduqları dəyərləri kökündən sarsıdan problemlər doğurur, səbəb isə ondan ibarətdir ki, o vaxt islam dünyası yenilikçi, yaradıcı, icadedicisi idi, ixtiyar sahibi idi, xoşladığı və faydalı hər şeyi seçib götürürdü, xoşlamadığı, münasib saymadığı şeydən imtina edirdi. Bu gün isə şərait dəyişmişdir. Qərbin mədəni standartları islam dünyasının dərinliklərinə yol tapır, çünki Qərb yeni dünya nizamında hakim qüvvədir.

Lakin, necə olursa-olsun, müsəlman dünyası fikrimizcə bir sıra şərtləri nəzərə almalıdır:

1. Qloballaşmanın nəticələrinə seçkili münasibət labüddür: qloballaşmanın islamın dayaqları, əxlaqi dəyərləri nöqtəyi-nəzərindən müsbət nəticələri qəbul edilməli və islam çağırışının gücləndirilməsi işində istifadə olunmalı, mənfi cəhətlərindən imtina edilməlidir. Bu mövqeyin şəriətə uyğunluğunu təsdiqləyən islam prinsipi vardır ki, "bu əmr bil-məruf və n-nəhy ən-il-müikərdir".

2. Müsəlmanlar islama öz nurlu simasını qaytarmaq, onun bərabərlik, ədalət, mərhəmət və mötədillik dini olduğunu göstərmək üçün iş aparmalıdır.

3. İslam dünyası dünya birliyi ilə əməkdaşlığı möhkəmləndirmək, bu birliyə inteqrasiya olmaq üçün iş aparmalıdır.

Beynəlxalq birliklə, xarici ölkələrlə əlaqələrin yaranması, möhkəmlənməsi və genişlənməsində dövlətlərarası siyasətlə yanaşı diasporaların da imkanlarından dünya praktikasında yetərinə istifadə olunur. Etiraf etmək lazımdır ki, bir çox xarici ölkələrdə, hətta dünyada nüfuz sahibi olan dövlətlərdə diasporlar bəzən həmin ölkənin xarici siyasətinə hiss ediləcək dərəcədə təsir gücünə malik olurlar. Bir çox sahələrdə olduğu kimi müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycan, çox təəsüflər olsun ki, bu imkanlardan demək olar ki, heç istifadə etməmişdir. çünki Azərbaycanın və xaricdə yaşayan azərbaycanlıların bu sahədə üz tuta biləcəyi lider və ideya hələ tam aydın özünü göstərə bilmirdi və ya göstərməsinə imkan verilmirdi. Bu tarixi missiyanı da ümummilli liderimiz Heydər Əliyev gerçəkləşdirə bildi. Görkəmli dövlət xadimi hələ 1994-cü ilin yanvarın 9-da xaricdə yaşayan soydaşlarımızın bir qrupu ilə görüşdə

bildirmişdi ki, "Ölkənin ağır vaxtında prezident seçiləndə, prezident kürsüsünə qalxanda da, and içəndə də mən təkcə Azərbaycanın ərazisində olan azərbaycanlılara yox, bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılara müraciət etdim. Bildirdim ki, respublikanın bu ağır dövründə hər bir azərbaycanlı, damarlarından azərbaycanlı qanı axan hər bir insan gərək Vətənin bu gününə yansın, münasibətini bildirsən, kömək etsin. Çünki azərbaycanlının Azərbaycandan başqa Vətəni yoxdur. Almaniyada yaşaya bilərsiniz, həm də çox firavan yaşaya bilərsiniz, Fransada, Amerikada da yaşaya bilərsiniz, varınız da, dövlətiniz də olar. Amma o ölkələr sizin Vətəniniz ola bilməz. Bunu təkcə azərbaycanlıya aid etmək olmaz. Hər bir millətin, hər bir insanın ana torpağı onun vətənidir. Azərbaycanlıların da Vətəni Azərbaycandır".

"Mənim həyatımın məqsədi Azərbaycandır, Azərbaycan xalqıdır, Azərbaycan Respublikasıdır, Azərbaycan vətəndaşıdır. Əgər mən buna nail ola bilsəm, ən xoşbəxt adam kimi həyatımı başa çatdıracağam" fikri xalq tərəfindən səmimi qəbul edilə bilər. Çünki məhz Azərbaycan xalqı öz liderinə "milli xilaskar" adı verib və bu gün həmin ifadədə siyasi yön, ideoloji tərəfkeşlik tapmaq istəyənlər unutmamalıdır ki, millətin düşüncə tərzində kök salmış, onun mental dünyagörüşünün mühüm həlqəsinə çevrilmiş, müəyyən məqamlarda əfsanələşmiş, hətta yenilməz qüvvə təsiri buraxan Heydər Əliyev fenomeni artıq ürəklərdə çoxdan heykəlləşib. Fikir verin: 93-cü ilin yayında xalq böyük öndərimizin Bakıya gəlişini, hakimiyyətə qayıdışını arzu və istək şəklində yox, tələb şəklində qoymuşdu. O günlərin bir ifadəsini hələ də

xatırlayıram: *"Gəlsin, öz xalqına yiyəlik etsin, millətində, ölkəsinə sahib dursun"*. Mən də belə bir fikrə şərikəm ki, "Tarixdə bu cür siyasi tale yaşamış ikinci bir şəxs haqqında, şəxsən mənim məlumatım yoxdur. Heydər Əliyev XXI əsrin siyasətçisi idi. Bəşəri idealların daşıyıcısı idi". Sovet imperiyasının qadağanları çərçivəsində böyük cəsarət göstərən 37-ci il repressiyalarının qurbanı Hüseyn Cavidin nəşini Sibirdən Naxçıvana gətirdən Heydər Əliyev elə Hüseyn Cavidin *"Kəssə hər kim tökülən qan izini, qurtaran dahi odur yer üzünü"* bəşəri və bir qədər də romantik görünən kəlamının real həyatda yaşadıcısı oldu. Heydər Əliyev sülh, əmin-amanlıq, sabitlik deməkdir. Bəlkə də fikirlərim bir qədər lirik səpkidə görünə bilər, amma hər halda bu mənim gəldiyim qənaətdir. Müdrik xalqımızın təfəkkür tərzinin reallıq dərəcəsi məndə qürur hissi doğurur.

Gənclik Heydər Əliyevdən əsl vətənpərvərliyin nə olduğunu öyrənib. Onun *"Fəxr edirəm ki, mən Azərbaycanlıyam"* sözü fikrimcə, cənab Heydər Əliyevin bu ölkəyə, bu vətənə necə yanaşmasının ən bariz göstəricisidir. Gənclik Heydər Əliyevdə böyük xarizma və bununla da yanaşı hər kəslə öz dilində danışmaq bacarığı gördü. Gənclik Heydər Əliyevdə bu millətə, bu dövlətə xəyanət edənlərə qarşı barışmazlıq, eyni zamanda indiyə qədər heç bir liderdə rast gəlinməyən fəvqəlinsanlıq gördü. 2003-cü ilin aprel ayında indi Heydər Əliyevin adını daşıyan sarayda onun əsl sərkərdə, əsl rəhbər, fədakar, qorxmaz, cəsarətli liderliyi bir daha insanlarda sözlə ifadə edilməsi mümkün olmayan məhəbbət

hissini alovlandırdı. Bunu hamı bildi, bütün dünya da gördü. Ulu Yaradan Heydər Əliyevdən başladığı bütün işləri başa çatdırmaq xoşbəhtliyini almadı. Mən bəzi problemlərin olmasına baxmayaraq müasir gəncliyi xoşbəxt gənclik sayıram. Çünki onlar Heydər Əliyev kimi bir nəhəng düha ilə eyni zamanda yaşayıblar. *Heydər Əliyevdən nə öyrəndik, nə miras qaldı*, - deyəndə, yadıma Ulu Nizamının "İsgəndərnəmə"sindən bir epizod düşür. Orada deyilir ki, dirilik suyu ardınca qaranlıq mağaraya gedib çıxan İsgəndərin qoşunlarına qoca bir kişi məsləhət görür ki, əyilib yerdən daş götürsünlər. Ancaq çox götürənlər də peşiman olacaq, az götürənlər də. İsgəndərin qoşunu bu cür də edir. Işıqlığa çıxanda görürlər ki, götürdükləri ləl-cəvahirat imiş. Bunu görəndə az götürən də peşiman olur ki, niyə çox götürmədim, çox götürən isə peşiman olur ki, daha çox götürə bilərdim. Allah bizə, millətimizə, xalqımıza heç vaxt peşimançılıq verməsin. Gəlin dühələrimizin, onların tövsiyyələrinin qədrini, qiymətini bilək. Azərbaycançılığımızın, milli-mənəvi dəyərlərimizin, maarifçiliyimizin xidmətində öz imkanlarımızı əsirgəməyək! Bu yolda Allah hamınıza yar olsun!

РЕЗЮМЕ

В книге "Азербайджанство, научно-религиозное просвещение, пример духовного самосознания" впервые дается исследование многогранной деятельности общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева в области защиты национально-духовных ценностей, ведется исследование многолетней плодотворной деятельности видного государственного деятеля, основоположника современной Азербайджанской Республики Гейдара Алиева в области формирования и развития национальной идеологии.

Здесь также обращается внимание на одно из основных направлений развития независимой Азербайджанской Республики, которым является осуществляемая работа в сфере научно-духовным просвещения и развития национального самосознания.

В книге также перечисляются большие заслуги Гейдара Алиева в истории современного Азербайджана, дается анализ его жизненного пути, раскрываются отдельные эпизоды в деятельности этой яркой личности. В книге большое внимание уделяется взаимоотношениям религии и государства, роли нравственных принципов в независимой стране. Раскрываются мудрые советы общенационального лидера в отношении исторического прошлого Азербайджана, задачи государства в развитии его настоящего и будущего, отношение к национально-духовным ценностям с научно-религиозной и просветительской точки зрения.

В книге отмечается, что главой Управления мусульман Кавказа Шейхуль-ислама гаджи Аллашукюра Пашазаде осуществляется политика религиозно-государственных отношений, национально-религиозной терпимости, подчеркивается значение стратегической линии в области толерантности, определенной национальным лидером Азербайджана для будущих поколений.

Одна из основных ценностей работы заключается в том, что ее автор, запечатлевший множество исторических моментов, сам является их современником, и данная книга является ничем иным, как отражением мыслей, которые зарождаются во время многократных бесед с общенациональным лидером Гейдаром Алиевым.

В произведении в краткой форме доводятся до читателей посещение Гейдаром Алиевым священных мест в исламском мире, произнесенные там речи, важные моменты, связанные с темами выступлений по исламской тематике на международных совещаниях как в Азербайджане, так и за рубежом.

RESUME

Multilateral activity of the nationwide leader of Azerbaijani people in protection of the national and moral values is for the first time thoroughly researched in the book "Azerbaijanism, scientific-religious awareness, sample of moral self-consciousness". Various directions of the fruitful activity of the outstanding state figure, builder of independent state of Azerbaijan for many years in the formation and development of the national ideology of Azerbaijanism are studied. It is stated that scientific-religious awareness, moral self-consciousness is one of the columns of independent Republic of Azerbaijan in works done. Factor of personality in the life of contemporary Azerbaijan, in particularly historical merits of Heydar Aliyev are analyzed by examples from his life and moments from his activity to be sample for all. Special attention is paid in the book to the reciprocal relations between religion and state, unity, the role and place of moral factors in contemporary statehood. Wise recommendations of the nationwide leader on obligations of the state in historical past, present and future life of Azerbaijan, main approach directions to the national and moral values from standpoint of science-religion and awareness. It underlines the realization of religion-state relations, policy of national-religious endurance in the life of Azerbaijan and the whole Caucasus on example of the Head of the Board of All Caucasian Moslems Sheykhulislam Hajji Allahshukur Pashazadeh. The essence of the strategic course of the nationwide leader of Azerbaijan gifted to the future generations towards the religious tolerance is commented. One of the aspects of the author's great interest is to completely show the thoughts resulting from the personal meetings and talks with nationwide leader of Azerbaijan Heydar Aliyev being a witness of majority of historical events. In the book, the author delivers to wide public in volume the significant moments of Heydar Aliyev's pilgrimage to sanctuary places of Islam, opinions forwarded there, speeches on Islam made at the scientific and international gatherings held in Azerbaijan and abroad. Along with political, economical factors in Azerbaijani statehood, the role of ideology in particularly national-moral values, significance of national self-consciousness was for the first time professionally researched relying on concrete facts.

Babayev Xanəli Babəli oğlu
/Hacı Xanəli Babayev/ 1963-cü ildə
Azərbaycan Respublikasının Zərdab
rayonunun Qaravəlli kəndində anadan olub.

Ali təhsillidir. Filologiya elmləri
namizədidir. Uzun illərdir ki, Qafqaz
müsləmanları idarəsinin Şirvan bölgəsi üzrə
qazisi və Bakı İslam Universitetinin
Mingəçevir filialının direktor müavini
Ailəlidir. İki övladı var. Mətbuatda müxtəlif
mövzularla bağlı tez-tez çıxışlar edir.
İndiyədək iki kitabı çap olunub. Bu isə
müəllifin üçüncü kitabıdır.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	5
Müasir Azərbaycançılıq və Heydər Əliyev: tarixi şəxsiyyət amili.....	13
Heydər Əliyev və elmi-dini maarifçilik, mənəvi səflıq missiyası.....	43
Azərbaycançılığın qorunmasında və inkişafında İslam amili.....	89
Azərbaycan və İslam dünyası.....	117
PEZİOME.....	142
RESUME.....	143

Azərbaycan Respublikası "TƏHSİL" Mərkəzi
"Borçalı" Nəşriyyat-poliqrafiya Müəssisəsi
Baş direktor: Müşfiq BORÇALI.

Nəşriyyat redaktoru: Sona Abbasəli qızı
Bakı, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə, "Azərbaycan" nəşriyyatı, IV mərtəbə,
"Şərqi səsi" redaksiyası. Telefon: 4-38-24-92; (850) - 322-05-55.

Yığılmağa verilib 21.10.2004. Çapa imzalanıb 16.11.2004. Şərti çap vərəqi 9.
Fiziki çap vərəqi 9. + 16 rəngli foto-şəkil. Ofset çap üsulu. Əla növ kağız.

Sifariş 19. Sayı 1000.

Bakı-2004

83(2A)

B 13